

Имя пользователя:
К-ра психології

ID проверки:
1009664730

Дата проверки:
13.12.2021 15:30:38 EET

Тип проверки:
Doc vs Internet + Library + DB

Дата отчета:
13.12.2021 15:50:04 EET

ID пользователя:
34690

Название файла: Швачій Ріта

Количество страниц: 108 Количество слов: 22296 Количество символов: 167820 Размер файла: 309.25 KB ID файла: 1009663653

0% Совпадения

Совпадения отсутствуют

15.3% Цитат

Цитаты 64

Страница 111

Исключение списка библиографических ссылок выключено

11.1% Исключений

Некоторые источники исключены автоматически (фильтры исключения: количество найденных слов меньш...

6.88% Исключений из Интернета 195

Страница 112

9.23% Исключенного текста из Библиотеки 698

Страница 115

Модификации

Обнаружены модификации текста. Подробная информация доступна в онлайн-отчете.

Замененные символы 24

**Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича**

Факультет педагогіки, психології та соціальної роботи

Кафедра психології

**ДИСПОЗИЦІЙНІ ОСОБЛИВОСТІ НЕВРОТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ
ОСОБИСТОСТІ
Магістерська робота
Рівень вищої освіти - другий (магістерський)**

Виконала:
студентка 6 курсу, групи 603
спеціальності 053 Психологія

Швачій Ріта Андріївна

Керівник: к.псих.н., доц. Чуйко Г.В.

Рецензент:
к.псих.н., доц. Гуцуляк Н.М.

До захисту допущено:
Протокол засідання кафедри № ____
від „__” _____ 20__ р.
зав. кафедри _____ доц. Андреева Я.Ф.

Чернівці – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ПРОЦЕС НЕВРОТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	6
1.1. Поняття невротизації та неврозу в психології.....	6
1.2. Види неврозів, особливості їх проявів.....	12
1.3. Дистрес як одна з причин невротизації.....	17
1.4. Внутрішній конфлікт як ознака невротизації.....	26
1.4.1. Поняття внутрішнього конфлікту.....	26
1.4.2. Види та прояви внутріособистісного конфлікту.....	32
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФЕНОМЕНУ НЕВРОТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	36
2.1. Опис методик для дослідження.....	36
2.2. Аналіз результатів дослідження.....	54
ВИСНОВКИ.....	100
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	106
ДОДАТКИ	

ВСТУП

На сучасному етапі розвитку суспільства внаслідок його глобалізації, урбанізації, різноманітних економічних та соціальних чинників все більше і більше людей страждають на неврози. Технології стрімко розвиваються і вимагають від людини пристосування до них та застосування їх у повсякденному житті. Проте разом із розвитком та вдосконаленням людина потерпає від нестабільного, занадто швидкого ритму життя, від впливу різноманітних маніпуляційних впливів на неї, від інформаційних війн, економічних криз і т. ін. На даний момент суспільство не є однорідним – дехто освоює нові технології, приймає те, що йому пропонує соціум, а дехто залишається на своїй старій, але добре знайомій платформі. Таким чином виникають такі звані «прірви» між поколіннями, між культурами, між традиціями та нововведеннями. До цього переліку у людини додаються ще її особистісні проблеми, внутрішні конфлікти, а також проблеми самовизначення, самореалізації, професійного розвитку, взаємодії з навколишнім середовищем та людьми, які знаходяться поруч і т. ін. Внаслідок цих та інших чинників відбувається невротизація особистості, що може спричинити виникнення власне неврозу. Але задля того, щоб зрозуміти усю складність та важливість цієї проблеми, а отже і могли протистояти їй, нам необхідно вивчити її складові, ознаки та причини.

Щодо вивчення поняття неврозу та передумов його виникнення, тобто невротизації особистості, то значний науковий внесок здійснили такі вчені, як З. Фройд, А. Адлер, К. Роджерс, К. Хорні, Е. Фромм, В. Франкл, О. Феніхель, В. Мясіщев, О. Мазяр, Є. Валіулліна, Б. Карвасарський, Г. Гулько, А. Захаров, Л. Терещенко, Т. Олінковська та інші. У ході нашого дослідження ми говоримо про дистрес як одну з основних причин невротизації, а внутрішній конфлікт – одну з основних ознак невротизації особистості. В свою чергу дистрес та стрес загалом вивчали Г. Сельє, В. Бодров, Л. Китаєв-Смик, Р. Лазурс, Л. Наугольнік,

В. Суворова, О. Чабан та інші. Якщо ж говорити про вивчення внутрішнього конфлікту, то його здійснювали А. Анцупов, І. Власенко, Н. Герасімова, Н. Гришина, Л. Ільчук та інші.

Об'єктом нашого дослідження виступає невроз як нервово-психічне захворювання.

Предметом аналізу є процес невротизації особистості у сучасному суспільстві.

Гіпотеза нашого дослідження полягає у наявності взаємозв'язку між особистісними рисами особистості та її схильністю до невротизації.

Як ми вже зазначали, сучасна людина знаходиться у мінливих та не завжди сприятливих умовах навколишнього середовища, у яких вона має здійснювати свою діяльність, реалізовуватися особистісно та взаємодіяти з іншими людьми. Оскільки людина є істотою соціальною і поза соціумом вона ніяк реалізувати себе, свої здібності та потреби не може, то ми говоримо про те, що навколишнє середовище має величезний вплив на особистість, її становлення, розвиток, спрямування, реалізацію її особистісного, культурного та соціального аспектів. Відповідно, такий вплив здійснюється і на структуру особистості, її психічний стан, а також різноманітні новоутворення та відхилення.

Саме тому предметом нашого дослідження виступає невротизація як яскраво виражена набута риса сучасної особистості.

Мета нашої магістерської роботи полягає у детальному теоретичному вивченні феноменів невротизації та неврозу із психологічної точки зору та їх подальшому емпіричному дослідженні.

Виходячи із мети дослідження, нами були поставлені такі завдання:

1. Теоретичне дослідження понять неврозу та невротизації особистості, а також поглядів представників різних психологічних напрямків на дані феномени та відмінність між ними.

2. Аналіз дистресу як однієї з суттєвих причин невротизації особистості, а

також порівняння механізмів його розвитку з механізмами утворення неврозів за різними концепціями.

4. Розгляд поняття внутрішнього конфлікту як однієї з найважливіших ознак і причин невротизації особистості, видів та механізмів його виникнення.

5. Проведення емпіричного дослідження за проблемою магістерської роботи, кількісний і якісний аналіз його результатів.

6. Узагальнення теоретичного та емпіричного матеріалу у висновках.

Структура роботи. Дане магістерське дослідження складається з двох розділів (теоретичного та практичного), висновків, списку літератури, додатків. Робота проілюстрована 13 таблицями, 18 рисунками. Загальний обсяг роботи складає 115 друкованих сторінок.

РОЗДІЛ 1. ПРОЦЕС НЕВРОТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

1.1. Поняття невротизації та неврозу в психології

Існує багато концепцій щодо поняття неврозу. Його засновником став один із основоположників того психоаналізу, котрий ми зараз називаємо класичним, Зигмунд Фройд. У сучасній психології теорія Фрейда піддається великій кількості критики, проте ми не можемо залишити поза увагою його внесок у вивчення психоаналізу.

Структура особистості за Фройдом виглядає так: Id (Воно), Ego (Я) та Super-Ego (Над-Я).

Воно – це сукупність потягів, інстинктів та прагнень людини. Цей компонент відноситься до несвідомої сфери людської психіки.

Я – це соціальний чинник, що засуджує інстинктивну поведінку Воно; це та складова, яка робить поведінку людини прийнятною для навколишнього світу. За словами З. Фрейда, «Я» є тією психічною інстанцією, яка виробляє контроль над усіма своїми частковими процесами; науковець вважає, що вночі вона «засинає», але й тоді все ще «керує цензурою» сновидінь [50]. Саме Я-компонент використовує захисні механізми і таким чином захищає психіку людини.

Над-Я – компонент структури особистості, котрий є ідеальним уявленням людини про себе, її ідеальним образом. За Фройдом, Над-Я задовольняє всі вимоги, які «пред'являються до вищої сутності» в людині [50].

Боротьба між цими компонентами зумовлює приглушення тих прагнень та бажань, які контролює «цензура» Я. За визначенням З. Фрейда, невроз – це результат конфлікту між Я і Воно [47]. Наприклад, у дитячому віці дитина вивчає своє тіло, статеві органи, але батьки присоромлюють її поведінку, намагаються зробити її відповідною до етичних вимог суспільства, і відповідно, це бажання дослідити тіло приймається як заборонене і приглушується. На цій основі у дитини виникає тривожність. Оскільки навіть приглушені прагнення певним чином проявляються, то є два варіанти їх подальшої реалізації:

сублімація або ж невроз. Сублімація – це вираження певних потягів в іншій сфері можливої реалізації (мистецтво, наука, релігія і т. ін.). В іншому випадку прояв витіснених прагнень може мати деструктивний характер і стане основою для невротизації особистості. При цьому основним компонентом неврозу Фройд вважав тривожність.

Вважаючи, що саме завдяки неврозам людина отримує перевагу над тваринами [46], Зигмунд Фройд відносив їх до хвороб, що мають соціальне забарвлення. Він вважав, що при неврозі, як і при психозі, відбувається або заміщення реальності, або взагалі її втрата: «Наслідком кожного неврозу, а отже, і його тенденцій, є віддалення хворого від реального життя, відчуження його від дійсності» [49, с. 45-49].

Проте Зигмунд Фройд орієнтувався на прагнення та потяги сексуального характеру, за що згодом і була висловлена основна маса критики його теорії. Багато послідовників психоаналізу зійшлися на тому, що З. Фройд у своїй теорії пропускає такі важливі чинники, як культурний контекст, у якому живе людина, особистісний розвиток та інші.

Говорячи про невротизацію особистості та її особливості австрійський психолог Альфред Адлер, який був сучасником Зигмунда Фрейда, у своїх тлумаченнях структурних компонентів неврозу опирається на деякі аспекти того, про що вже говорив З. Фройд, і вважає, що «симптомами» неврозу є постійна тривожність та квапливість: «Невротики – це легкозбудливі, метушливі, неспокійні індивіди... причиною їх стану є майже виключно негативний життєвий досвід» [1, с. 55].

Представники біхевіоризму заперечують існування неврозу як самостійної нозологічної одиниці. Г. Айзенк та Д. Вольпе вважають, що реально існують лише окремі невротичні симптоми, як результат неправильного навчання. Тому завдання поведінкової психотерапії полягає в перенавчанні, зміні поведінки, наближенні до еталонних норм чи кліше суспільства, які здатні виконувати адаптивну функцію [51].

К. Роджерс, як представник гуманістичної психології, акцентує увагу на тому, що невроз – це незадоволена потреба в самоактуалізації. Сутність клієнт-центрованої психотерапії полягає у тому, що психотерапевт встановлює такий контакт з клієнтом, який пацієнт сприймає як глибоко особистісний контакт [34].

Відомий німецько-американський психолог Отто Феніхель говорив про те, що особистість, яка страждає на невроз, завжди вирізняється своєю поведінкою з-поміж інших. «При всіх невротичних симптомах відбувається дещо, що відчувається пацієнтом як дивне і безглузде, цим «дещо» можуть бути мимовільні рухи, зміни соматичних функцій і різноманітні відчуття, як під час істерії; емоційні розлади і порушення настрою, як під час нападів тривоги та депресії; химерні спонукання і думки, як при компульсіях і obsesіях. Всі симптоми справляють враження чогось, що вторгнулося в особистість з невідомого джерела, того, що порушує цілісність особистості і знаходиться поза свідомою волею. Але існують і невротичні феномени іншого роду. При «невротичних характерах» особистість постає як неоднорідна, збентежена певним інцидентом, вона явно надламана, деформована і часто настільки затягнута захворюванням, що важко сказати, де закінчується «особистість» і де починаються «симптоми» [44, с. 36].

«У вітчизняній психології першість щодо пояснення неврозу належить школі В.М. Мясищева. На його думку, невроз – це психогенний, конфліктогенний, нервово-психічний розлад, який виникає в результаті порушення особливо значимих життєвих відносин, та виявляється в специфічних клінічних феноменах» [12].

За словником С. І. Ожегова, невроз – це захворювання, викликане розладом діяльності центральної нервової системи [29].

В одній із своїх праць Еріх Фромм пов'язує неврози із адаптацією у навколишньому світі та здатністю до неї: «...індивід пристосовується до зовнішніх умов, але таке пристосування змінює його; в ньому виникають нові

прагнення, нові тривоги. Будь-який невроз – приклад такої динамічної адаптації до таких умов, які є для індивіда ірраціональними – особливо в ранньому дитинстві – і загалом неблагополучними для росту та розвитку дитини» [52, с. 14]. Як ми можемо побачити, Еріх Фромм розглядає неврози як процеси, що відбуваються у взаємодії індивіда із навколишнім середовищем, тобто як такі, що зумовлені соціокультурними феноменами.

Віктор Франкл зафіксував появу нових так званих ноогенних неврозів, пов'язаних із втратою сенсу життя. Тоді йому спав на думку геніальний здогад про те, що у кожного часу свій невроз! Це відбувається внаслідок культуральних змін у суспільстві, у результаті чого у людей з'являються нові потреби і змінюються способи задоволення колишніх, зростає рівень домагань, відповідно, видозмінюються неврози [39].

Значну увагу на роль культурного аспекту у протіканні різноманітних психічних процесів – у тому числі і неврозів – звертала Карен Хорні. Вона говорила про те, що як спрямованість та зміст діяльності кожної людини, так і поняття нормальності та меж цієї діяльності завжди розглядається в контексті культури: «В силу суттєво важливих причин кожна культура дотримується віри в те, що властиві їй почуття і прагнення є єдиним нормальним вираженням людської природи», і психологія не є виключенням із цього правила» [55, с. 277]. Те, що в одній культурі буде прийнятним, в іншій буде абсолютно неадекватною формою поведінки. А оскільки невроз – це завжди відхилення від певної норми, то і поняття норми треба розглядати як культурно зумовлену особливість. Але Карен Хорні говорить і про те, що деяке відхилення від норми ми можемо спостерігати не тільки за наявності неврозу, це може обумовлюватися іншими причинами. В такому випадку нам важко виділити компоненти, що утворюють невроз: «Ті ж труднощі виникнуть, якщо ми будемо судити на основі лише виражених розладів у стосунках з іншими людьми, включаючи розлади в сексуальних стосунках. Вони завжди мають місце, але їх буває дуже важко розпізнати. Однак їм властиві дві ознаки, які можна виявити у

всіх неврозх до глибокого вивчення структури особистості: певна ригідність реагування і розрив між можливостями людини та їх реалізацією» [55, с. 283]. Важливим є те, що ці ознаки також є визначальними і для внутрішнього конфлікту, який ми досліджуватимемо згодом.

Невроз Карен Хорні трактує як результат травмуючого досвіду у дитинстві, внаслідок чого «...у дитини розвивається не почуття приналежності, не почуття "ми", а гостре відчуття незахищеності і похмурі передчуття. Для їх визначення ми використовуємо термін базальна тривога» [60, с. 32]. Щоб уникнути цієї тривоги або зменшити її інтенсивність, дитина має вибрати один із напрямків свого руху: від людей, до людей або ж проти людей. Складність цього вибору зумовлена тим, що ці три напрямки передбачають взаємозаперечні установки та цілі. Такі протиріччя можуть зумовити внутрішній конфлікт. «Згодом вона [дитина, наша примітка] спробує вирішити його, вибравши в якості основного один з трьох напрямків, тобто, спробувавши одну з установок (на погодження, на агресивність або на відхід) зробити головною установкою» [60, с. 33].

Карен Хорні визначала поведінку людини як результат вищезгаданої «базальної тривоги» – тієї особливості, яка притаманна кожній людині. Однак вона відразу ж проводила межу між страхом і тривогою. За її словами, є певні ситуації, що змушують людину переживати страх або тривогу. В свою чергу, як перше, так і друге, є адекватними реакціями на небезпеку, але у випадку страху небезпека реальна, об'єктивна та очевидна, а у випадку тривоги – прихована, суб'єктивна. «Інакше кажучи, інтенсивність тривоги пропорційна тому сенсу, який для конкретної людини має конкретна ситуація. Причини ж її тривоги, по суті, їй невідомі. Практичне значення вказаної відмінності між страхом і тривогою полягає у тому, що спроба переконати невротика, що його тривога не обгрунтована, є даремною» [55, с. 300].

Щодо структури неврозу, то одним з його динамічних центрів Карен Хорні вважала страх та захист, але тільки в тому випадку, коли вони

відхиляються в кількісному і якісному відношеннях від страхів і захистів, що є нормальними для певної культури. «Є ще одна суттєво важлива ознака невроту, – зазначає К. Хорні, – і вона полягає у наявності конфлікту протилежних тенденцій, існування яких або принаймні їх точний зміст сам невротик не усвідомлює і у відношенні до яких він ненавмисно намагається знайти певні компромісні рішення» [55, с. 288].

За О. В. Мазяром основними властивостями невроту є:

- 1) наявність конфлікту між певними шарами психіки;
- 2) внутрішнє розщеплення не може завершитися новою інтеграцією;
- 3) психічний матеріал поляризується і певна його частина зазнає фрустрації [25].

Близьким, але не тотожним власне невроту, є поняття невротизації особистості. Щодо визначення останнього, то за Є. В. Валиулліною, невротизація – це нестабільність емоційного стану людини, зі схильністю до формування невротичних рис особистості і можливістю розвитку нервово-психічних розладів, невротів [7].

«Високий рівень невротизації свідчить про виражену емоційну збудливість, в результаті чого з'являються негативні переживання (тривожність, занепокоєння, напруженість), безініціативність, соціальна боязкість і залежність [8, с.153]. О. В. Мазяр говорить про те, що невротизація суб'єкта відбувається у стресовій ситуації, коли той не здатен продемонструвати адекватну реакцію [21].

Підвищення рівня невротизації особистості може сприяти формуванню агресії, як провідної стратегії захисту, коли в справу вступає інстинкт, пригнічуючи конструктивні способи реагування, поведінка буде нестриманою, погано прогнозованою і некерованою. У свою чергу, низький рівень невротизації підвищує можливості формування стратегій миролюбності і уникнення психологічного захисту суб'єктивної реальності особистості в спілкуванні, забезпечуючи емоційну стійкість, позитивний вектор комунікації,

соціальну адаптивність і лабільність поведінки» [6].

Таким чином, ми можемо говорити про відмінність між поняттями неврозу та невротизації. Якщо говорити про невроз, то як ми вже згадували, за Карен Хорні, це нервово-психічний розлад, внаслідок травмуючого досвіду дитинства, тоді як невротизація – це «нестабільність емоційного стану, зі схильністю до формування невротичних рис особистості» [7], що робить психіку людини вразливою та створює сприятливе підґрунтя задля утворення неврозу. Ці поняття не можна ототожнювати, оскільки невроз – це наявний розлад, а невротизація – це формування сприятливої основи для його виникнення, але це не може бути свідченням того, що за цих умов неврозу неможливо уникнути.

1.2. Види неврозів, особливості їх проявів

Існує багато класифікацій неврозів, кожна з яких включає дещо відмінні види цього розладу. Ми розглянемо деякі з них.

Карвасарський говорить про такі основні невротичні синдроми:

1. Астенія – це «стан нервово-психічної слабкості – входить в клінічну картину різноманітних нервово-психічних і соматичних симптомокомплексів і нозологічних форм. В легкому ступені астенія – постійний синдром майже будь-якого захворювання; нерідко зустрічається вона і у здорових людей у стані втоми і перевтоми. Однак, будучи за своєю природою загальнопатологічним, астенічний синдром виникає завжди тільки в клінічних видозмінах, і при розвитку психічної патології з'являється не просто астенія, а астенія невротична, органічна, шизофренічна і т. д.» [19, с. 57]. Власне астенія включає в себе підвищену втомлюваність, зниження працездатності, погіршення пам'яті та уваги. Одним з постійних проявів власне астенії є підвищена чутливість до гучних звуків, шуму, яскравого світла.

Виділяють три форми астенічного синдрому: гіперстенічну (характерні

підвищена дратівливість, нестриманість, нетерпеливість, хаотична, безпідставна та надмірна активність), дратівливої слабкості (підвищена збудливість і водночас слабкість, виснаженість, а також легкі переходи від гіперстенії до гіпостенії, від надмірної активності до апатії), гіпостенічну (більш виражений компонент власне астенії, як психічної, так і фізичної, зниження працездатності та інтересу до навколишнього середовища, втомлюваність, сонливість) [16].

2. Обсесивний синдром – обсесії (нав'язливі думки та стани) при неврозах супроводжуються важкими афективними станами та безсиллям перед ними. Суть обсесивного синдрому полягає у виникненні раптових думок, непов'язаних в даний момент зі змістом свідомості, і виникненні негативних почуттів та станів людини, внаслідок наявності нав'язливих думок. «Нав'язливі стани поділяють на нав'язливості в інтелектуальній (обсесії), емоційній (фобії) та моторній (компульсії) сферах» [16, с. 70].

3. Фобічний синдром. «Більшість авторів при визначенні невротичних фобій найчастіше підкреслюють їхні певні особливості. Невротичні фобії являють собою нав'язливі переживання страху з чіткою фабулою за наявності достатньої критики, вони загострюються у певних ситуаціях. Іншою особливістю цих станів є їх яскравий, образний, чутливий характер. Зазвичай вони переживаються хворими надзвичайно болісно через двояке ставлення до них – тривале переживання страху на фоні розуміння його необґрунтованості. Важливою ознакою невротичних фобій є виражена боротьба з ними» [16, с. 70].

Віктор Франкл, працюючи у напрямку екзистенціальної психології, виокремлював такі види неврозів:

1. Ноогенні неврози. Термін «ноогенний» передбачає приналежність до духовного виміру людини. «Ноогенні неврози виникають не в результаті конфліктів між потягами та інстинктами, а як наслідок екзистенціальних проблем. Серед таких проблем фрустрація прагнення до сенсу відіграє значну роль» [59, с. 123]. **Порушення** відбувається не в духовному **вимірі** як **такому**, а

проявляється в психосоматичних захворюваннях.

2. Колективний невроз. «Хоча наше століття називають століттям тривоги, сумнівно, щоб тривога була зараз більш поширена, ніж в інші часи. Разом з тим деякі особливості сучасної людини мають схожі на неврози і можуть бути визначені як колективний невроз. По-перше, це безладне ставлення до життя без довгострокового планування» [30, с. 345]. Другим симптомом є фаталістичне сприйняття життя [58]. Третім симптомом є колективне мислення. «Людина воліє поринути в маси. Насправді вона лише тоне в масах; вона відмовляється від себе як від вільної і відповідальної сутності» [58]. Четвертим і останнім симптомом є фанатизм. «Якщо колективіст ігнорує власну особистість, то фанатик ігнорує особистість іншої людини... Має значення лише його власна думка... В кінцевому рахунку всі ці чотири симптоми починаються зі страху відповідальності і втечі від свободи» [58, с. 22–23].

3. Тривожний невроз. Він «включає в себе порушення функціонування вазомоторної системи, порушення ендокринної функції або конституційного елементу. Травматичні переживання діють як провокуючі агенти за рахунок фокусування уваги на симптомі, проте за невротичною тривогою приховується екзистенціальна» [30, с. 345-346]. Такою екзистенційною тривогою є «страх смерті і одночасно страх життя в цілому» [58, с. 180]. С. Паттерсон та Е. Уоткінс вказують, що це є результатом «відчуття провини перед життям через власний нереалізований потенціал. Цей страх зосереджується на конкретному органі тіла або концентрується на конкретній символічній ситуації у формі фобії» [30, с. 346].

4. «Обсесивний невроз, як і деякі інші, включає конституційний фактор схильності поряд з психогенним фактором. Однак є також екзистенціальний фактор, що відображає вибір або рішення людини перейти до розгорнутого обсесивного неврозу» [30, с. 346]. За В. Франклом, людина «не несе відповідальності за свої нав'язливі ідеї», але «вона, безумовно, відповідальна за своє ставлення до цих ідей» [58, с. 188]. «Людина, що страждає на обсесивний

невроз, не здатна витримувати невизначеність, напругу між тим, що є, і тим, що повинно бути» [30, с. 346]. Її світогляд характеризується абсолютністю або пошуком абсолюту, прагненням до «абсолютної визначеності в пізнанні і вирішенні» [58, с. 191].

Ми вважаємо, що на даний момент найдоцільніше говорити про види неврозів, які зазначаються у МКХ-10, оскільки ця класифікація є загальноприйнятою та діючою на сьогоднішній день.

Отож, на основі МКХ-10 виділяють такі види неврозів:

1. Невроз нав'язливих станів (думок). Цей вид неврозу характеризується наявністю підвищеної тривожності, що супроводжується нав'язливими думками та діями, які збільшують тривожність та інші симптоми. Причиною нав'язливих неврозів постає конфлікт потреб і моралі. Тобто бажання та потреби людини внаслідок травмуючого досвіду фіксуються мозком як небезпечні. Хоча при цьому потреби нікуди не зникають, вони автоматично знецінюються, і це викликає певний спротив організму. Існує багато видів неврозу нав'язливих станів, поміж яких існують страхи, що пов'язані з різноманітними навколишніми чинниками, страхи певного захворювання та інші. Для останніх властиві певні вегетативно-іпохондричні переживання.

2. Тривожно-фобічний розлад (невроз страху) – це страхи та фобії, які виникають і діють настільки сильно та неконтрольовано, що заважають нормальній соціалізації людини та її адаптації до навколишнього середовища. Найрозповсюдженішими є агорафобія, прості фобії, соціофобії. Окремий вид тривожно-фобічного розладу – obsесивно-компульсивний, за якого у людини виникають внутрішні «накази» на які-небудь думки або дії, невиконання яких зазвичай супроводжується майже панічним страхом появи чогось страшного. «Це група розладів, в якій тривога викликається виключно або переважно певними ситуаціями або об'єктами (зовнішніми по відношенню до суб'єкта), які в даний час не є небезпечними. В результаті цих ситуацій зазвичай характерним чином уникають або переносяться з почуттям страху. Фобічна тривога

суб'єктивно, фізіологічно і поведінково не відрізняється від інших типів тривоги і може відрізнитися за інтенсивністю від легкого дискомфорту до жаху» [43].

3. Істеричний невроз – нестабільний емоційний стан, який супроводжується демонстративною тенденцією у поведінці людини та має яскраві неврологічні прояви – порушення чутливості, сенсорних систем, рухові розлади тощо. Одною з основних причин істеричного неврозу є захисна реакція у відповідь на ситуацію, яка розцінюється людиною як невирішена. Істеричний невроз є часто результатом потрапляння людини в середовище або ситуацію, яка травмує її психіку. Істерія може проявитися у таких ситуаціях, як сімейна сварка, конфлікт на роботі, або за умов загрози життю людини.

4. Неврастенія – це найрозповсюдженіша форма неврозу. В основі неврастенії лежить конфлікт між вимогами до себе та можливістю відповідати їм. Проявляється це в основному за допомогою вегетативних симптомів, що прийнято називати астено-невротичним синдромом [25]. «Неврастенічний синдром формується під впливом тривалої психічної травматизації, яка виникає при частому перебуванні в несприятливій обстановці вдома або на роботі. Як правило, це пов'язано з підвищенням розумової або фізичної напруги, через умови праці або висунуті непосильні вимоги» [28]. На нашу думку, саме ця форма переживання неврозу найближча до розуміння невротизації.

1.3. Дистрес як одна із причин невротизації особистості

Задля встановлення взаємозв'язку між феноменами стресу та невротизації особистості нам необхідно визначити поняття стресу та детермінанти, якими він зумовлений.

Одним з перших стрес почав досліджувати Ганс Сельє: «Спочатку поняття стресу виникло у фізіології для позначення неспецифічної реакції організму («загального адаптаційного синдрому») у відповідь на будь-який несприятливий вплив. Стресогенною є не сама по собі життєва подія (зміна роботи, обмін житла, припинення стосунків та ін.), а пов'язана із цим втрата будь-якої життєвої позиції – втрата статусу, заробітку або влади, зміна звичних

засобів праці, втрата самоповаги і т. ін.» [27, с. 14]. Стрес може статися не лише у негативних ситуаціях. Великі радісні події також зумовлюють собою певний стрес. Багато подій у нашому житті – як негативних, так і позитивних – вимагають від людини гнучкості та здатності адаптуватися до того середовища, яке виникло або зазнало певних змін внаслідок цих подій. Стрес завжди являє собою ситуацію зміни звичних умов взаємодії із навколишнім середовищем. Але навколишній світ завжди в певній мірі змінюється, і людині треба пристосовуватися до нього постійно: «Навіть у стані повного розслаблення людина, яка спить, переживає деякий стрес...» [36, с. 30]. Л. Китаєв-Смик вважає, що неспецифічна адаптаційна активність в біологічній системі існує завжди, а не тільки в ситуаціях, які досягли якогось критичного небезпечного рівня взаємин із середовищем. Науковець говорить про те, що «будучи елементом життєвої активності», неспецифічні адаптаційні процеси поряд із специфічними сприяють не тільки подоланню вираженої небезпеки, а й «створенню зусиль для кожного кроку» життєвого розвитку» [16].

Згодом Ганс Сельє виокремив такі види стресу, як еустрес та дистрес. Поняття еустресу позначає стрес внаслідок позитивних ситуацій і є конструктивним. «Що ж до «поганого стресу», то вчений запропонував застосовувати для його позначення старе, яке йде коренями в XIII століття, англійське слово «дистрес», що означає біль або страждання, які вжають тіло чи душу; стан небезпеки або розпачливої нужди... Під стресом Г. Сельє розумів систему реакцій організму у відповідь на будь-яку вимогу до нього, яка спрямована на створення адаптації чи пристосування організму до труднощів» [27, с. 14-16]. Під час стресової реакції організму відбувається певна криза, яка необхідна організму задля того, щоб виробити механізми пристосування до нових умов навколишнього середовища. В свою чергу стрес може змінювати свій характер і за певних умов переходити від дистресу до еустресу і навпаки. Такий перехід зумовлений як особливостями самої особистості, яка переживає стрес, так і ситуацією, у контексті якої людина знаходиться.

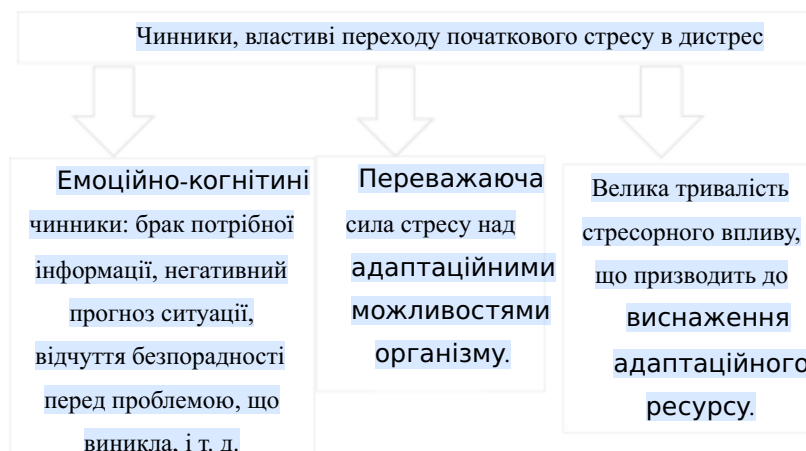

Рис 1. Чинники переходу первинного стресу в дистрес [27, с. 15].

«У 1972 р. Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла таке визначення: стрес – це неспецифічна (тобто одна і та сама на різні подразники) реакція організму на будь-яку висунуту до нього вимогу. Стрес – це відповідь на загрозу, реальну чи уявну» [27, с. 15]

На думку В. В. Суворової, стрес – це «функціональний стан організму», що виник в результаті «зовнішнього негативного впливу» на його психічні функції, нервові процеси чи діяльність периферичних органів [38].

Л. Б. Наугольник зазначає: «У сучасній науковій літературі термін «стрес» використовується принаймні в трьох значеннях: По-перше, поняття стрес може визначатися як будь-які зовнішні стимули чи події, які викликають у людини напругу або збудження. У теперішній час в цьому значенні частіше вживаються терміни «стресор», «стрес-фактор». По-друге, стрес може стосуватися суб'єктивної реакції і в цьому значенні він відображає внутрішній психічний стан напруги і збудження; цей стан інтерпретується як емоції, оборонні реакції і процеси подолання (coping processes), що відбуваються в самій людині. Такі процеси можуть сприяти розвитку і вдосконаленню функціональних систем, а також викликати психічну напругу. По-третє, стрес може бути фізичною

реакцією організму на певну вимогу або шкідливий вплив. Саме в цьому сенсі і Уолтер Кеннон, і Ганс Сельє вживали цей термін. Функцією цих фізичних (фізіологічних) реакцій, імовірно, є підтримка поведінкових дій і психічних процесів з подолання цього стану» [27, с. 18].

На сучасному етапі вивчення феномену стресу ми можемо говорити про те, що це поняття не має остаточного визначення та узгодженої теоретичної основи. Але саме поняття стресу та дистресу у сучасному житті є одними з ключових у вивченні різноманітних сфер життєдіяльності людини.

Існує стрес біологічний, психологічний та емоційний. Багато науковців часто об'єднують ці види стресу у єдиний, але ми вважаємо, що між цими поняттями існують межі.

Якщо з феноменом біологічного стресу ми вже ознайомилися, то в чому полягають особливості психічного та емоційного видів стресу ми розглянемо далі. Спочатку поняття психічного стресу трактувалося науковцями як реакція людини на її взаємодію з навколишнім світом. Але згодом «...психічний стрес почав інтерпретуватися не лише як реакція, але як процес, в якому потреби середовища розглядаються особистістю, виходячи із її ресурсів та ймовірності вирішення проблеми, що виникла, це виявляє індивідуальні відмінності в реакції на стресову ситуацію» [27, с. 39]. «Найчастіше під емоційним стресом розуміють негативні афективні переживання, які супроводжують стрес та ведуть до неблагополучних змін в організмі людини. Надалі з'ясувалось, що неочікувані та сильні благополучні зміни також можуть викликати в організмі людини типові ознаки стресу. Відповідно, під емоційним стресом розуміють широке коло психічних явищ як негативного, так і позитивного характеру» [27, с. 40].

«Не дивлячись на близькість понять «психологічного» та «емоційного» стресу, виділимо їх відмінності:

– емоційний стрес властивий не тільки людині, але й тваринам, в той час як психічний стрес має місце тільки у людини з її розвинутою психікою;

– емоційний стрес супроводжується вираженими емоційними реакціями, а у розвитку психологічного стресу є когнітивна складова (аналіз ситуації, оцінка присутніх ресурсів, побудова прогнозу подальших подій та ін.);

– термін «емоційний стрес» найчастіше використовується фізіологами, а термін «психологічний стрес» – психологами» [27, с. 41].

За В. А. Бодровим, психологічний стрес – це «своєрідна форма віддзеркалення суб'єктом складної, екстремальної ситуації», в якій він знаходиться. За його словами «специфіка психічного віддзеркалення» обумовлюється процесами діяльності, особливості яких (їх суб'єктивна значущість, інтенсивність, тривалість протікання і так далі) в значній мірі визначаються вибраними або прийнятими цілями, досягнення яких спонукається змістом мотивів діяльності [4].

Р. Лазарус пише про те, що психологічний стрес – це «значущі для благополуччя особистості відносини з середовищем», які піддають випробуванню «наявними в розпорядженні ресурсами» організму і у ряді випадків можуть їх перевищувати [19]. Характер і інтенсивність стресової ситуації здебільше визначається «ступенем розбіжності» між вимогами, які пред'являє конкретна діяльність до особи, і тими можливостями, якими вона володіє» [19].

Т. Ф. Цигульська свідчить про те, що подразник може стати стресором у результаті його «когнітивної інтерпретації», тобто значення, яке людина приписує даному фактору. Необхідно відзначити, що на організм у будь-яких умовах впливають стресори, тому «стрес завжди присутній». Аналізуючи дію стресора на організм та психіку людини, Т. Цигульська стверджує, що стрес-фактор, провокуючи стрес, зумовлює адаптацію або виснаження організму, що може супроводжуватись виникненням соматичних і психічних захворювань [56].

Ми вже говорили про те, що стрес за певних умов може стати дистресом.

«Критична величина стресу, після якої він стає руйнівним, для кожної людини

своя» [27]. Задля того, щоб встановити зв'язок між переживанням дистресу та невротизацією особистості, нам необхідно розглянути механізми розвитку як першого, так і другого.

«Коли людина потрапляє у стресову ситуацію і намагається адаптуватися до впливу стресу, то цей процес, згідно з Г. Сельє, проходить три фази: **1. Фаза тривоги.** Організм мобілізується для зустрічі із загрозою. Відбуваються біологічні реакції, які обумовлюють боротьбу або втечу. З погляду фізіології, це певні зрушення: згущення крові, підвищення тиску, збільшення печінки тощо. Опір організму спочатку знижується («фаза шоку»), а потім включаються захисні механізми («фаза протишоку»).

2. Фаза опору (резистентності, стійкості, адаптації). Організм намагається опиратися загрозі або справлятися з нею, якщо загроза продовжує діяти і її не можна уникнути. Фізіологічні реакції перевищують норму, і це робить тіло вразливішим для інших стресорів. Наприклад, коли ми захворіли, то гостріше реагуємо на неприємності. Врешті-решт тіло адаптується до стресу і повертається до нормального, стану. За рахунок напруги систем, що функціонують, досягається пристосування організму до нових умов. **3. Якщо дія стресу продовжується і людина неспроможна адаптуватися, це може виснажити ресурси тіла. Фаза виснаження** характеризується вразливістю до втоми. Фізичні проблеми призводять до хвороб і навіть до загибелі організму. Ті самі реакції, які дозволяють опиратися короткочасним стресорам, – підсилення енергії напруження м'язів, недопущання ознак болю, припинення травлення, підвищення тиску крові, – за тривалої дії шкідливі. Виявляється неспроможність захисних механізмів і наростає порушення погодженості життєвих функцій» [27, с. 19-20].

При цьому стрес може переживатися людиною на декількох рівнях.

«Учені розрізняють три таких ступені:

- 1) слабкий;
- 2) середній;

3) сильний.

Слабкий ступінь стресу вказує практично на його відсутність. Психічний стан при цьому майже не змінюється, фізичних та фізіологічних змін не відзначається.

При середньому ступені картина суттєво змінюється. Відбуваються відчутні зрушення у соматичному і психічному станах, характер цих змін приємний, позитивний. Спостерігається загальна мобілізація психічної діяльності, часто не притаманна людині у звичайних обставинах: зібраність, організованість, підвищена розумова працездатність, кмітливість, впевненість у собі, блискавична реакція, стійкість до перешкод, активізація мовленнєвої активності, загальна позитивна оцінка даного стану в цілому. Що стосується **СИЛЬНОГО** або надмірного стресу, то тут картина зворотна. Людина у такому стані демонструє порушення та розлад основних фізичних, фізіологічних і психічних функцій, зростає кількість скарг на різного роду неприємні відчуття, дискомфорт. Погіршується свідомий контроль за виконанням діяльності, трапляються труднощі у зосередженні, запам'ятовуванні, мисленні, зростає кількість помилок, незвичних реакцій, неточності, посилюється роль автоматичних, стереотипних дій, які витісняють творчі, свідомі та довільні дії. Цей стан, безумовно, шкідливий і його треба якнайшвидше припинити» [27, с. 18-19]. В свою чергу, невроз у рамках індивідуальної психотерапії А. Адлера, розглядається як порушення соціального інтересу і прагнення до переваги як ключових психологічних процесів для вирішення життєвих завдань. Обидві тенденції слугують компенсацією нормального почуття неповноцінності в ранньому дитинстві. Спочатку ці механізми викривляються внаслідок відкидання або гіперопіки в батьківській родині. Далі формуються неадаптивні стилі життя і життєві цілі, які, в свою чергу, підтримують спотворений соціальний інтерес і прагнення до переваги, утворюючи замкнуте коло. Невротичні особистості або з напругою просуваються до цілей самозвеличення за рахунок оточуючих, або стають безпорадними та ізольованими [2].

Вищезгадана теорія Карла Роджерса свідчить про те, що поведінка людини визначається її Я-концепцією, яка формується як найважливіша частина феноменологічного поля сприйняття особистості. Пусковим фактором цього процесу стає відображення дитини значущим оточенням, яке задовольняє її потребу в позитивній увазі або фруструє її шляхом висунення умов цінності. Переживання, що знаходяться в конфлікті з Я і його умовами цінності, утворюють загрозу Я-концепції; вони не допускаються до усвідомлення. Реакцією людини на стан невідповідності Я-концепції є напруга, тривога і почуття провини, що зумовлюють дію механізмів психологічного захисту, головна мета якої - зберегти цілісність структури Я [35].

За Карен Хорні, невроз є процесом, що відбувається в соціокультурному контексті та базується на постійному почутті тривоги, а також наявності надмірного страху та захисту. За наявності цих ознак та початку розвитку неврозу відбувається самоідеалізація особистості та її відчуження від реальності та свого реального Я. «Коли людина зміщує «центр ваги» своєї особистості на ідеальне Я, вона не тільки звеличує себе; в неминуче невірній перспективі постає перед нею і її наявне Я: вона сама, якою він є зараз, її тіло, її свідомість, здорова і невротична. Звеличення Я стає не тільки примарою, за якою вона женеться, воно стає мірою, якою міряється її наявна істота. І ця наявна істота, що розглядається з точки зору богоподібної досконалості, постає такою непоказною, що вона не може не зневажати її» [60]. За Карен Хорні, у невротика немає відчуття приналежності до світу, він вважає себе віддаленим від інших, викинутим «за борт». Ці переживання супроводжуються постійним натиском «тиранічного «Треба», яке живиться бажанням втілити в життя своє ідеальне Я, покращити свої особистісні якості, ставить часто неадекватні завдання та цілі. Чим сильніше бажання особистості втілити свій ідеалізований образ у життя, тим тиранічнішим та жорстокішим стає її внутрішнє «треба».

Звільнення від неврозу Карен Хорні вважає складним та тривалим процесом. «Ми не можемо "вилікувати" невірний хід розвитку пацієнта. Ми

можемо тільки допомогти йому поступово перерости свої труднощі так, щоб розвиток міг піти в більш конструктивному руслі... тільки коли починають розсіюватися його ілюзії і його ілюзорні цілі, у нього з'являються шанси опанувати закладеними в ньому можливостями і розвинути їх. Тільки в тій мірі, в якій він залишить свою помилкову гордість, він зможе бути менш ворожим до себе, і його впевненість у собі зміцніє. Тільки коли його «Треба» втратить свою владу, він зможе відкрити свої справжні почуття, бажання, думки, ідеали. Тільки зустрівшись віч-на-віч зі своїми конфліктами, він отримає можливість стати справді цілісною особистістю – і так далі» [60, с. 195-196]. Шлях до позбавлення від неврозу Карен Хорні вбачала у самореалізації та самоактуалізації особистості. Мета психолога у цьому складному процесі полягає у тому, щоб допомогти людині знайти себе та максимально реалізуватися.

Порівнюючи механізми протікання стресу та неврозу, ми можемо зауважити, що дистрес, як феномен деструктивного способу поведінки організму в період переживання стресу, є однією з причин невротизації особистості. «На жаль, багатогранність проявів дезадаптивних реакцій на потенційні стресові події, наявність стресового компонента в багатьох психічних та соматичних захворюваннях не дає можливості робити висновки про загальний вплив стресу на суспільне здоров'я, але непрямі дані, такі, як зростання числа інцидентності тривожних розладів, фіброміалгій, синдрому подразненого кишечника та інших порушень, свідчать про глобальність проблем виявлення, профілактики та корекції дезадаптивних стресових реакцій» [57, ст. 85]. На різних стадіях та рівнях переживання стресу людина піддається різноманітним впливам, які видозмінюють перебіг психічних процесів.

Але, як ми вже говорили, поняття невротизації значно відрізняється від власне неврозу. За Є. В. Валліуліною, невротизація – це нестабільний емоційний стан, який може стати основою задля виникнення неврозу. Наявність

невротизації особистості свідчить про виражену емоційну збудливість, внаслідок чого з'являються ті чи інші негативні переживання: тривожність, неспокійність та напруженість, а також з'являється безініціативність, соціальна боязкість та залежність [8].

Основним компонентом першої фази стресу є тривога – одна з основних частин ядра невроту. За умов переходу стресу у дистрес це почуття тривоги може змінювати свою силу та інтенсивність і під впливом зовнішніх та внутрішніх детермінант (особливо, за наявності додаткових особистісних проблем та слабкого або нестабільного типу нервової системи) може свідчити про невротизацію особистості.

Як ми вже зазначали вище, на другій фазі стресу за несприятливих умов його перебігу та нездатності людини адаптуватися до нього збільшується її вразливість до інших стресорів. В свою чергу під час останньої фази за тих же несприятливих умов може відбутися цілковите виснаження організму, що зумовлює неузгодженість життєвих функцій. Тобто, як ми бачимо, на будь-якій фазі перебігу стресу може відбутися запуск невротичних механізмів, внаслідок чого може відбутися невротизація особистості.

1.4. Внутрішній конфлікт як ознака невротизації

1.4.1. Поняття внутрішнього конфлікту

Н. В. Гришина зазначає: «Категорія внутрішньоособистісних конфліктів об'єднує психологічні конфлікти, що полягають у зіткненні різних особистісних утворень (мотивів, цілей, інтересів тощо), які представлені у свідомості індивіда відповідними переживаннями» [11, с. 79].

На думку І. А. Власенко, «структурами, що стикаються в конфлікті, вважають одночасно актуалізовані мотиви, альтернативні можливості реагування або ж феномени свідомості (ідеї, прагнення, цілі, цінності). У більшості зарубіжних теорій внутрішньоособистісного конфлікту основними є

категорії протиріччя, внутрішньої боротьби і поняття психологічного захисту (подолання конфлікту). Перебіг психологічного конфлікту пов'язується з негативними переживаннями» [5].

Засновник психоаналітичного підходу З. Фройд розглядав конфлікт як постійний елемент душевного життя людини, що полягає в зіткненні свідомих і несвідомих бажань, потягів. Під психічним конфліктом З. Фройд розуміє «своєрідне зіткнення бажань, коли частина особистості відстоює певні бажання, а інша протриває цьому і відхиляє їх... Конфлікт викликається вимушеною відмовою, коли позбавлене задоволення лібідо вимушене шукати інші об'єкти та шляхи» [48, с. 357]. З. Фройд зосереджує увагу на патогенних конфліктах, при яких активізується боротьба між силами, одна з яких перебуває на рівні передусвідомленого та усвідомленого, а друга затрималася на рівні неусвідомленого [46, с. 277].

Згідно з теорією представника гуманістичного підходу К. Роджерса, джерела внутрішньої конфліктності лежать у прагненні особистості до позитивної оцінки – як із боку оточення, так і власної. В якості механізму виникнення конфлікту виступає поступова заміна власних цінностей чужими, засвоєними через інтроекцію, що вимагає від людини неодмінного підкорення загальноприйнятим нормам і правилам. Останні суперечать розвитку людської індивідуальності [26].

У концепцію В. Франкла внутрішній конфлікт виступає як ноогенно-невротичний конфлікт, він зумовлюється втратою сенсу існування людини. Це призводить до посилення напруження між «сутнісним» та «необхідним». Подолати внутрішній конфлікт особистість може через усвідомлення власних цілей і цінностей та розвиток відповідальності за їх втілення [45].

О. М. Леонтьєв вивчав внутрішньоособистісний конфлікт у контексті діяльнісного підходу. Він вважає, що психологічні конфлікти постійно супроводжують процес розвитку особистості та виникають внаслідок зміни ієрархії мотивів і становлення цілісної системи особистісних смислів.

Різноманітні соціальні відносини, в які входить людина у процесі життєдіяльності, трактуються як об'єктивно суперечливі. Відповідно, і мотиви, зумовлені різними видами діяльності, можуть також вступати в протиріччя один з одним. Протиріччя різних мотивів можуть породжувати конфлікти, які за певних умов фіксуються і входять в структуру особистості [20].

А. Я. Анцупов та А. Шилов визначають конфлікт як «...як гостре негативне переживання, викликане боротьбою структур внутрішнього світу, яка затягнулась та відображає зв'язки із соціальним середовищем, які є антагоністичними та затримують прийняття рішення» [3, с. 294-295].

Конфлікт як певне внутрішнє переживання, що зумовлюються внутрішніми протиріччями, має ознаки, які йому притаманні та за якими можна визначити його наявність. А. Анцупов та А. І. Шилов визначили такі основні властивості даного феномену:

- когнітивна сфера: протиріччя “образу Я”; зниження самооцінки; усвідомлення свого стану як психологічно безвихідного; затримка у прийнятті рішень; суб'єктивне визнання проблеми ціннісного вибору; сумніви, щодо істинності мотивів, принципів, цінностей, які були значими для індивіда раніше;
- емоційна сфера: психоемоційна напруга; значні негативні переживання;
- поведінкова сфера: зниження якості та інтенсивності праці; незадоволеність діяльністю; негативний емоційний тон спілкування;
- інтегральні показники: порушення нормального механізму адаптації; посилення психологічного стресу; довготривала та стійка дезінтеграція [3, с. 295].

Конфлікти виникають під час кризових станів, стресів, а також тоді, коли людина повинна переосмислити своє життя та обрати нову тактику та стратегію поведінки. Через самоаналіз, через вирішення ускладнених завдань формується та загартовується характер особистості, людина перестає гостро реагувати на незвичайні та випадкові ситуації, що трапляються у її житті, стає більш

цілеспрямованою та стабільною у своїй поведінці [3].

Конфлікт, в тому числі і внутрішній, розглядається науковцями як гостра форма прояву та переживання протиріч, які з'явилися внаслідок переживання людиною різноспрямованих потреб або коли певні внутрішні фактори та процеси не відповідають зовнішнім. Крім несумісності потреб причиною внутрішнього конфлікту також може слугувати неадекватна самооцінка.

Визначення А. Я. Анцупова та А. І. Шилова підтверджує те, про що говорила Карен Хорні. Як ми вже згадували, внутрішній конфлікт, за Карен Хорні, полягає у тому, що відбувається боротьба між можливістю вибору різних шляхів взаємодії із людьми (до людей, від людей та проти людей). «Не тільки невротики мають конфлікти» [53, с. 7], основна відмінність між переживанням конфлікту у невротиків та у тих, в кого такий розлад відсутній, полягає у тому, яким чином цей конфлікт відбувається, тобто процес його протікання. «На нашу думку, виявляючи культурологічну орієнтацію К. Хорні, варто виокремити та наголосити саме на конфлікті, який намагається «вирішити» невротик, адже наслідком такого «вирішення» є «створення штучної гармонії». Підкреслимо, що паралельно зі словом «вирішення» конфлікту, К. Хорні вживає слово «відкидання» конфлікту. Це видається нам симптоматичним: невротик «відкидає» конфлікт, уявляючи при цьому, що він його «вирішив». Саме така умовність дає змогу потрапити у світ «штучної гармонії». Власне, реальної гармонійності процесом «відкидання – вирішення» досягти неможливо. Споглядання за власними пацієнтами переконало К. Хорні, що можна виокремити «чотири основні спроби вирішення конфліктів»: 1) принизити значення одного з потягів, що конфліктують, і піднести значення протилежного. У такому контексті до дихотомії «відкидання – вирішення» додається дихотомія «приниження – піднесення»; 2) «рухатися від людей». У цій другій спробі, як зазначає К. Хорні, «збереження емоційної дистанції між «Я» та іншими нейтралізує конфлікт»; 3) у третій спробі вирішення конфлікту «невротик, замість руху від інших, рухається від самого себе». Внаслідок цього, «Я»

невротика частково втрачає у його власному сприйнятті ознаки реальності, замість реального «Я» невротик створює ідеалізований образ самого себе, в якому сторони, котрі конфліктують, настільки змінилися, що більше не здаються такими, а виглядають різними сторонами багатой особистості. В межах третьої спроби закріплюється уявлення про ідеалізований образ самого себе, з'являється бажання відповідати йому. К. Хорні припускає, що серед усіх спроб вирішення конфлікту ідеалізований образ є найважливішим, оскільки досить довго впливає на невротика; 4) остання – четверта – спроба, на думку К. Хорні, вимагає залучення поняття «екстерналізація», яке допомагає відтворити ситуацію створення враження, завдяки якому «внутрішні процеси відчуються як такі, що відбуваються поза «Я» [11, с.179].

Крім того, Карен Хорні зауважує, що внутрішній конфлікт може бути як усвідомленим, так і абсолютно неусвідомленим. «Іноді конфлікт з'являється на поверхні, тобто сприймається свідомістю саме як конфлікт. Може здатися, що це суперечить моєму твердженню про те, що невротичні конфлікти мають несвідомий характер. Але в дійсності те, що усвідомлюється, представляє спотворення чи внесення змін до реального конфлікту.

Так, людина може розриватися на частини і страждати від усвідомлюваного конфлікту, коли всупереч своїм вивертам, що допомагають в інших обставинах, вона виявляє, що стоїть перед необхідністю прийняти важливе рішення. Він не може вирішити в даний момент, одружуватися з цією жінкою або з тією, і чи одружуватися йому взагалі; погодитися йому на цю роботу або на ту; зберегти йому або припинити свою участь в якійсь кампанії. З найбільшим стражданням він приступає до аналізу всіх можливостей, перебираючи їх одну за іншою і зовсім нездатний зупинитися на певному рішенні... В інших випадках внутрішній конфлікт може бути екстерналізованим і усвідомлюватися людиною вже як деяка несумісність її самої і її оточення. Або, здогадуючись, що швидше за все необґрунтовані страхи і заборони перешкоджають реалізації її бажань, вона може зрозуміти, що

суперечливі один одному внутрішні потяги є наслідком більш глибоких джерел» [53, с. 13].

За словами Л. А. Терещенко та Т. А. Олінковської, на тлі взаємодії психічної травми (зовнішня несприятлива ситуація) з особливостями структури особистості (внутрішня несприятлива ситуація) формується ключова ланка невротизації особистості – невротичний конфлікт. «Невротичний конфлікт – це внутрішня реакція людини на суперечливість між зовнішньою інформацією, з одного боку, та її внутрішніми очікуваннями і прагненнями, з другого» [40, с. 62].

В. Н. М'ясищев виокремлював такі типи невротичних конфліктів:

1. Надто завищені претензії особистості, що поєднуються з недооцінкою або повним ігноруванням об'єктивних умов чи вимог оточення.
2. Суперечливі внутрішні тенденції і потреби, боротьба між бажаннями та обов'язками, моральними принципами й особистісними прихильностями.
3. Суперечність між можливостями особистості та її прагненнями, завищені вимоги до самої себе.
4. Невротичні страждання можуть зумовлювати надмірне заниження власних можливостей, якщо вимоги й очікування оточення є підвищеними [9, 14, 16].

Отже, ми можемо говорити про те, що внутрішній конфлікт та феномен невротизації взаємопов'язані, оскільки невротизація особистості характеризується нестабільністю емоційного стану, що в свою чергу робить особистість людини вразливою до різноманітних негативних переживань та станів. Під час невротизації людина переживає своєрідну кризу. А за А. Я. Ацуповим, як ми вже говорили, внутрішні конфлікти виникають саме під час «кризових станів, стресів» [3], і це свідчить про те, що внутрішній конфлікт як такий є ознакою невротизації особистості.

1.4.2. Види та прояви внутрішнього конфлікту

Визначивши поняття внутрішнього конфлікту, можна говорити про його

види. Згідно даних Н.Є. Герасімової, можна виділити такі типи внутрішньоособистісних конфліктів:

- мотиваційний, що розгортається між мотивами «хочу» і «хочу», тобто є зіткненням двох більш-менш рівноцінно привабливих бажань;
- конфлікт неадекватної самооцінки, що виявляється як суперечність двох альтернативних можливостей, відповідних їм мотивів «можу» і «можу»;
- моральний, що передає неспівпадання бажань і вимог, мотивів «можу» і «треба»;
- рольовий, змістом якого є боротьба вимог декількох сфер діяльності і відповідних мотивів «треба» і «хочу»;
- конфлікт нереалізованого бажання, де фігурує протиріччя бажань і можливостей та мотиви «хочу» і «можу»;
- адаптаційний, що виявляється через невідповідність вимог і можливостей з протистоянням мотивів «треба» і «можу» [10].

В свою чергу, Карен Хорні виділяє типи невротичних особистостей та говорить про те, як саме проявляються внутрішні конфлікти у кожного з них.

«Група I, підлеглий тип, проявляє всі риси, які відповідають людям, які рухаються «до». Цей тип демонструє помітну потребу в любові і схвалення, а також специфічну потребу в партнері, другу, люблячій істоті – чоловіку або дружині, тому, хто повинен здійснити всі життєві очікування невротика і нести відповідальність за все, що відбувається, як хороше, так і погане, причому успішне маніпулювання «партнером» стає домінуючим завданням. Ці потреби мають ознаки, спільні для всіх невротичних потягів; тобто вони компульсивні, нерозбірливі і породжують тривогу або стан пригнічення у разі фрустрації. Вони діють майже незалежно від внутрішньої цінності «інших», як і справжнього ставлення невротика до цих «інших». Однак ці потяги можуть відрізнитися своїм проявом, хоча всі вони центруються навколо бажання людської близькості, бажання «належати»... У підсумку, цей тип невротика потребує того, щоб він подобався, щоб його любили, хотіли, бажали; потребує

того, щоб відчувати себе прийнятим, бажаним, підтриманим, оціненим; потребує того, щоб бути потрібним, важливим для інших, особливо для якоїсь однієї конкретної особистості; потребує того, щоб йому допомагали, його захищали, оберігали, ним керували» [53, с. 19]. При цьому перший тип невротичної особистості має три атитюди. «Один з них - пронизуюче всю особистість невротика почуття, що він слабкий і безпорадний, почуття «Бідного маленького я». Будучи завжди усамітненим, він відчуває себе втраченим, подібним на човен, що зірвався з якоря, або Попелюшку, що позбулася своєї феї. Ця безпорадність частково обгрунтована; безсумнівно, відчуття, що ні за яких обставин неможливо вступати в боротьбу або змагання, дійсно сприяє реальній слабкості. Крім того, невротик відкрито визнає свою безпорадність щодо самого себе та інших. У драматичній формі вона може виразитися в снах. Невротик часто використовує цей атитюд в якості своєрідного засобу захисту або допомоги: «Ви повинні любити мене, захищати мене, прощати мене, тому що я такий слабкий і безпорадний».

Другий атитюд народжується з його схильності до добровільного підпорядкування. Він вважає зрозумілим, що кожен перевершує його, що інші більш привабливі, більш розумні, краще освічені, більш гідні, ніж він. Це почуття має деяку фактичну підставу, тому що брак наполегливості і твердості послаблює його здатності; але навіть в тих сферах, де він поза всяким сумнівом талановитий, почуття приниженості змушує його приписувати іншим колегам, незалежно від заслуг останніх, більшу талановитість, ніж собі. У присутності агресивних або нахабних особистостей його почуття власної гідності падає ще нижче. Але і будучи сам, він володіє тенденцією недооцінювати не тільки свої якості, таланти і здібності, але і свій матеріальний стан також.

Третій атитюд становить частину загальної залежності невротика першого типу від інших. Це – його несвідома схильність оцінювати самого себе на підставі того, що про нього думають інші. Його самоповага піднімається і опускається разом з їхнім схваленням і несхваленням, їх любов'ю або її

відсутністю.

Наступним типом невротичної особистості є агресивний тип. Невротик такого типу вважає, що «всі люди – його вороги, і відкидає навіть припущення, що це може бути не так. Для нього життя - це боротьба всіх проти всіх, де кожен відповідає тільки за самого себе. Ті виключення, які він визнає, робляться неохоче і з застереженням. Його атитюд іноді нічим не маскується, але набагато частіше він загорнутий в тонкий шар м'якої ввічливості, щирості і почуття товарищескості... Його потяги народжуються в основному з почуття, що світ – це арена, де в дарвінівському сенсі виживають тільки найбільш пристосовані, де сильний знищує слабого. Те, що сприяє виживанню, залежить здебільшого від цивілізації, в якій живе цей тип невротика; але в будь-якому випадку безсоромна гонитва за своєю вигодою є вищим законом. З цієї причини його головною потребою стає потреба панування над іншими... Паралельно цей тип невротика потребує визнання своєї переваги, в досягненні успіху, в престижі, схваленні в будь-якій формі» [53, с. 26].

Щодо третього типу невротичної особистості - обособленого, – то його особливість полягає у «прагненні невротика до відокремлення, прагнення до «руху від людей» [48, с. 35]. Характерною ознакою цього типу є відчуження від навколишнього світу та від людей. Іншою характерною рисою цього типу є «відчуження невротика від самого себе, тобто оніміння емоційного життя, невизначеність у вирішенні, ким він є, що він любить, ненавидить, бажає, на що сподівається, чого боїться, чому обурюється, у що вірить. Таке самовідчуження також притаманне всім неврозам. Кожен невротик схожий на літак, керований на відстані, і, таким чином, приречений на поступову втрату зв'язку із самим собою. Невротиків, що належать до відокремленому типу особистості, цілком можна порівняти із зомбі із гаїтянського епосу – мерцями, живими за допомогою чаклунства; вони можуть працювати і діяти, як живі люди, але без будь-якого внутрішнього життя. Інші невротики цього ж типу здатні жити порівняно багатим емоційним життям» [53, с. 31]. Тобто вченими виділені й

описані не лише види (типи) внутрішнього конфлікту, але й особливості його переживання різними типами невротичної особистості.

РОЗДІЛ 2

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФЕНОМЕНУ НЕВРОТИЗАЦІЇ СУЧАСНОЇ ОСОБИСТОСТІ

2.1. Опис методик для дослідження

Методика діагностики рівня невротизація (Л.І. Вассерман)

«Дана методика застосовується для діагностування рівня невротизації особистості. Запитання для виявлення рівня невротизації в опитувальнику мають орієнтовний характер» [13].

Досліджувані отримували таку інструкцію щодо проходження методики: «Ознайомтеся із наведеними нижче твердженнями і ситуаціями, обираючи відповідь «так» або «ні», якщо ви погоджуєтеся або не погоджуєтеся з певним твердженням».

Опитувальник складається із 40 тверджень, на які, згідно інструкції дослідника, потрібно відповісти «так» або «ні». Приблизний час тестування складає орієнтовно 15-20 хв.

У сукупності отриманих відповідей потрібно підрахувати кількість позитивних. Чим більшим буде показник, тим вищий рівень невротизації буде притаманний особистості.

«Високий рівень невротизації може свідчити про виражену емоційну збудливість, внаслідок чого з'являються негативні переживання (тривожність, напруга, схвилюваність, розгубленість, роздратування); про безініціативність, яка формує переживання, пов'язані із незадоволеністю бажань; про егоцентричну особистісну спрямованість, що призводить до іпохондричної фіксації на соматичних відчуттях і особистісних недоліках; про труднощі у комунікативній сфері; про соціальне боягузтво і залежність.

Низький рівень невротизації свідчить про емоційну стійкість; про позитивний фон переживань (спокій, оптимізм); про ініціативність; про почуття власної гідності; про незалежність, соціальну сміливість; про легкість у

спілкуванні» [37].

Методика рівня співвідношення «цінності» і їх «доступності» у різних сферах життя (О.Б. Фанталова)

В основу задуму цієї методики лягла гіпотеза авторки про те, що однією із найсуттєвіших детермінант мотиваційно-особистісної сфери є динамічне, постійно мінливе в процесі діяльності в залежності від життєвих обставин співвідношення між двома площинами свідомості, а саме між площиною, яка включає в себе усвідомлення провідних життєвих цінностей, особистісних задумів, дальніх життєвих цілей, і площиною всього, що є безпосередньо доступним, пов'язаним зі здійсненням конкретних, легко досяжних цілей, що знаходяться у видимому психологічному полі, в зоні легкої досяжності. Далі легко помітити, що стосовно до конкретної області життя чи локальної проблеми співвідношення цих двох площин за своїм характером аналогічне співвідношенню таких психологічних параметрів, як «Цінність» (Ц) і «Доступність» (Д), котрі є ключовими у даній методиці.

Варто підкреслити, що «Цінність» і «Доступність» не є полярними характеристиками мотиваційно-особистісної сфери. Навпаки, рушійна сила різних мотивів і виникнення внутрішніх конфліктів у певних життєвих сферах будуть багато у чому залежати від характеру взаємозв'язку Ц і Д. Для будь-якої життєвої сфери відразу можна виділити декілька типових варіантів такого зв'язку Ц і Д:

- 1) Ц і Д повністю співпадають;
- 2) Ц і Д у значній мірі співпадають;
- 3) Ц і Д у значній мірі розходяться; таке співвідношення має два варіанти: Ц перевищує Д ($Ц > Д$), Д перевищує Ц ($Д > Ц$);
- 4) Ц і Д повністю розходяться.

Таким чином основною психометричною характеристикою даної методики виявився показник «Цінність – Доступність» (Ц – Д), що відображує ступінь неузгодженості, дезінтеграції в мотиваційно-особистісній сфері.

Остання свідчить про ступінь незадоволеності актуальною життєвою ситуацією, внутрішню конфліктність, блокаду основних потреб з одного боку, а також про рівень самореалізації, внутрішньої ідентичності, інтегрованості, гармонії з іншого боку.

Таким чином, інтегральний показник методики, індекс неузгодженості «Ц – Д», в цілому може виступати як індикатор блокади функціонуючих в мотиваційно-особистісній сфері ціннісно-сміслових утворень. Тому для об'єктивної оцінки стану досліджуваного важливо передовсім розпізнати характер і ступінь дисоціації (неузгодженості) між «цінним» і «доступним» в основних життєвих сферах, а не просто витіснення тієї чи іншої цінності у свідомості людини. Варто згадати, що проведене нами теоретичне дослідження підтверджує, що стан внутрішнього конфлікту – це, передовсім, стан неузгодженості між потребою у досягненні внутрішньо значимих ціннісних об'єктів і можливістю їх досягнення в реальному житті.

Тому, в першу чергу, індекс «Ц – Д» є індикатором внутрішніх конфліктів у мотиваційно-особистісній сфері людини, оскільки його величина завжди буде вказувати на ступінь розходження між тим, що є, і тим, що «має бути», між «хочу» і «маю», а також між «хочу» і «можу».

Глибина внутрішнього конфлікту і виникаюче при цьому психологічне незадоволення завжди будуть мати у даному методичному підході точні якісні та кількісні показники» [42].

Стосовно конкретної області життя, показник неузгодженості Ц – Д буде мати двовимірну характеристику в залежності від того, який параметр вищий, Ц чи Д. Максимальне розходження між Ц і Д, у випадку, коли $C > D$, буде означати стійкий, глибокий, до теперішнього часу незворотній внутрішній конфлікт. Обернене співвідношення, коли $D > C$, буде, навпаки, означати стан «внутрішнього вакууму», внутрішнього спустошення, зниження прагнень та спонукань.

Обробка даних

Процедура методики полягає у тому, що досліджуваному пропонуються 12 понять, які означають різні життєві цінності. В інструкції вказується, що досліджуваній має провести попарне порівняння (попарне ранжування) цих понять двічі: перший раз по «цінності», другий – по «доступності». Після цього експериментатор підраховує, скільки разів кожне поняття було домінуючим по «Цінності» (C_i) і скільки разів по «Доступності» (D_i). В результаті підраховується інтегральний показник методики, рівний сумі розходжень по модулю для всіх 12-ти понять:

$$R = \sum_{i=1}^n |C_i - D_i|,$$

де i – номер поняття у реєстраційному бланку та інструкції. При парній кількості понять максимальний показник розходження буде $R_{\max} = n^2 / 2$, при непарному $R_{\max} = (n^2 - 1) / 2$, де n – загальна кількість понять. Для наочності на реєстраційному бланку можна побудувати графік, який ілюструє розходження по кожному поняттю методики між показником «Цінність» і «Доступність» (зазвичай, червоним кольором будується графік по «Цінності», синім або чорним по «Доступності»). В нашому випадку, при $n = 12$, теоретичні межі індексу розходження знаходяться в межах 0 – 72 (0 – коли графіки по «Цінності» і «Доступності» співпадають, означаючи повну відсутність розходження в мотиваційно-особистісній сфері, відповідне суб'єктивній формулі: «Цінне» є для мене тим же, що й «Доступне», і, навпаки, «доступне є тим же, що й «Цінне»; 72 – коли графіки по «Цінності» і «Доступності» дзеркально розходяться, означаючи повну неузгодженість «Цінного» і «Доступного», що відповідає суб'єктивній формулі: того, що для мене є цінним, у мене немає; а те, що у мене є, мені не потрібне). Про наявність внутрішнього конфлікту в певній сфері свідчить значний розрив у ній (≥ 4) між показниками «Цінність» і «Доступність» по тому чи іншому понятті (i) у випадку, коли $C_i > D_i$. Значний розрив між показниками «Цінність» і «Доступність» (≥ 4), коли $D_i >$

Ц_і, буде вказувати на наявність «внутрішнього вакууму», незадоволеність у конкретній життєвій сфері (і), «відчуття внутрішнього баласту», і можливих інших відчуттів – «надмірності присутності», непотрібності, нікчемності. Інтегральний показник «Цінність – Доступність» (R), в свою чергу, буде свідчити про глибину не завжди усвідомлюваного стану залученості особистості у власні внутрішні конфлікти, ступені внутрішньої незадоволеності, блокади основних життєвих потреб.

Ми розкрили такі поняття та показники даної методики як «Цінність» (Ц), «Доступність» (Д), «Внутрішній конфлікт» (ВК), «Внутрішній вакуум» (ВВ), індекс розходження «Цінність – Доступність» ($\frac{Ц - Д}{R}$). Варто згадати ще одне поняття – «Нейтральна зона» (НЗ) – це вся сукупність показників, де немає помітних «внутрішніх конфліктів» і «внутрішніх вакуумів», тобто ті, де $|Ц - Д| < 4$. Всі сфери, котрі в результаті потрапляють в НЗ, формують свого роду «безконфліктну», нейтральну зону, де потреби бажаного і можливості їх задоволення здебільшого співпадають. Щоб побачити, що домінує у мотиваційно-особистісній сфері – ВК, ВВ чи НЗ, необхідно підрахувати їх сумарне відсоткове співвідношення ВК:ВВ:НЗ (%), виходячи з того, що всі розходження «Ц – Д» (R) приймаються при цьому за 100% [41, 42].

«Сім станів (О.Б. Фанталової)

Дана методика була створена з метою виявлення специфіки емоційної регуляції в умовах внутрішніх конфліктів і внутрішніх вакуумів, котрі виявляються за допомогою методики рівня співвідношення «цінності» і їх «доступності» у різних сферах життя (О.Б. Фанталова).

«Суть методики полягає в тому, що респонденту пропонується дати оцінку своїх емоційних переживань в різноманітних сферах його життя за наступними семи станами:

- 1 – «Внутрішній конфлікт» (відчуття внутрішньої напруженості, розходження із самим собою).
- 2 – «Внутрішній вакуум» (відчуття внутрішньої спустошеності,

відчутності інтересу до будь-чого).

3 – «Внутрішня тривога».

4 – «Туга, пригніченість».

5 – «Апатія», нестача сили, щоб впоратися з труднощами».

6 – «Внутрішній спокій, безтурботність».

7 – «Внутрішній комфорт» (відчуття внутрішнього благополуччя, безпеки).

Таким чином методика «Сім станів» включає п'ять емоційно-негативних станів (№№ 1–5 – ЕНС) і два емоційно-позитивні стани (№№ 6–7 – ЕПС). Вираженість кожного стану оцінюється за 10-бальною системою оцінювання (від 0 до 9).

Наявність того чи іншого стану ми оцінюємо, починаючи із чотирьох балів, оскільки оцінка 0 – означає відсутність даного стану, а оцінки 1, 2, 3 – його слабку вираженість» [41, 42].

Співставлення середніх оцінок по емоційно-негативних станах та емоційно-позитивних станах для всіх «Внутрішніх конфліктів» та «Внутрішніх вакуумів» розкриває специфіку переживання респондентом наявних життєвих труднощів і, навпаки, легко досяжних і тому малоцінних об'єктів.

П'ятифакторний особистісний опитувальник МакКрає-Коста («Велика п'ятірка»)

П'ятифакторний особистісний опитувальник був розроблений американськими психологами Р. МакКрає та П. Коста у 1983-1985 рр. У подальшому опитувальник вдосконалювався і свого остаточного вигляду набув у 1992р., коли був представлений тестом NEOPI (аббревіатура, з англ. – «Нейротизм, екстраверсія, відкритість – особистісний опитувальник»). На думку авторів, виокремлених на основі факторного аналізу п'яти незалежних змінних (нейротизм, екстраверсія, відкритість до досвіду, співробітництво, добросовісність) абсолютно достатньо для об'єктивного опису психологічного профілю особистості.

П'ятифакторний особистісний опитувальник представляє собою набір із 75 парних, протилежних за своїм значенням, стимульних висловлювань, які можуть характеризувати поведінку людини. Стимульний матеріал має п'ятиступеневу оціночну шкалу Лайкерта (-2, -1, 0, 1, 2), завдяки якій можна виміряти ступінь прояву кожного з п'яти факторів (екстраверсія – інтроверсія; прив'язаність – відособленість; самоконтроль – імпульсивність; емоційна нестійкість – емоційна стабільність; експресивність – практичність).

Обробка даних

«П'ятифакторний особистісний опитувальник представляє собою набір із 75 парних, протилежних за своїм значенням, стимульних висловлювань, за допомогою яких можна виявити особистісні особливості, які проявляються у тих чи інших життєвих обставинах. Між парними висловлюваннями розміщена оціночна шкала (-2, -1, 0, 1, 2). В опитувальнику немає правильних або неправильних тверджень, як і немає хороших або поганих рис особистості. Ступінь вираженості кожного із 75 парних висловлювань визначається за допомогою продемонстрованої вище оціночної шкали.

Респонденту потрібно прочитати перше парне висловлювання і визначити, яка із двох альтернатив йому підходить більше. Якщо імпонує висловлювання зліва від оціночної шкали, то для його оцінки використовуються значення «-2» і «-1». Якщо імпонує праве висловлювання, то воно оцінюється значеннями «1» і «2». Значення «-2» і «2» обираються тоді, коли оцінюване висловлювання сильно виражене. Якщо висловлювання виражене, але не дуже сильно, то вибираються значення «-1» і «1». В разі, якщо жодна з альтернатив не підходить, а підходить щось посереднє між ними, то вибирається значення «0» [32].

Вибрані оціночні значення висловлювань переводяться в бали:

Оцінка	-2	-1	0	1	2
Бали	5	4	3	2	1

«Бальні оцінки проставляються у бланк відповідей в праві комірки відповідних висловлювань. Кожен із п'яти основних факторів складається із

п'яти первинних факторів. Наприклад, основних фактор «екстраверсія – інтроверсія» складається із первинних факторів 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 і 1.5. У кількісному вираженні первинні фактори визначаються сумою трьох бальних оцінок. Наприклад, первинний фактор 1.1 «активність – пасивність» оцінюється сумою балів, отриманих на висловлювання 1, 6 і 11.

Сума бальних оцінок первинних факторів по вертикалі визначає кількісну вираженість відповідного основного фактору. Наприклад, сума балів первинних факторів 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 визначає кількісну вираженість першого основного фактору «екстраверсія – інтроверсія» [33].

Таким чином визначається кількісна вираженість решти основних факторів: II (прив'язаність – відособленість); III (самоконтроль – імпульсивність); IV (емоційна стабільність – емоційна нестійкість); V (експресивність – практичність).

Інтерпретація результатів

На основі аналізу первинних факторів можна сформулювати певні уявлення про характерологічні особливості респондента.

За допомогою первинних факторів «Великої п'ятірки» ми можемо виявити у респондента наступні характерологічні особливості:

1. Екстраверсія – інтроверсія.
 - 1.1 Активність – пасивність.
 - 1.2. Домінування – підкорення.
 - 1.3. Товариськість – замкнутість.
 - 1.4. Пошук вражень – уникнення вражень.
 - 1.5. Прояв почуття провини – уникнення почуття провини.
2. Прив'язаність – відособленість.
 - 2.1. Тепло – байдужість.
 - 2.2. Співробітництво – суперництво.
 - 2.3. Довірливість – підозріливість.
 - 2.4 Розуміння – незрозуміння.

- 2.5. Повага до інших – самоповага.
- 3. Самоконтроль – імпульсивність.
 - 3.1. Акуратність – неаккуратність.
 - 3.2. Наполегливість – відсутність наполегливості.
 - 3.3. Відповідальність – безвідповідальність.
 - 3.4. Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю).
 - 3.5. Завбачливість – безпечність.
- 4. Емоційна нестійкість – емоційна стійкість.
 - 4.1. Тривожність – безтурботність.
 - 4.2. Напруженість – розслабленість.
 - 4.3. Депресивність – емоційний комфорт.
 - 4.4. Самокритика – самодостатність.
 - 4.5. Емоційна лабільність – емоційна стабільність.
- 5. Експресивність – практичність.
 - 5.1. Зацікавленість – консерватизм.
 - 5.2. Допитливість – реалістичність.
 - 5.3. Артистичність – відсутність артистичності.
 - 5.4. Сенситивність – нечутливість.
 - 5.5. Пластичність – ригідність.

Сума балів первинних факторів по вертикалі визначає кількісну вираженість основного фактору. Мінімальна кількість набраних балів для будь-якого основного фактору дорівнює 15, максимальна кількість – 75. Умовно бальні оцінки можна поділити на висові (51-75 балів), середні (41-50 балів) і низькі (15-40 балів).

Інтерпретація основних факторів

І фактор «Екстраверсія – інтроверсія». Високі показники по даному фактору визначають направленість психіки людини на екстраверсію. Низькі значення, навпаки, притаманні інтровертам.

Екстраверсія. Типові екстраверти відрізняються товариськістю, полюбують розваги і колективні заходи, мають велике коло друзів і знайомих, відчують потребу спілкування з людьми, з якими можна активно проводити час. Екстравертам не подобається навантажувати себе навчанням або роботою, прагнуть до яскравих вражень, часто ризикують, діють імпульсивно, за першим покликом.

Екстраверти безтурботні, оптимістичні, люблять зміни. У них послаблений контроль над почуттями та вчинками, тому вони можуть бути запальними або навіть схильними до агресивності.

Зазвичай, в роботі такі люди орієнтовані на швидкість виконання завдань. Екстраверти полюбують працювати з іншими людьми.

Екстравертовані люди, як правило, швидше, ніж інтроверти, відтворюють інформацію з пам'яті, краще виконують складні завдання в ситуаціях обмеженого часу.

Екстраверти почувають себе більш бадьорими ввечері і є продуктивнішими у другій половині дня. Такі люди чутливі до заохочення.

Інтроверсія. Основними властивостями інтровертів є відсутність впевненості щодо правильності своєї поведінки і неувважності до тих подій та ситуацій, які відбуваються навколо; значно більша опора на власні сили і бажання, ніж на погляди та прагнення інших; надання переваги абстрактним ідеям над конкретними рішеннями.

Інтроверти володіють рівним, дещо зниженим фоном настрою. Вони стурбовані своїми власними проблемами та переживаннями. Такі люди зазвичай стримані, замкнуті, уникають розповідей про себе, не цікавляться проблемами інших людей. Вони надають перевагу книгам, а не спілкуванню з людьми. Інтроверти полюбують теоретичні і наукові види діяльності. У навчанні вони досягають більш помітних успіхів, ніж екстраверти.

Інтровертовані люди люблять планувати своє майбутнє, завжди зважають свої вчинки, суворо контролюють свої почуття, рідко бувають нестриманими та

збудженими. Інтроверти краще почуваються під час виконання одноманітної діяльності, краще працюють у спокійних обставинах і в першій половині дня. Вони більш чутливі до покарання, ніж до заохочення.

II фактор «Прив'язаність – відособленість». Високі значення до цього фактору визначають позитивне ставлення людини до інших. Низькі оцінки можуть бути свідченням прагнення людини бути незалежною та самостійною.

Прив'язаність. Такі люди відчувають потребу бути поряд з іншими людьми. Як правило, це добрі та чуйні люди, вони добре розуміють інших, почувають особисту відповідальність за їх благополуччя, терпимі до недоліків інших.

Вони вміють співпереживати, підтримують колективні заходи і почувають відповідальність за спільні справу, добросовісно та відповідально виконують взяті на себе доручення. Під час взаємодії з іншими такі люди намагаються уникати конфліктів, не люблять конкуренції, хочуть співпрацювати з іншими, а не змагатися. В групі такі люди, зазвичай, користуються повагою.

Відособленість. Такі люди тримають дистанцію, мають відсторонену позицію у взаємодії з іншими. Вони уникають громадських доручень, недбалі у виконанні своїх обов'язків та обіцянок.

Відособлені люди холодно ставляться до інших, часто не розуміють тих, з ким спілкуються. Їх більше турбують власні проблеми, ніж проблеми людей, які їх оточують. Свої інтереси вони ставлять вище інтересів інших і завжди готові відстоювати їх у конкурентній боротьбі. Такі люди зазвичай прагнуть до досконалості. Для досягнення своїх цілей вони використовують всі доступні засоби та методи, не враховуючи інтересів інших людей. Люди з такими характеристиками рідко стають керівниками демократичним шляхом.

III фактор «Самоконтроль – Імпульсивність». Головним змістом цього фактору є вольова регуляція поведінки. На полюсі високих значень знаходяться такі риси особистості, як добросовісність, відповідальність, привабливість, точність та акуратність у всіх справах. Людина, яка має низьку оцінку за даним

фактором, рідко проявляє свої вольові якості, живе, стараючись не ускладнювати собі життя.

Самоконтроль. Такі люди полюблять порядок та комфорт, вони наполегливі у роботі і зазвичай досягають високих результатів. Вони дотримуються моральних принципів, не порушують загальноприйнятих норм поведінки у суспільстві і дотримуються їх навіть тоді, коли норми і правила здаються порожньою формальністю.

Висока добросовісність і свідомість зазвичай поєднуються із хорошим самоконтролем, із прагненням до утвердження загальнолюдських цінностей, іноді навіть у збиток особистим. Такі люди рідко почувають себе повністю розкутими настільки, щоб дозволити собі дати волю почуттям.

Імпульсивність. Це такий тип людей, для яких характерні природність поведінки, безпечність, схильність до необдуманих вчинків.

Така людина може недобросовісно ставитися до роботи, не проявляючи наполегливості у досягненні мети. Вона не докладаеть достатньо зусиль для виконання прийнятих у суспільстві вимог і культурних норм поведінки, може зневажливо ставитися до моральних цінностей. Імпульсивна людина схильна чинити асоціальні дії. Заради власної користі вона здатна на нечесність і обман. Така людина зазвичай живе одним днем, не турбуючись про своє майбутнє.

IV фактор «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість». Високі значення цього фактору характеризують людей, яким властиві самодостатність, впевненість у власних силах, емоційна зрілість, здатність об'єктивно оцінювати факти, стабільність у своїх планах та звичках, врівноваженість. Низькі значення притаманні людям, які нездатні контролювати власні емоції та імпульсивні прагнення. У поведінці це проявляється як відсутність почуття відповідальності, відсторонення від реальності, вибагливість.

Емоційна стійкість. На життя такі люди дивляться серйозно та реалістично, добре усвідомлюють вимоги дійсності, не приховують від себе власні недоліки, не засмучуються через дрібниці, почувають себе добре

пристосованими до життя. Емоційно стійкі люди зберігають холоднокрівність у найнесприятливіших ситуаціях. Вони частіше перебувають у хорошому настрої, ніж у поганому.

Емоційна нестійкість. Такі люди відчувають себе безпомічними, нездатними впоратися зі складними життєвими обставинами. Їх поведінка багато в чому обумовлюється ситуацією. Вони з тривожністю очікують неприємностей, легко впадають у відчай або навіть депресію, коли зазнають невдач.

Такі люди гірше працюють у стресових умовах, в яких переживають психологічне напруження. У них, як правило, занижена самооцінка, вони легко можуть образитися через дрібницю.

V фактор «Експресивність – практичність». Високі показники по даному фактору притаманні експресивним людям, а низькі значення властиві людям практичним за своєю схильністю.

Експресивність. Для людини з такою властивістю характерне легке ставлення до життя. Вона складає враження безтурботної і безвідповідальної, якій складно зрозуміти тих, хто розраховує кожен свій крок, віддає свої ресурси задля створення матеріального благополуччя. Життя вона сприймає як гру, робить вчинки, у яких оточуючі бачать її легковажність.

Експресивна людина задовольняє свою цікавість, проявляючи інтерес до багатьох аспектів життя. Вона легко навчається, але досить несерйозно ставиться до систематичної наукової діяльності, тому рідко досягає великих успіхів у науці. Така людина часто не розрізняє вигадку та реальне життя. Вона частіше довіряє своїм почуттям та інтуїції, ніж здоровому глузду, рідко звертає увагу на поточні повсякденні справи і обов'язки, уникає рутинної роботи. Це емоційна, експресивна, із добре розвинутим естетичним та художнім смаком людина.

Практичність. Людина із вираженою рисою практичності за своєю суттю є реалістичною та добре адаптованою до повсякденного життя. Вона

об'єктивно дивиться на життя, вірить у матеріальні цінності більше, ніж у шалені ідеї. Така людина часто стурбована своїми матеріальними проблемами, вперто працює та проявляє непересічну наполегливість, втілюючи свої плани у життя. Негнучка, часто проста і позбавлена почуття гумору в звичайному житті, практична людина проявляє постійність своїх звичок та інтересів.

Така людина не прихильна до різких змін у своєму житті, вона надає перевагу стабільності та надійності у всьому, що її оточує. Вона несентиментальна, тому їй складно вивести з рівноваги, вплинути на зроблений вибір. До всіх життєвих обставин вона підходить з логічною міркою, шукає раціональних пояснень та практичної вигоди [32, 33].

Методика експрес-діагностики неврозу К.Хека і Х.Хесса

Методика експрес-діагностики неврозу К.Хека і Х.Хесса першопочатково була розроблена як опитувальник скринінгу неврозу, що використовувався з метою попередньої долікарської діагностики, а також для епідеміологічних масових обстежень [31].

При створенні методики автори виходили з того, що скарги хворих на неврози мають специфічний характер і в них, на відміну від хворих з органічною соматичною патологією, переважає наявність вегетативних розладів і скарги психічного характеру. Оригінальний варіант методики включає перелік 63 симптомів неврозу. Досліджуваному дається лист з переліком соматичних (порушення зову, роздвоєння в очах, приступи астми, тахікардія, скарги на роботу серцево-судинної системи і органів дихання, тремтіння рук і т. ін.) і психічних (порушення мови, заїкуватість, труднощі контакту, апатичність, страх залишатися на самоті і т. ін.) скарг [31].

Відповіді досліджуваних інтерпретуються за кількісними показниками з урахуванням статі, а для жінок і віку. Є три інтерпретаційних градації результатів: «норма», «ймовірна діагностика неврозу», «невроз». Попри діагностику можливого невротичного стану вираховується також індекс емоційності, який може вказувати на переважання психосоматичних або

психоневротичних розладів. Цьому показнику автори надають значення у виборі методик психотерапії. Аналіз характерних для досліджуваного скарг відбувається з врахуванням наступних факторів: надмірна вегетативна збудливість, апатичність, фобії, ваготонія, астенія, надчутливість, порушення сенсомоторики, шизоїдні реакції, страхи [31].

Методика стандартизована для дорослих (у віці від 16 до 60 років). Опитувальник максимально простий, тривалість обстеження за допомогою нього складає 5-10 хвилин, підрахунок первинних балів здійснюється за допомогою ключа, після чого первинні бали переводяться за допомогою спеціальної шкали в стандартні [31].

Оригінальний варіант методики зазвичай використовується в медицині. В практичній психодіагностиці використовується спрощений варіант методики, який і був нами використаний. Опитувальник складається з 40 тверджень, на які досліджуваній має відповісти «так» або «ні». При обробці результатів підраховується кількість ствердних відповідей, і якщо сума отриманих балів більше 24, це дозволяє зробити припущення про наявність вираженого невроту у досліджуваного [31].

Обробка та інтерпретація даних

Підраховується кількість ствердних відповідей: якщо результат складає більше 24 балів – це свідчить про високу ймовірність невроту. В цілому методика дає лише попередню і узагальнену інформацію. Остаточні висновки можна робити лише після ретельного обстеження [24].

Клінічний опитувальник для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича

Клінічний опитувальник для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича, розроблений у 1978 році, призначений для діагностики рівня вираженості невротичних симптомів, до яких автори відносять тривожність, схильність до депресії, астенічні стани та істеричність, а також фобії, нав'язливі стани і деякі соматичні порушення [18].

Опитувальник включає 68 запитань. Досліджуваний оцінює свій стан, відповідаючи на кожне запитання по п'ятибальній шкалі. Варіанти відповідей: 5 балів – ніколи не було, 4 бали – рідко, 3 бали – іноді, 2 бали – часто, 1 бал – постійно або завжди. Результати методики обробляються за ключами, в яких представлені коефіцієнти відповідей за 6 шкалами: тривоги, невротичної депресії, астенії, істеричного типу реагування, obsесивно-фобічних порушень, вегетативних порушень. За результатами вибудовують графік вираженості невротичних станів досліджуваного, де показник більше +1,28 свідчить про здоров'я, менше - 1,28 – про хворобливий характер виявлених розладів [18].

Обробка та інтерпретація результатів

При обробці результатів використовуються таблиці значень діагностичних коефіцієнтів за 6 шкалами: тривоги, невротичної депресії, астенії, істеричного типу реагування, obsесивно-фобічних порушень, вегетативних порушень.

У підсумку додають діагностичні коефіцієнти за 6 шкалами і вибудовують графік. Показник більше +1,28 вказує на рівень здоров'я, менше - 1,28 – на хворобливий характер виявлених розладів [24].

Інтерпретація досліджуваних шкал

Тривога – стан внутрішнього неспокою, що супроводжується непосидючістю, афект очікування якої-небудь неприємної події [23].

Депресія – стан, що характеризується пригніченим або тужливим настроєм і зниженням психічної активності, що поєднується з руховими розладами і різноманітними вегетативними порушеннями (втрата апетиту, схуднення, запори, зміна ритму серцевої діяльності і т.ін.). Особливість невротичної депресії полягає у прояві астеничних, істеричних розладів або нав'язливих станів [23].

Астенія – стан, що характеризується підвищеною втомлюваністю, частою зміною настрою, дратівливою слабкістю, гіперестезією, сльозливістю, вегетативними порушеннями і розладами сну [23].

Істеричний тип реагування – патологічні зміни психічної діяльності, що

характерні для істерії, та які виникають у відповідь на психічну травму або психічну напругу і знаходяться з ними в психологічно зрозумілих зв'язках [23].

Обсесивно-фобічні порушення виражаються у тривожній помисливості, побоюваннях не реальних, а малоймовірних подій, можливих (але малообґрунтованих) невдач у житті, роботі, сім'ї, що викликають появу нав'язливих думок та «захисних» прикмет та ритуалів [23].

Вегетативні розлади – термін, що об'єднує різноманітні за походженнями і проявами розлади вегетативних функцій організму, що зумовлені порушенням їхньої нейрогенної регуляції. Вегетативні порушення проявляються у дезінтеграції вегетативних, емоційних, сенсомоторних, ендокринно-вісцеральних співвідношень, а також циклу сну-неспанья. Особливістю вегетативних розладів є швидке виснаження адаптаційних резервів організму, що призводить до розвитку функціональних, а згодом і органічних змін в організмі [22].

2.2. Аналіз результатів дослідження

З метою перевірки гіпотези даної кваліфікаційної роботи та виконання ряду поставлених завдань нами проводилося емпіричне дослідження. Вибірку склали здобувачі освіти Вищого професійного училища № 3 м. Чернівці (n = 40). Вікова категорія досліджуваних 17-20 років.

На першому етапі дослідження використовувалася методика діагностики рівня невротизації (Л.І. Вассерман).

У сукупності отриманих відповідей потрібно підрахувати кількість позитивних. Чим більшим буде показник, тим вищий рівень невротизації буде притаманний особистості.

Високий рівень невротизації може свідчити про виражену емоційну збудливість, внаслідок чого з'являються негативні переживання (тривожність, напруга, схвильованість, розгубленість, роздратування); про безініціативність,

яка формує переживання, пов'язані із незадоволеністю бажань; про егоцентричну особистісну спрямованість, що призводить до іпохондричної фіксації на соматичних відчуттях і особистісних недоліках; про труднощі у комунікативній сфері; про соціальне боягузтво і залежність.

Низький рівень невротизації свідчить про емоційну стійкість; про позитивний фон переживань (спокій, оптимізм); про ініціативність; про почуття власної гідності; про незалежність, соціальну сміливість; про легкість у спілкуванні.

За результатами даної методики нами була сформована таблиця з первинними даними та притаманними респондентам рівнями невротизації:

Таблиця 2.1

Методика діагностики рівня невротизація (Л.І. Вассерман)

№	Респондент	Бал	Рівень невротизації	№	Респондент	Бал	Рівень невротизації
1	A	31	високий	21	U	12	середній
2	B	34	високий	22	V	1	низький
3	C	9	низький	23	W	20	підвищений
4	D	34	високий	24	X	16	середній
5	E	8	низький	25	Y	18	середній
6	F	18	середній	26	Z	11	середній
7	G	16	середній	27	AA	22	підвищений
8	H	31	високий	28	BB	27	підвищений
9	I	7	низький	29	CC	14	середній
10	J	25	підвищений	30	DD	13	середній
11	K	24	підвищений	31	EE	14	середній
12	L	19	середній	32	FF	15	середній
13	M	13	середній	33	GG	26	підвищений
14	N	14	середній	34	HH	4	низький
15	O	11	середній	35	II	13	середній
16	P	7	низький	36	JJ	25	підвищений
17	Q	14	середній	37	KK	13	середній
18	R	10	середній	38	LL	9	низький
19	S	21	підвищений	39	MM	28	підвищений
20	T	12	середній	40	NN	30	високий

Максимум, який кожен із досліджуваних міг отримати за результатами даного опитувальника, становить 40 балів. В авторському варіанті методики відсутні критерії поділу тестових показників на низький, середній та високий рівні, тому ми встановили умовні критерії для інтерпретації результатів тестування:

- 1 – 9 – низький рівень невротизації особистості;
- 10 – 19 – середній рівень невротизації особистості;
- 20 – 29 – підвищений рівень невротизації особистості;
- 30 – 40 – високий рівень невротизації особистості.

Таким чином нами була сформована таблиця загальних показників вибірки у первинному та відсотковому вираженні:

Таблиця 2.2

Показники рівнів невротизації опитаних (у %)

Рівні прояву невротизації особистості	Первинні дані	Результати у %
Низький рівень	7	17,5
Середній рівень	5	47,5
Підвищений рівень	9	22,5
Високий рівень	5	12,5

Аналіз результатів методики діагностики рівня невротизації виявив:

1) наявність низького рівня невротизації у 17,5% досліджуваних, завдяки чому можна стверджувати, що даним досліджуваним притаманна емоційна витривалість, позитивний спектр емоційних переживань, ініціативність, почуття власної гідності, незалежність, соціальна сміливість, а також легкість у встановленні комунікації з іншими;

2) наявність середнього рівня невротизації у 47,5% досліджуваних, що може свідчити про дещо підвищений у них рівень емоційної збудженості, через що можуть з'являтися негативні переживання (тривожність, напруга, схвилюваність, розгубленість, роздратування); про втрату ініціативності, дещо виражену егоцентричність, що може стати причиною іпохондричної фіксації на соматичних відчуттях і особистісних недоліках, труднощі у комунікативній сфері, уникнення соціальної активності;

3) наявність підвищеного рівня невротизації – у 22,5% досліджуваних, що може бути причиною досить помітної емоційної збудливості, внаслідок чого – тривожність, напруга, схвилюваність, розгубленість, роздратування тощо; безініціативності, яка формує переживання, пов'язані із незадоволеністю бажань, егоцентричність особистісної спрямованості, труднощі у комунікативній сфері, соціальну боязкість і залежність.

4) наявність високого рівня невротизації виявлена у 12,5%, що в свою чергу породжує яскраво виражену емоційну збудливість, внаслідок чого з'являються негативні переживання (тривожність, напруга, схвилюваність, розгубленість, роздратування, абсолютна безініціативність, яка формує переживання, пов'язані із незадоволеністю бажань, егоцентричну особистісну спрямованість, іпохондричну фіксацію на соматичних відчуттях і особистісних недоліках, труднощі у комунікації з іншими, соціальне боягузтво і залежність, що набувають сили і впливають на поведінку та самопочуття досліджуваних.

Наочність отриманих результатів за методикою діагностики рівня невротизації Л.І. Вассермана ми проілюстрували у наступній діаграмі:

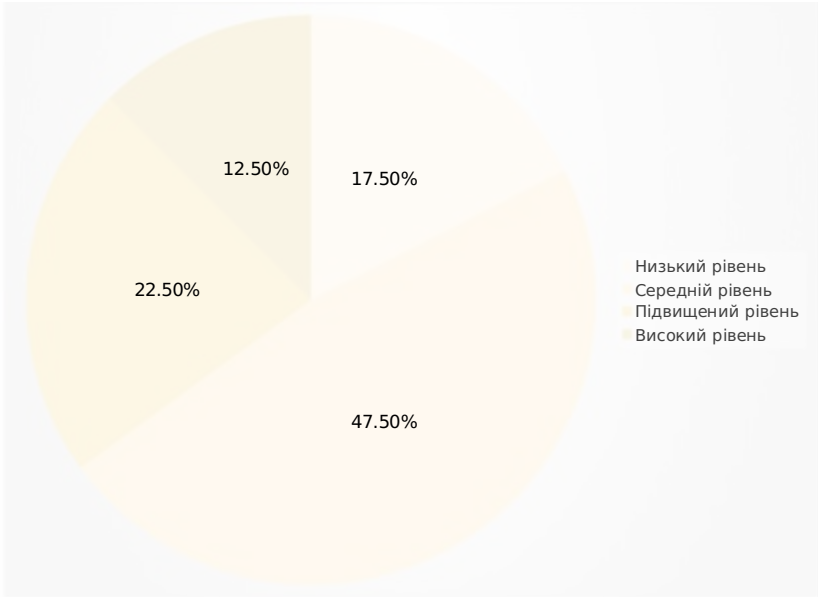

Рис.2.1. Методика діагностики рівня невротизації (Л.І. Вассерман)

Середній показник у вибірці становить 17,2 балів, що свідчить про середній рівень невротизації вибірки в цілому.

На другому етапі дослідження використовувалася методика рівня співвідношення «цінності» і їх «доступність» у різних сферах життя (О.Б. Фанталова).

Результати нашого дослідження представлені у таблиці 2.3 нижче.

Таблиця 2.3

Методика рівня співвідношення «цінності» і їх «доступність» у різних сферах життя (О.Б. Фанталова)

	Показник		Показник
--	----------	--	----------

№	Респондент	Д (R)	В К	В В	НЗ	№	Респондент	Д (R)	В К	В В	НЗ
1	A	28	5	5	18	21	U	16	4	0	12
2	B	37	9	17	11	22	V	16	0	0	16
3	C	30	11	9	10	23	W	36	10	12	14
4	D	22	0	6	16	24	X	46	18	22	6
5	E	12	0	0	12	25	Y	29	10	4	15
6	F	30	6	7	17	26	Z	12	0	0	12
7	G	12	0	0	12	27	AA	16	0	0	16
8	H	32	6	10	16	28	BB	21	5	4	12
9	I	19	0	4	15	29	CC	22	4	6	12
10	J	29	10	5	14	30	DD	20	0	0	20
11	K	21	0	0	21	31	EE	49	19	23	7
12	L	44	14	17	13	32	FF	51	22	20	9
13	M	30	8	9	13	33	GG	28	0	17	11
14	N	29	7	6	16	34	HH	27	4	9	14
15	O	40	11	14	15	35	II	57	28	24	5
16	P	24	0	6	18	36	JJ	30	6	11	13
17	Q	18	5	5	8	37	KK	25	10	0	15
18	R	14	0	0	14	38	LL	14	0	0	14
19	S	36	12	11	13	39	MM	24	6	5	13
20	T	43	12	15	16	40	NN	35	7	11	17

Оскільки дана методика передбачає відсоткове вираження результатів для того, щоб виявити, що домінує у мотиваційно-особистісній сфері – внутрішній конфлікт, внутрішній вакуум чи нейтральна зона – нами була сформована наступна таблиця:

Таблиця 2.4

Методика рівня співвідношення «цінності» і їх «доступність» у різних сферах життя (у %)

№	Респ.	ВК	ВВ	НЗ	№	Респ.	ВК	ВВ	НЗ
---	-------	----	----	----	---	-------	----	----	----

57

1	A	17, 9	17, 9	64, 2	21	U	25	0	75
2	B	24, 3	45, 9	29, 8	22	V	0	0	100
3	C	36, 7	30	33, 4	23	W	27, 8	33, 4	38, 8
4	D	0	27, 3	72, 7	24	X	39, 1	47, 8	13, 1
5	E	0	0	100	25	Y	34, 5	13, 8	51, 7
6	F	20	23, 4	56, 6	26	Z	0	0	100
7	G	0	0	100	27	AA	0	0	100
8	H	18, 8	31, 3	49, 9	28	BB	23, 8	19	57, 2
9	I	0	21	79	29	CC	18, 2	27, 3	54, 5
10	J	34, 5	17, 2	48, 3	30	DD	0	0	100
11	K	0	0	100	31	EE	38, 8	46, 9	14, 3
12	L	31, 8	38, 6	29, 6	32	FF	43, 1	39, 2	17, 7
13	M	26, 7	30	43, 3	33	GG	0	60, 7	39, 3
14	N	24, 1	20, 7	55, 2	34	HH	14, 8	33, 4	51, 8
15	O	27, 5	35	37, 5	35	II	49, 1	42, 1	8,8
16	P	0	25	75	36	JJ	20	36, 7	43, 3
17	Q	27, 8	27, 8	44, 4	37	KK	40	0	60
18	R	0	0	100	38	LL	0	0	100
19	S	33, 4	30, 6	36	39	MM	25	20, 9	54, 2
20	T	27, 9	34, 9	37, 2	40	NN	22, 6	35, 5	41, 9

Групові тенденції щодо відсоткового вираження наявності внутрішнього конфлікту, внутрішнього вакууму та нейтральної зони можна проілюструвати наступною діаграмою:

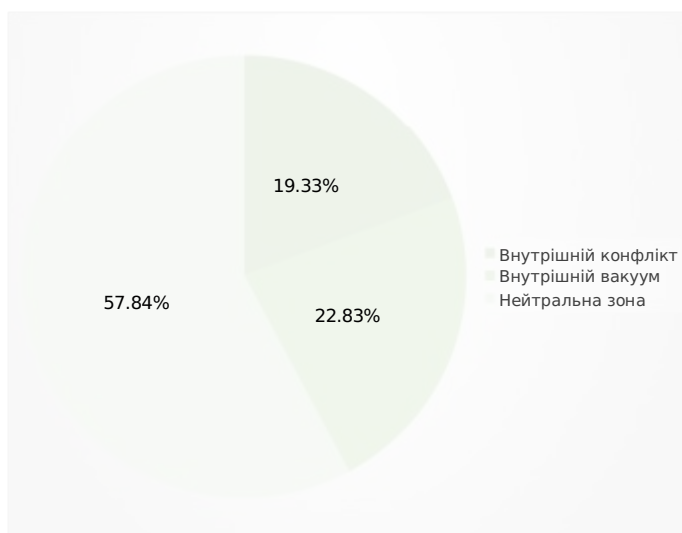

Рис.2.2. Методика рівня співвідношення «цінностей» і їх «доступність» у різних сферах життя (О.Б. Фанталова) (у %).

За результатами отриманих даних ми можемо стверджувати, що найбільшій кількості досліджуваних (57,84 %) притаманне переважання наявності нейтральної зони, тобто «безконфліктної» зони, де немає помітних внутрішніх конфліктів або ж внутрішніх вакуумів; наступною за кількістю (22,83 %) є та частина вибірки, котрій притаманне переважання наявності внутрішнього вакууму, тобто того стану, яких характеризується надмірною наявністю тих цінностей, які на даний момент не є актуальними; третя частина вибірки (19,33%) переживає на даний момент наявність внутрішнього конфлікту, що свідчить про недоступність для них тих цінностей, які на даний момент життя є справді цінними та актуальними.

Нами також були визначені середні показники суми виборів «Цінного» і «Доступного» за даною методикою:

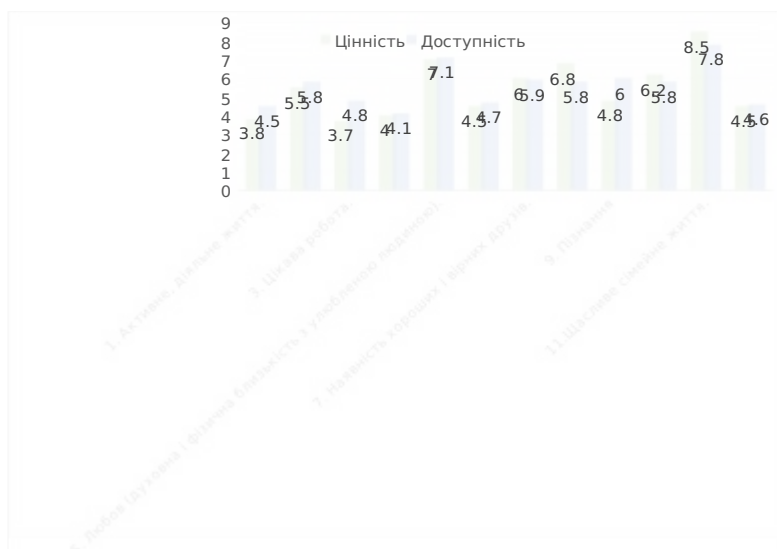

Рис.2.3. Середні показники суми виборів «Цінного» і «Доступного» (за методикою О.Б. Фанталової)

По осі ординат представлені середні показники «Цінності» та «Доступності» по кожній із життєвих сфер, по осі абсцис – поняття-цінності:

1. Активне, діяльне життя.
2. Здоров'я (фізичне і психічне).
3. Цікава робота.
4. Краса природи і мистецтва (переживання прекрасного).
5. Любов (духовна і фізична близькість з улюбленою людиною).
6. Матеріальне забезпечення життя (відсутність матеріальної скрути).
7. Наявність хороших і вірних друзів.

8. Упевненість у собі (свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів).
9. Пізнання (можливість розширення своєї освіти і світогляду, загальної культури, а також інтелектуальний розвиток).
10. Свобода як незалежність у вчинках і діях.
11. Щасливе сімейне життя.
12. Творчість (можливість творчої діяльності).

Аналіз отриманих результатів показує, що найбільш цінними та актуальними (у %) для респондентів є сфера щасливого сімейного життя (11), любові (5) та впевненості у собі (8). У сфері впевненості у собі наявне значне розходження, яке є свідченням наявності внутрішнього конфлікту у даній області. Натомість у сферах пізнання (можливості розширення своєї освіти та світогляду, загальної культури та інтелектуального розвитку) (9) та цікавої роботи (3) наявна значна розбіжність показників, яка вказує на присутність внутрішнього вакууму у цих областях життя, тобто надмірну наявність того, що на даний момент не є актуальним для даної вибірки.

Малозначимими сферами виявилися вищезгадана сфера цікавої роботи (3), а також сфери активного, діяльнісного життя (1) та краси природи і мистецтва (переживання прекрасного) (4).

Найбільшу значимість при найбільшій досяжності мають сфери любові (духовна і фізична близькість з улюбленою людиною) (5), наявність хороших і вірних друзів (7) та свободи як незалежності у вчинках та діях (10).

Наступною ми застосували методику «Сім станів (О.Б. Фанталової).

Ми вже згадували про те, що переживання внутрішніх конфліктів та внутрішніх вакуумів вкрай індивідуальні у різних випробовуваних при однаковому змісті і однаковій вираженості внутрішнього конфлікту та внутрішнього вакууму.

61

За результатами виявлених показників нами була сформована наступна таблиця:

Таблиця 2.5

Показники методики «Сім станів (О.Б Фанталова)

№	Респондент	ЕНЕП		№	Респондент	ЕНЕПС	
		С	С			С	
1	A	9	0	21	U	1,4	1
2	B	1	0	22	V	0	6,5
3	C	5,4	5	23	W	3,4	2,5
4	D	6,8	3,5	24	X	5,6	6
5	E	3,8	5,5	25	Y	4,4	8,5
6	F	2	2,5	26	Z	1,6	8
7	G	7,6	6	27	AA	1	3
8	H	4,8	5,5	28	BB	6,6	6,5
9	I	0,8	7	29	CC	1,6	3
10	J	1,4	5,5	30	DD	1,4	5
11	K	3,8	3,5	31	EE	3,4	6
12	L	3,2	1,5	32	FF	4,2	6
13	M	1,2	5	33	GG	5,2	3
14	N	3,6	8	34	HH	0	9
15	O	5,2	8	35	II	0,8	7,5
16	P	1,2	2	36	JJ	1,2	2
17	Q	3,8	7,5	37	KK	2,8	8,5
18	R	0,2	8,5	38	LL	0,2	8,5
19	S	3,4	2	39	MM	2,8	8,5
20	T	4,6	3	40	NN	4,8	5,5

Якщо говорити про середні значення результатів, то середній показник емоційно-негативних станів у вибірці – 3,13; середній показник емоційно-позитивних станів у вибірці – 5,1, тобто, в плані прояву емоцій, вибірка відносно благополучна.

Групові тенденції щодо переживання емоційно-негативних та емоційно-позитивних станів можна також проілюструвати за допомогою наступної діаграми (у %):

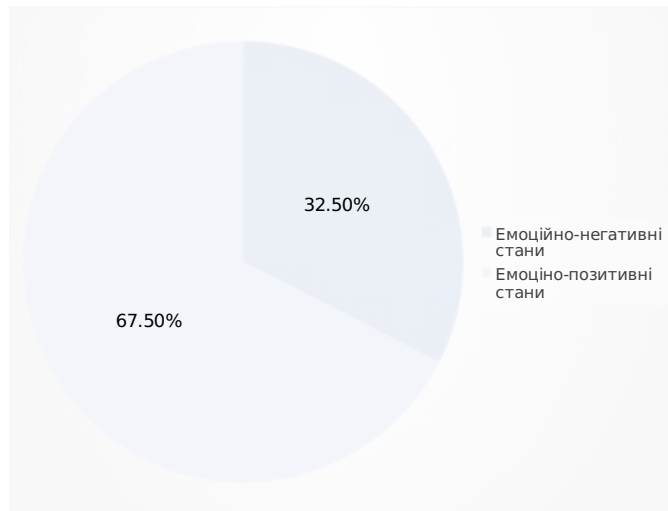
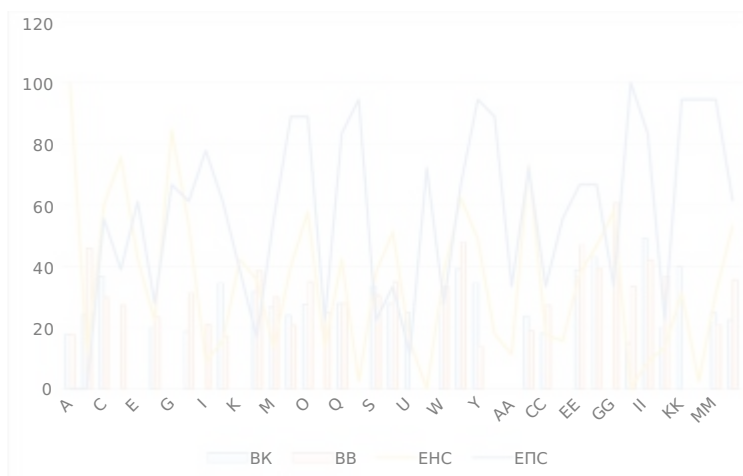

Рис.2.4. Групові тенденції вибірки щодо переживання ЕНС та ЕПС

Як ми бачимо, переважна більшість вибірки (67,5 %) переживає емоційно-позитивні стани, а значно менша частина (32,5 %) – емоційно-негативні, що відповідно відображується на діяльності та емоційному самопочутті респондентів.

Важливим моментом є розуміння того, яким саме чином співвідносяться між собою результати методики рівня співвідношення «цінності» і їх «доступність» у різних сферах життя та методики «Сім станів», тобто виявити зв'язок між наявними рівнями того чи іншого показника.

У наступній діаграмі нами було зображено відсоткове співвідношення показників внутрішнього конфлікту та внутрішнього вакууму за методикою діагностики рівня співвідношення «цінності» і їх «доступність» у різних сферах життя (О.Б. Фанталова) та показників емоційно-негативних та емоційно-позитивних станів за методикою «Сім станів» (О.Б. Фанталова):

*BK – внутрішній конфлікт, BV – внутрішній вакуум, EHC – емоційно-негативні стани, EPS – емоційно-позитивні стани.

Рис.2.5. Відсоткове співвідношення показників BK і BV та показників EHC і EPS за методиками О.Б. Фанталової

Дана діаграма ілюструє нам приклади взаємозв'язку між показниками вищезгаданих методик. Ми можемо побачити, що показники емоційно-позитивних станів переважають над показниками емоційно-негативних станів, а показники наявності внутрішнього вакууму значно переважають над показниками наявності внутрішнього конфлікту.

На четвертому етапі нашого дослідження ми використали методику МакКрає-Коста «Велика п'ятірка»

Результати, отримані на даному етапі дослідження представлені у таблиці 2.14.

За I фактором «Екстраверсія – інтроверсія» нами були виявлені такі групові тенденції:

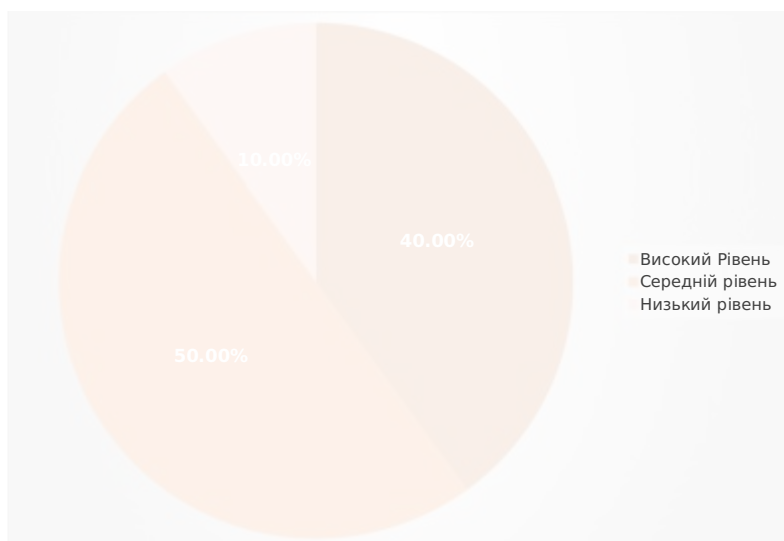

Рис.2.6. І фактор «Екстраверсія – інтроверсія» за методикою МакКрає-Коста «Велика п'ятірка»

Як ми бачимо, високий рівень притаманний 40% респондентів, тобто 40% є екстравертованими особистостями. Їм властиві оптимістичність, високі комунікативні здібності, краще працюють у ситуація обмеженого часу.

10% респондентів виявилися інтровертами, тобто тими, хто схильні до замкнутості, зосередженості на своїх проблемах, будування планів та майбутнє і т. ін.

50% респондентів показали середній рівень за фактором «Екстраверсія – інтроверсія», що може свідчити про амбівертованість, тобто про здатність респондентів адаптовуватися до тих умов, які виникають в тих чи інших ситуаціях і пристосовувати свою поведінку відповідно до них.

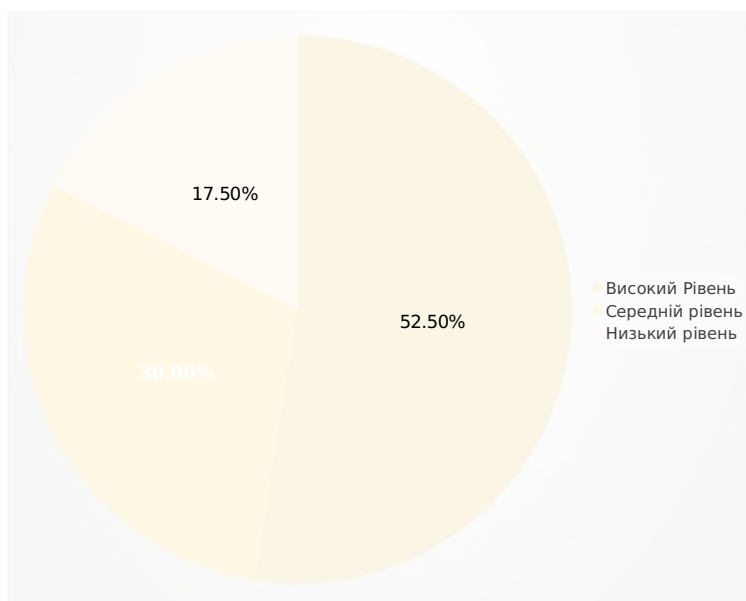

Рис.2.7. II фактор «Прив'язаність – відособленість» за методикою МакКрає-Коста «Велика п'ятірка»

За результатами нашого дослідження ми виявили, що високий рівень за даним фактором притаманний 52,5% респондентів. Це ті люди, для яких важливо знаходитися поруч і разом з іншими людьми, вони відкриті до спілкування, вони потребують участі інших людей у їхньому житті, вміють співпереживати та можуть зрозуміти емоції і почуття інших людей.

17,5% респондентам притаманний низький рівень за даним фактором, тобто їм властива риса відособленості. Така риса характеризується тим, що вони тримають дистанцію з іншими, проявляють холодність у взаємодії з іншими, не завжди можуть зрозуміти переживання інших.

30% респондентів показали середній рівень за фактором «Прив'язаність – відособленість». Тобто це ті люди, поведінка яких визначається умовами певної ситуації.

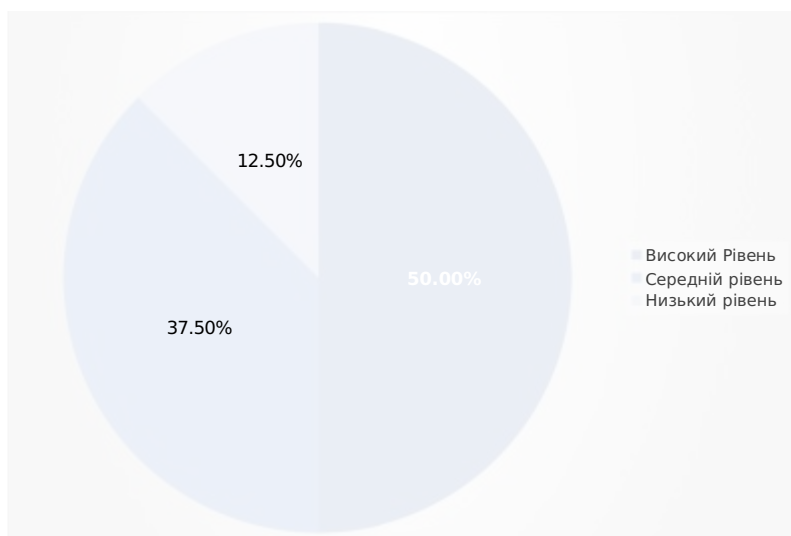

Рис.2.8. III фактор «Самоконтроль – імпульсивність» за методикою МакКрає-Коста «Велика п'ятірка»

За третім фактором високий рівень нами було виявлено у 50% респондентів. Цій частині вибірки властива риса самоконтролю, тобто це ті люди, яким притаманний високий рівень вольової регуляції власної поведінки, добросовісність, відповідальність за взяті на себе обов'язки; вони користуються повагою у своїх колег, оскільки це ті люди, котрих у суспільстві вважають «людьми слова».

12,5% респондентів за даним фактором показали низький рівень, тобто в цьому випадку ми можемо говорити про властиву їм рису імпульсивності. Такі люди характеризуються природністю своєї поведінки, легковажністю, поверхневістю; вони не надто відповідальні, можуть недобросовісно виконувати свої обов'язки; саме такій категорії людей властива схильність до асоціальної поведінки.

Ті респонденти, яким притаманний середній рівень за даним фактором і поведінка яких визначається ситуативно, складає 37,5%.

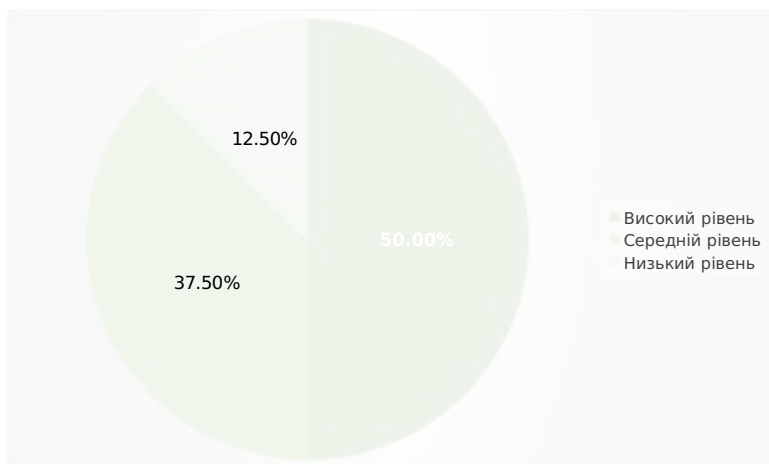

Рис.2.9. **IV** фактор «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» за методикою МакКрає-Коста «Велика п'ятірка»

За четвертим фактором високий рівень нами було виявлено у 50% вибірки. Цим людям властива емоційна стійкість, тобто їм характерні такі риси як самодостатність, впевненість у власних силах, емоційна зрілість, здатність об'єктивно оцінювати факти, стабільність у своїх планах та звичках, врівноваженість; вони не засмучуються, коли зазнають невдач, зберігають холоднокрівність у будь-яких ситуаціях.

12,5% респондентів за фактором «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» показали низький рівень, тобто їм властива риса емоційної нестійкості. Таких людей можна охарактеризувати як таких, які нездатні контролювати власні емоції та яким притаманні імпульсивні прагнення; вони невпевнені у своїх силах, постійно очікують неприємностей, при цьому у них немає належного рівня відповідальності та здатності об'єктивно оцінювати життєві ситуації.

Середній рівень за фактором «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» властивий 37,5% респондентів.

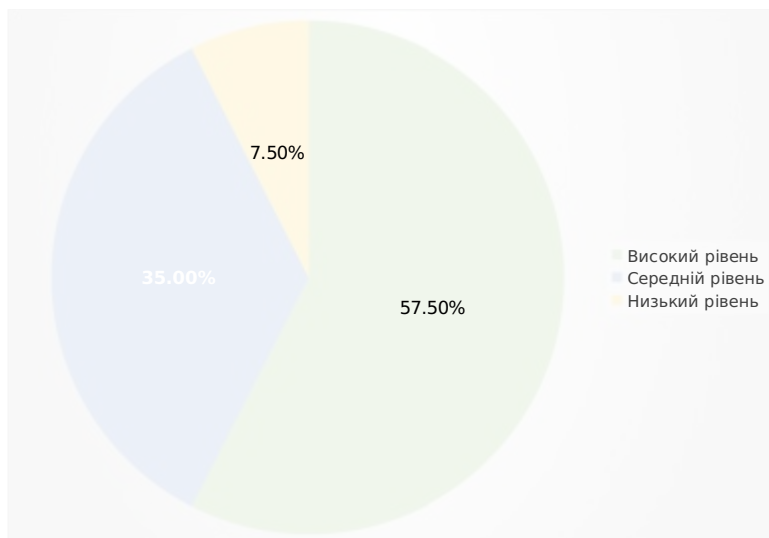

Рис.2.10. V фактор «Експресивність – практичність» за методикою МакКрає-Коста «Велика п'ятірка»

За фактором «Експресивність – практичність» 57,5% респондентів показали високий рівень, тобто їм властива легковажність, легке ставлення до життя, безтурботність, нездатність приймати життєві рішення раціонально, вони не прораховують кожен свій крок і живуть сьогоднішнім днем; такі люди емоційні, вони сприймають життя як гру, їм притаманний високий рівень розвитку естетичного та художнього смаку.

7,5 % вибірки проявили низький рівень за даним фактором, тобто їх можна характеризувати як людей практичних. Такі люди об'єктивно оцінюють життєві ситуації, вони добре пристосовані до життя, переймаються своїм матеріальним становищем, не йдуть за імпульсивним покликом; такі люди не

люблять різких змін у житті, вони потребують стабільності та надійності у всіх сферах життя.

Середній рівень, тобто наявність рис обидвох полюсів, властиві 35 % опитаних респондентів.

На наступному етапі нашого дослідження ми використали методику експрес-діагностики неврозу К.Хека і Х.Хесса.

За результатами, отриманими за даної методики, ми сформували таблицю з первинними даними та притаманними респондентам рівнями ймовірності неврозу:

Таблиця 2.6

№	Респондент	Бал	Рівень ймов. неврозу	№	Респондент	Бал	Рівень ймов. неврозу
1	A	38	Дуже високий	21	U	21	середній
2	B	33	Дуже високий	22	V	26	Високий
3	C	16	Середній	23	W	22	Середній
4	D	2	Низький	24	X	22	Середній
5	E	23	Середній	25	Y	18	Середній
6	F	30	Високий	26	Z	22	Середній
7	G	18	Середній	27	AA	12	Низький
8	H	16	Середній	28	BB	34	Дуже високий
9	I	24	Середній	29	CC	17	Середній
10	J	31	Високий	30	DD	9	Низький
11	K	20	Середній	31	EE	13	Середній
12	L	15	Середній	32	FF	15	Середній

				2			
13	M	19	Середній	3	GG	33	Дуже високий
				3			
14	N	17	Середній	3	HH	17	Середній
				4			
15	O	31	Високий	3	II	21	Середній
				5			
16	P	6	Низький	3	JJ	30	Високий
				6			
17	Q	8	Низький	3	KK	10	Низький
				7			
18	R	17	Середній	3	LL	7	Низький
				8			
19	S	16	Середній	3	MM	22	Середній
				9			
20	T	13	Середній	4	NN	37	Дуже високий
				0			

Максимальна кількість балів, яку міг отримати кожен із досліджуваних становить 40 балів. В авторському варіанті методики відсутні критерії поділу тестових показників на низький, середній та високий рівні, відтак ми встановили умовні критерії для інтерпретації результатів тестування:

- 1 – 12 – низький рівень ймовірності неврозу;
- 13 – 24 – середній рівень ймовірності неврозу;
- 25 – 32 – високий рівень ймовірності неврозу;
- 33-40 – дуже високий рівень ймовірності неврозу

Тож нами була сформована таблиця загальних показників вибірки у первинному та відсотковому вираженні:

Таблиця 2.7

Показники рівнів ймовірності неврозу опитаних (у %)

Рівні ймовірності неврозу	Первинні дані	Результати у %
Низький рівень	7	17,5
Середній рівень	23	57,5
Високий рівень	5	12,5
Дуже високий рівень	5	12,5

Аналіз результатів методики експрес-діагностики неврозу виявив:

1) наявність низького рівня ймовірності неврозу у 17,5% респондентів свідчить про переважання у них позитивного емоційного фону (спокій, оптимізм), високий прояв ініціативності, соціальної сміливості та легкості у спілкуванні;

2) наявність середнього рівня ймовірності неврозу у 57,5% досліджуваних свідчить про знижений, але достатній прояв комунікабельності, ініціативності та достатній позитивний емоційний фон;

3) наявність високого рівня ймовірності неврозу у 12,5% вибірки може свідчити про виражену емоційну збудливість, яка в свою чергу викликає негативні емоційні переживання (тривожність, дратівливість, розгубленість), про безініціативність, яка формує переживання, пов'язані з нездатністю задовольняти потреба та бажання, про егоцентричну особистісну спрямованість, що призводить до іпохондричної зацикленості на соматичних відчуттях і особистісних недоліках, про труднощі у спілкуванні, соціальне відчуження та схильності до формування залежних стосунків;

4) наявність дуже високого рівня ймовірності неврозу у 12,5% респондентів свідчить про критичний рівень емоційної збудливості і похідних негативних переживань, про відсутність ініціативності та наявність незадоволення власних потреб та бажань, про схильність до іпохондричності, труднощі у комунікації та побудові взаємостосунків з іншими.

Наочність отриманих результатів за даною методикою можна проілюструвати за допомогою наступної діаграми:

Рис. 2.11. Методика експрес-діагностики неврозу (К.Хек і Х.Хесс)

Середній показник у вибірці становить 20 балів, що свідчить про середній рівень ймовірності неврозу вибірки в цілому.

На завершальному етапі нашого дослідження ми використали клінічний опитувальник для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича.

Результати, отримані на даному етапі дослідження представлені у таблиці 2.15 у Додатках.

Результати, отримані за шкалою тривоги на даному етапі дослідження представлені у таблиці 2.8.

Таблиця 2.8

Показники рівнів за шкалою тривоги опитаних (у %)		
Рівні	Первинні дані	Результати у %
Здоров'я	19	47,5
Зона ризику	8	20
Хворобливий характер розладу	13	32,5

За показником тривоги ми виявили наступні групові тенденції:

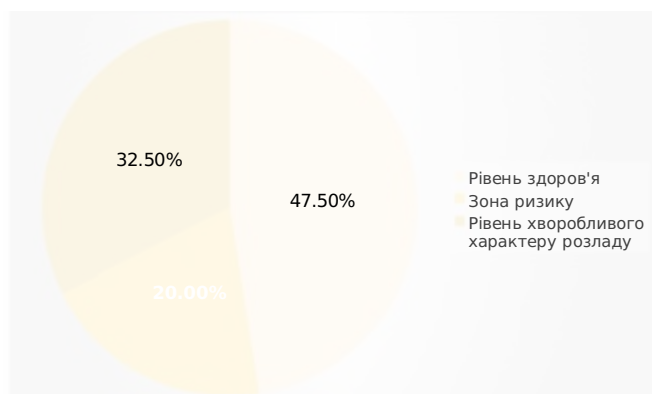

Рис. 2.12. Шкала тривоги за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича.

Рівень здоров'я властивий 47,5% респондентів, тобто 47% вибірки не мають проявів патологічної тривоги.

У зоні ризику перебувають 20% вибірки, тобто цій частині вибірки властиве надмірне переживання внутрішнього неспокою та хвилювання.

Для 32,5% респондентів характерний хвороблива форма переживання тривоги, тобто безпідставні хвилювання та патологічні очікування неприємних подій у різних сферах життя.

Результати, отримані за шкалою невротичної депресії представлені у таблиці 2.9.

Таблиця 2.9

Показники рівнів за шкалою невротичної депресії опитаних (у %)

Рівні	Первинні дані	Результати у %
Здоров'я	11	27,5
Зона ризику	7	17,5
Хворобливий характер розладу	22	55

За показником невротичної депресії ми виявили такі групові тенденції:

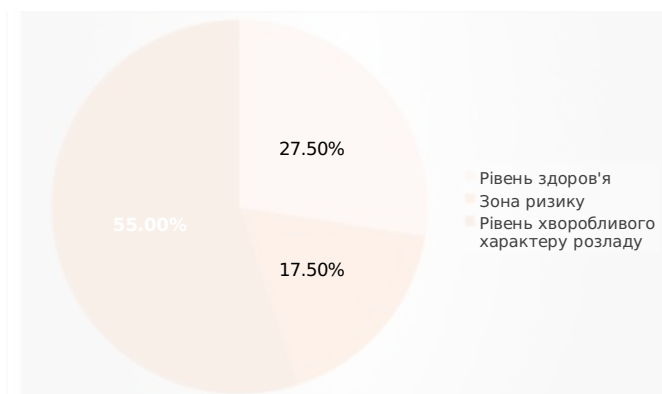

Рис. 2.13. Шкала невротичної депресії за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича.

27,5% вибірки притаманний рівень здоров'я за даним фактором, тобто у цієї частини вибірки проявів невротичної депресії не виявлено.

17,5% досліджуваних перебувають у зоні ризику, тобто мають схильність до негативних, тужливих переживань, зниження настрою з тенденцією до істеричних поведінкових проявів.

55% вибірки властивий рівень хворобливого характеру досліджуваного феномену, тобто пригнічений або тужливий настрій, зниження психічної активності, рухові розлади, різноманітні вегетативні порушенн, а також прояв астеничних, істеричних розладів або нав'язливих станів.

Результати, отримані за шкалою астенії представлені у таблиці 2.10.

Таблиця 2.10

Показники рівнів за шкалою астенії опитаних (у %)

Рівні	Первинні дані	Результати у %
Здоров'я	15	37,5
Зона ризику	10	25
Хворобливий характер розладу	15	37,5

За показником астенії нами було виявлено наступні групові тенденції:

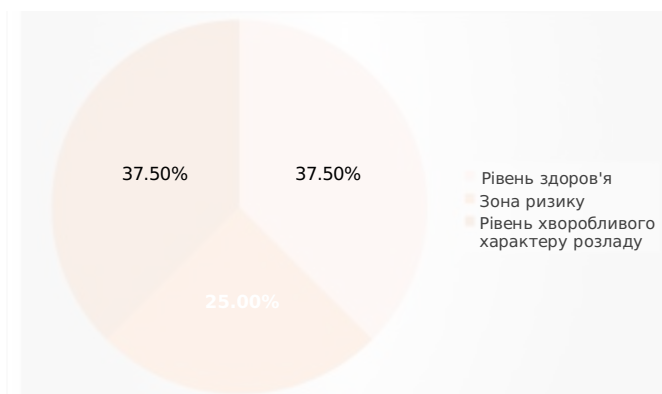

Рис. 2.14. Шкала астенії за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича.

37,5% вибірки характеризуються рівнем здоров'я за даною шкалою, тобто у цієї частини вибірки ознак астенії не виявлено.

25% респондентів знаходяться у зоні ризику, а це означає, що у цієї частини вибірки є схильність до підвищеної втомлюваності, мінливості настрою, надмірної емоційної чутливості та вегетативних порушень.

37,5% вибірки мають виражений рівень хворобливого характеру даного розладу, тобто наявністю підвищеної втомлюваності, частою зміною настрою, дратівливою слабкістю, сльозливістю, вегетативними порушеннями та розладами сну.

Результати, отримані за шкалою істеричного типу реагування представлені у таблиці 2.11.

Таблиця 2.11

Показники рівнів за шкалою істеричного типу реагування опитаних (у %)

Рівні	Первинні дані	Результати у %
Здоров'я	7	17,5
Зона ризику	9	22,5
Хворобливий характер розладу	24	60

За показником істеричного типу реагування виявлені наступні групові тенденції:

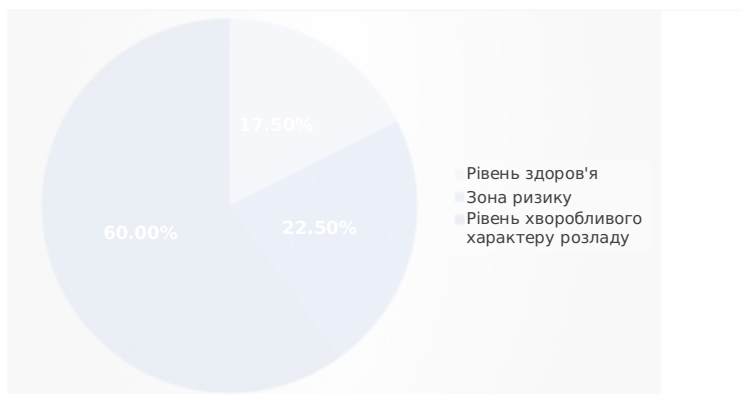

Рис. 2.15. Шкала істеричного типу реагування за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича.

Для 17% вибірки характерний рівень здоров'я за досліджуваною шкалою, тобто відсутність схильності до істеричного типу реагування.

У 23% респондентів виявлено схильність до істеричного типу реагування, тобто такого прояву реакції, який має патологічний характер та виникає у відповідь на травмуючий фактор.

60% вибірки мають істеричний тип реагування, тобто реакції, які є властивими істерії, та які виникають у відповідь на психічну травму або психічну напругу.

Результати, отримані за шкалою obsесивно-фобічних порушень представлені у таблиці 2.12.

Таблиця 2.12

Показники рівнів за шкалою obsесивно-фобічних порушень опитаних (у

%)

Рівні	Первинні дані	Результати у %
Здоров'я	4	10

Зона ризику	14	35
Хворобливий характер розладу	22	55

За показником обсессивно-фобічних порушень ми виявили такі групові тенденції:

Рис. 2.16. Шкала обсессивно-фобічних порушень за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича.

10% респондентів виявили рівень здоров'я за даною шкалою, тобто проявів обсессивно-фобічних порушень не виявлено.

35% вибірки знаходяться у зоні ризику, тобто мають схильність до тривожних думок, побоювань щодо малоймовірних подій у різних сферах життя, а також схильність до віри у прикмети.

55% респондентів виявили рівень хворобливого характеру розладу, тобто для цієї частини вибірки характерні виражені прояви тривожної помисливості, побоювання не реальних, а дуже малоймовірних подій, а також на'язливі думки та виникнення «захисних» прикмет та ритуалів.

Результати, отримані за вегетативних порушень представлені у таблиці 2.13.

Таблиця 2.13

Показники рівнів за шкалою вегетативних порушень опитаних (у %)

Рівні	Первинні дані	Результати у %
Здоров'я	13	32,5
Зона ризику	5	12,5
Хворобливий характер розладу	22	55

За показником вегетативних порушень ми виявили такі групові тенденції:

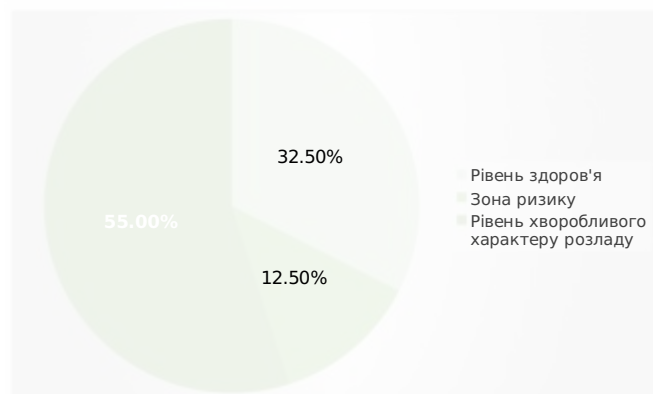

Рис. 2.17. Шкала вегетативних порушень за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича.

Для 32,5% вибірки характерний рівень здоров'я, тобто ознак вегетативних порушень у цієї частини респондентів не виявлено.

12,5% респондентів перебувають у зоні ризику, тобто мають схильність до порушень вегетативних функцій організму, а також схильність до виснаження адаптаційних резервів організму.

55% респондентів мають виражені прояви вегетативних порушень, тобто дезінтеграції вегетативних, емоційних, сенсомоторних, ендокринно-вісцеральних співвідношень, розлади циклу сну та активності, а також швидке виснаження адаптаційних резервів організму, що може призвести до функціональних або й органічних змін в організмі.

У наступній діаграмі нами було зображено відсоткове співвідношення рівнів здоров'я, зони ризику та хворобливого характеру розладу за всіма шкалами клінічного опитувальника для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича:

Рис. 2.18. Шкала вегетативних порушень за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича.

Дана діаграма показує нам взаємозв'язки між всіма показниками вищезгаданої методики. Ми можемо побачити, що показники рівня здоров'я здебільшого переважають над показниками рівня хворобливого характеру розладів, а показники рівня хворобливого характеру розладів, у свою чергу, переважають над показниками рівня зони ризику.

Задля перевірки запропонованої нами гіпотези нами була використана комп'ютерна програма «Statistica», за допомогою якої здійснювався кореляційний аналіз попередньо отриманих даних. В результаті такого аналізу нами було виявлено багато значних кореляційних зв'язків між показниками як всередині методик, так і між показниками різних методик. Ми у нашій роботі звернемо увагу саме на статистично значимі кореляційні зв'язки між показниками різних методик.

За результатами методики рівня співвідношення «цінності» і їх «доступності» у різних сферах життя (О.Б. Фанталової) нами було виявлено такі значимі кореляційні зв'язки (при $p \leq 0,05$):

- прямий кореляційний зв'язок між індикатором внутрішніх конфліктів у мотиваційно-особистісній сфері людини (Ц-Д) та сферами внутрішнього конфлікту ($r = 0,91$), внутрішнього вакууму ($r = 0,93$); зворотній кореляційний зв'язок між індикатором внутрішніх конфліктів у мотиваційно-особистісній сфері людини (Ц-Д) та «Нейтральною зоною» ($r = -0,40$);

- прямий кореляційний зв'язок між показниками «Внутрішній конфлікт» та «Внутрішній вакуум» ($r = 0,80$);

- зворотній кореляційний зв'язок між показниками «Внутрішній конфлікт» та «Нейтральною зоною» ($r = -0,59$);

- зворотній кореляційний зв'язок між показниками «Внутрішній вакуум» та «Нейтральна зона» ($r = -0,57$).

За отриманими результатами методики «Велика п'ятірка» (п'ятифакторний особистісний опитувальник Р. МакКрае, П. Коста), ми встановили наявність таких значимих кореляційних зв'язків (при $p \leq 0,05$):

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Активність – пасивність» та факторами «Екстраверсія – інтроверсія» ($r = 0,49$), «Теплота – байдужість» ($r = 0,39$), «Розуміння – нерозуміння» ($r = 0,34$), «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,45$), «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,46$), «Акуратність – неаккуратність» ($r = 0,38$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,36$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,45$), «Самоконтроль поведінки – імпульсивність» ($r = 0,34$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,48$), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,56$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,40$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,32$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,46$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Домінування – підкорення» та факторами «Товариськість – замкнутість» ($r = 0,51$), «Пошук вражень – уникнення вражень» ($r = 0,37$), «Екстраверсія – інтроверсія» ($r = 0,67$), «Розуміння – нерозуміння» ($r = 0,45$), «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,32$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,50$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,47$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,36$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,37$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,47$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,55$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,41$);

- зворотній кореляційний зв'язок між фактором «Домінування – підкорення» та фактором «Розслабленість – напруженість» ($r = 0,33$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Товариськість – замкнутість» та факторами «Пошук вражень – уникнення вражень» ($r = 0,51$), «Прояв почуття провини – уникнення почуття провини» ($r = 0,36$), «Екстраверсія – інтроверсія» ($r = 0,78$), «Розуміння – нерозуміння» ($r = 0,55$), «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,56$), «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,47$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,58$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,38$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,49$), «Емоційна стабільність – емоційна лабільність» ($r = 0,43$), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,38$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,56$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,52$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,64$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,39$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,68$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Пошук вражень – уникнення вражень» та факторами «Екстраверсія – інтроверсія» ($r = 0,75$), «Довірливість – підозріливість» ($r = 0,49$), «Розуміння – нерозуміння» ($r = 0,60$), «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,36$), «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,40$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,46$), «Самоконтроль

поведінки – імпульсивність (відсутність контролю)» ($r = 0,45$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,39$), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,34$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,53$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,70$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,39$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,63$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Прояв почуття провини – уникнення почуття провини» та факторами «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,39$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,31$);

- зворотній кореляційний зв'язок між фактором «Прояв почуття провини – уникнення почуття провини» та фактором «Розслабленість – напруженість» ($r = 0,34$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Екстраверсія – інтроверсія» та факторами «Розуміння – нерозуміння» ($r = 0,62$), «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,62$), «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,50$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,57$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,62$), «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність контролю)» ($r = 0,39$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,53$), «Емоційна стабільність – емоційна лабільність» ($r = 0,37$), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,51$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,56$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,62$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,74$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,40$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,76$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Теплота – байдужість» та факторами «Співробітництво – суперництво» ($r = 0,37$), «Розуміння – нерозуміння» ($r = 0,48$), «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,43$), «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,71$), «Акуратність – неакуратність» ($r = 0,44$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,54$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,48$), «Самоконтроль поведінки –

імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($r = 0,47$), «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,32$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,61$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,36$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Співробітництво – суперництво» та факторами «Розуміння – нерозуміння» ($r = 0,34$), «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,49$), «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,64$), «Акуратність – неакуратність» ($r = 0,36$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,39$), «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,40$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,44$), «Безтурботність – тривожність» ($r = 0,39$), «Розслабленість – напруженість» ($r = 0,45$), «Самодостатність – самокритика» ($r = 0,33$), «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» ($r = 0,39$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Довірливість – підозріливість» та факторами «Розуміння – нерозуміння» ($r = 0,54$), «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,54$), «Акуратність – неакуратність» ($r = 0,34$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,54$), «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($r = 0,38$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,45$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,35$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,40$), «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» ($r = 0,38$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Розуміння – нерозуміння» та факторами «Повага до інших – самоповага» ($r = 0,72$), «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,86$), «Акуратність – неакуратність» ($r = 0,46$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,68$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,75$), «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($r = 0,70$), «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,48$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,84$), «Закікавленість – консерватизм» ($r = 0,37$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,55$), «Артистичність –

відсутність артистичності» ($r = 0,74$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,78$), «Експресивність – Практичність» ($r = 0,74$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Повага до інших – самоповага» та факторами «Прив'язаність – відособленість» ($r = 0,81$), «Акуратність – неакуратність» ($r = 0,39$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,63$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,67$), «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($r = 0,49$), «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,53$), «Самоконтролю – імпульсивність» ($r = 0,75$), «Емоційна стабільність – емоційна лабільність» ($r = 0,38$), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,52$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,64$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,60$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,58$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,49$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,74$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Прив'язаність – відособленість» та факторами «Акуратність – неакуратність» ($r = 0,56$), «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,70$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,73$), «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($r = 0,66$), «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,52$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,87$), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,39$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,53$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,63$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,60$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,39$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,67$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Акуратність – неакуратність» та факторами «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,42$), «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,48$), «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($r = 0,31$), «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,46$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r =$

0,72), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,40$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,35$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Наполегливість – відсутність наполегливості» та факторами «Відповідальність – безвідповідальність» ($r = 0,74$), «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($r = 0,46$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,81$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,40$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,53$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,53$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,47$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Відповідальність – безвідповідальність» та факторами «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)» ($r = 0,54$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,82$), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,47$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,54$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,69$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,61$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,64$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Самоконтроль поведінки – імпульсивність (відсутність самоконтролю)» та факторами «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,33$), «Самоконтроль – імпульсивність» ($r = 0,72$), «Безтурботність – тривожність» ($r = 0,39$), «Емоційний комфорт – депресивність» ($r = 0,32$), «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» ($r = 0,45$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,39$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,47$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,43$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,33$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,50$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Завбачливість – безпечність» та факторами «Пластичність – ригідність» ($r = 0,53$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,32$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Самоконтроль – імпульсивність» та факторами «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,43$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,46$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,63$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,58$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,35$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,63$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Безтурботність – тривожність» та факторами «Розслабленість – напруженість» ($r = 0,35$), «Емоційний комфорт – депресивність» ($r = 0,48$), «Самодостатність – самокритика» ($r = 0,57$), «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» ($r = 0,76$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Розслабленість – напруженість» та факторами «Емоційний комфорт – депресивність» ($r = 0,49$), «Самодостатність – самокритика» ($r = 0,50$), «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» ($r = 0,64$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Емоційний комфорт – депресивність» та факторами «Самодостатність – самокритика» ($r = 0,63$), «Емоційна стабільність – емоційна лабільність» ($r = 0,36$), «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» ($r = 0,81$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,33$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Самодостатність – самокритика» та фактором «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» ($r = 0,77$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Емоційна стабільність – емоційна лабільність» та факторами «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» ($r = 0,49$), «Зацікавленість – консерватизм» ($r = 0,43$), «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,45$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,42$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,51$);

- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» та фактором «Пластичність – ригідність» ($r = 0,37$);
- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Зацікавленість – консерватизм» та факторами «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,50$), «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,45$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,39$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,45$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,73$);
- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Допитливість – реалістичність» та факторами «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,60$), «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,59$), «Пластичність – ригідність» ($r = 0,32$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,81$);
- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Артистичність – відсутність артистичності» та факторами «Сенситивність – нечутливість» ($r = 0,70$), «Експресивність – практичність» ($r = 0,78$);
- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Сенситивність – нечутливість» та фактором «Експресивність – практичність» ($r = 0,77$);
- прямий кореляційний зв'язок між фактором «Пластичність – ригідність» та фактором «Експресивність – практичність» ($r = 0,55$).

За отриманими результатами клінічного опитувальника для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича, ми встановили наявність таких значимих кореляційних зв'язків (при $p \leq 0,05$):

- прямий кореляційний зв'язок між шкалою тривоги та шкалами невротичної депресії ($r = 0,58$), астенії ($r = 0,74$), істеричного реагування ($r = 0,54$), obsесивно-фобічних порушень ($r = 0,76$), вегетативних порушень ($r = 0,74$);

- прямий кореляційний зв'язок між шкалою невротичної депресії та шкалами астенії ($r = 0,68$), істеричного реагування ($r = 0,61$), obsесивно-фобічних порушень ($r = 0,70$), вегетативних порушень ($r = 0,69$);
- прямий кореляційний зв'язок між шкалою астенії та шкалами істеричного реагування ($r = 0,48$), obsесивно-фобічних порушень ($r = 0,69$), вегетативних порушень ($r = 0,67$);
- прямий кореляційний зв'язок між шкалою істеричного реагування та шкалами obsесивно-фобічних порушень ($r = 0,45$), вегетативних порушень ($r = 0,58$);
- прямий кореляційний зв'язок між шкалою obsесивно-фобічних порушень та шкалою вегетативних порушень ($r = 0,81$).

Тепер розглянемо статистично значимі зв'язки між отриманими показниками різних методик.

Між показниками методики діагностики рівня невротизації (Л.І. Вассермана) та методикою «Сім станів» (О.Б. Фанталової) нами був виявлені такі статистично значимі кореляційні зв'язки (при $p \leq 0,05$):

- прямий кореляційний зв'язок між рівнем невротизації та емоційними негативними станами ($r = 0,46$), тобто переживання людиною негативних емоцій може пов'язуватися з поглибленням її невротизованості;
- зворотній кореляційний зв'язок між рівнем невротизації та емоційними позитивними станами ($r = - 0,43$); можемо припустити, що, якщо людина схильна до позитивних емоцій і переживань, то вона менше буде схильна до невротизації чи невротичних реакцій.

Між показниками методики діагностики рівня невротизації (Л.І. Вассермана) та методики експрес-діагностики неврозу К.Хека і Х.Хесса нами був виявлений значимий прямий кореляційний зв'язок ($r = 0,35$) при $p \leq 0,05$,

що може бути свідченням того, що високий рівень невротизації особистості безпосередньо призводить до виникнення неврозу як нервово-психічного захворювання.

Між показниками методики діагностики рівня невротизації (Л.І. Вассермана) та опитувальника «Велика п'ятірка» (п'ятифакторний особистісний опитувальник Р. МакКрае, П. Коста) нами були виявлені значимі прямі кореляційні зв'язки з такими факторами (при $p \leq 0,05$):

- «Депресивність – емоційний комфорт» ($r = 0,34$), за домінуючим полюсом «Депресивність»; тобто чим більший рівень невротизації властивий особистості, тим більшу схильність до депресивних переживань вона має;

- «Емоційна лабільність – емоційна стабільність» ($r = 0,35$), за домінуючим фактором «Емоційна лабільність»; в цьому випадку ми можемо говорити про те, що чим більший рівень невротизації властивий людині, тим більший рівень емоційної лабільності їй властивий.

Між показниками методики діагностики рівня невротизації (Л.І. Вассермана) та опитувальника «Велика п'ятірка» (п'ятифакторний особистісний опитувальник Р. МакКрае, П. Коста) нами були виявлені такі значимі кореляційні зв'язки (при $p \leq 0,05$):

- прямий кореляційний зв'язок між рівнем невротизації та факторами:

- «Співробітництво – суперництво» ($r = 0,62$) відповідно за домінуючим полюсом «Співробітництво»; це може свідчити про те, що люди, які уникаючи суперництва, нівелюють власними прагненнями та інтересами, більш схильні до невротизації;

- «Тривожність – безтурботність» ($r = 0,41$) за домінуючим полюсом «Тривожність», що може свідчити про те, що до невротизації більш схильні ті люди, яким притаманне часте переживання ситуативної тривожності або наявність у них тривожності як риси особистості;

- «Напруженість – розслабленість» ($r = 0,57$) за домінуючим полюсом «Напруженість», що може свідчити про те, що до невротизації більш схильні ті люди, яким властиве систематичне переживання напруження;

«Депресивність – емоційний комфорт» ($r = 0,58$) за домінуючим полюсом «Депресивність»; такий зв'язок може бути свідченням того, що невротична особистість більш схильна до переживання депресивних станів;

- «Самокритика – самодостатність» ($r = 0,61$) за домінуючим полюсом «Самокритика»; ймовірно, що надмірно самокритичним людям властивий високий рівень невротизованості;

- «Емоційна нестійкість – емоційна стійкість» ($r = 0,67$) за домінуючим полюсом «Емоційна нестійкість»; це може свідчити про те, що емоційно нестійким особистостям притаманний вищий рівень невротизованості;

- «Пластичність – ригідність» ($r = 0,33$) за домінуючим полюсом «Пластичність», який за даною методикою включає в себе низький рівень здатності диференціювати реальність та вигадку, а також досить виражену легковажність; це може свідчити про те, що такі люди більш схильні до невротизованості, оскільки далеко не завжди можуть раціонально та адекватно сприймати і реагувати на ті чи інші подразники.

Отже, можемо висловити припущення, що емоційно неврівноважена, тривожна, емоційно напружена, депресивна, схильна до надмірної самокритики людина більше схильна до невротизації, ніж та, якій ці особистісні характеристики не властиві.

Між показниками методики рівня співвідношення «цінності» і їх «доступності» у різних сферах життя (О.Б. Фанталової) та п'ятифакторного особистісного опитувальника (Р. МакКрае, П. Коста) було виявлено такі значимі кореляційні зв'язки (при $p \leq 0,05$):

- зворотній кореляційний зв'язок між індикатором внутрішніх конфліктів у мотиваційно-особистісній сфері людини та фактором «Домінування – підкорення» ($r = -0,47$);

- зворотній кореляційний зв'язок між показником «Внутрішнього вакууму» та факторами:

- «Домінування – підкорення» ($r = -0,44$) за домінуючим полюсом «Домінування»; в такому разі ми можемо припустити, що до наявності внутрішнього конфлікту більш неохоча людина зі схильністю до домінуючої поведінки;

- «Сенситивність – нечутливість» ($r = -0,35$) за домінуючим фактором «Сенситивність»; тобто це означає, що люди, яким властива емоційна сенситивність – високий рівень чутливості до своїх та чужих переживань, здатності їх розрізняти та розуміти, – менш схильні до переживання внутрішнього конфлікту.

- прямий кореляційний зв'язок із факторами «Тривожність – безтурботність» ($r = 0,34$) за домінуючим полюсом «Тривожність»; це можна розуміти як наявність більшої схильності до наявності внутрішнього конфлікту у людей, які систематично переживають ситуативну тривожність або їм властива тривожність як особистісна риса;

- «Напруженість – розслабленість» ($r = 0,36$) за домінуючим полюсом «Напруженість», що може бути свідченням більшої схильності до переживання внутрішнього конфлікту у тих, кому властиве часте переживання напруженості;

- «Емоційна нестійкість – емоційна стійкість» ($r = 0,34$) за домінуючим фактором «Емоційна нестійкість, тобто внутрішній конфлікт більш властивий тим людям, котрим характерна емоційна нестійкість.

Отже, можна зробити висновок, що до переживання внутрішнього конфлікту більш схильні тривожні, напружені та емоційно нестійкі особистості;

а ті, кому властива домінантна поведінка та сенситивність менш схильні до переживання внутрішнього конфлікту.

- прямий кореляційний зв'язок між показником «Нейтральна зона» та фактором «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,48$) за домінуючим полюсом «Завбачливість»; це може свідчити про приналежність завбачливих особистостей до когорти тих, хто потрапили до «нейтральної зони» за своїми результатами, тобто до тих людей, котрим не властиве переживання внутрішнього конфлікту або внутрішнього вакууму.

Між показниками методики «Сім станів» (Фанталової О.Б.) та показниками «Великої п'ятірки» (Р. МакКрае, П. Коста) нами було виявлено такі статистично значимі кореляційні зв'язки (при $p \leq 0,05$):

- зворотній кореляційний зв'язок між сферою емоційних негативних станів та фактором «Теплота – байдужість» ($r = -0,37$) за домінантним полюсом «Теплота»; тобто приязні, дружелюбні та відкриті до інших люди не схильні до переживання емоційно негативних станів;

- зворотній кореляційний зв'язок між сферою емоційних позитивних станів та факторами:

- «Самоконтроль поведінки – імпульсивність» ($r = -0,35$) за домінантним полюсом «Самоконтроль поведінки»; тобто люди, які схильні постійно контролювати власну поведінку, не схильні до переживання емоційно позитивних станів;

- «Напруженість – розслабленість» ($r = -0,56$) за домінуючим полюсом «Напруженість»; це може свідчити про не схильність до переживання позитивних емоцій тих особистостей, яким властива напруженість як ситуативний феномен або як особистісна риса;

- «Емоційна нестійкість – емоційна стійкість» ($r = -0,42$) за домінуючим полюсом «Емоційна нестійкість»; в такому випадку ми можемо говорити про те,

що емоційно нестійкі особистості більш неохочі до переживання позитивних емоційних станів;

- «Пластичність – ригідність» ($r = -0,33$) за домінуючим полюсом «Пластичність»; це може бути свідченням того, що людям, які схильні до переживання емоційно позитивних станів властивий відносно нижчий рівень пластичності.

Між показниками клінічного опитувальника для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича та п'ятифакторного особистісного опитувальника (Р. МакКрає, П. Коста) було виявлено такі значимі кореляційні зв'язки (при $p \leq 0,05$):

- прямий кореляційний зв'язок між шкалою тривоги та факторами:

- «Активність – пасивність» ($r = 0,31$) за домінуючим полюсом «Активність»; це може свідчити про те, що чим більший рівень тривоги притаманний особистості, тим активніший спосіб життя вона може вести;

- «Прояв почуття провини – уникнення почуття провини» ($r = 0,37$) за домінуючим полюсом «Прояв почуття провини»; тобто чим більший рівень тривоги має людина, тим більшу схильність вона має до прояву почуття провини;

- «Співробітництво – суперництво» ($r = 0,36$) за домінуючим полюсом «Співробітництво»; в такому випадку ми можемо говорити про те, що чим тривожнішою є особа, тим більше вона намагається вдаватися до співробітництва з іншими, а не до суперництва;

- «Довірливість – підозріливість» ($r = 0,32$) за домінуючим полюсом «Довірливість»; в такому разі йдеться про те, що чим більше тривоги має особистість, тим більше вона може бути схильною до прояву довіри до інших;

- «Акуратність – неакуратність» ($r = 0,34$) за домінуючим полюсом «Акуратність»; тобто чим більший рівень тривоги властивий людині, тим більш акуратною вона може бути;

- «Наполегливість – відсутність наполегливості» ($r = 0,36$) за домінуючим полюсом «Наполегливість»; тобто чим тривожнішою є особистість, тим більше наполегливості вона може докладати для досягнення цілей та виконання повсякденних завдань;

- «Завбачливість – безпечність» ($r = 0,32$) за домінуючим полюсом «Завбачливість»; це може свідчити про те, що чим вищий рівень тривоги притаманний особистості, тим завбачливішою та обережною вона є;

- «Допитливість – реалістичність» ($r = 0,31$) за домінуючим полюсом «Допитливість»; у цьому випадку йдеться про те, що чим більш тривожною є особа, тим більше допитливості вона може виявляти до оточуючих та навколишнього світу.

• зворотній кореляційний зв'язок між шкалою тривоги та факторами:

- «Емоційна нестійкість – емоційна стійкість» ($r = -0,34$) за домінуючим полюсом «Емоційна нестійкість»; тобто чим більший рівень тривоги властивий особистості, тим більше їй властива емоційна стійкість;

- «Депресивність – емоційний комфорт» ($r = -0,34$) за домінуючим полюсом «Депресивність»; це може свідчити про те, що чим більше тривожних проявів має особистість, тим властивішим для неї може бути почуття емоційного комфорту як такого;

• прямий кореляційний зв'язок між шкалою невротичної депресії та факторами:

- «Товариськість – замкнутість» ($r = 0,38$) за домінантним полюсом «Товариськість»; тобто чим більше особі властиві ознаки невротичної депресії, тим більше вона схильна до проявів товариськості;

- «Співробітництво – суперництво» ($r = 0,42$) за домінантним полюсом «Співробітництвом»; це може свідчити про те, що за умов наявності схильності до невротичної депресії така особистість схильна до співробітництва з іншими, а не до суперництва.

- зворотній кореляційний зв'язок між шкалою невротичної депресії та фактором «Емоційна нестійкість – емоційна стійкість» ($r = -0,37$) за домінантним полюсом «Емоційна нестійкість»; тобто чим більше проявів невротичної депресії є властивими для людини, тим більше їй властива здатність зберігати емоційну стійкість.

- прямий кореляційний зв'язок між шкалою астенії та факторами:

- «Товариськість – замкнутість» ($r = 0,37$), за домінантним полюсом «Товариськість»; це може свідчити про те, що чим вищий рівень астенії властивий особистості, тим більше вона схильна до проявів товариськості, відтак, тим менш замкнутою вона є;

- «Прояв почуття провини – уникнення почуття провини» ($r = 0,34$), за домінантним полюсом «Прояв почуття провини»; тобто чим вищий рівень астенії властивий людині, тим більш схильною вона є до прояву почуття провини;

- «Співробітництво – суперництво» ($r = 0,39$) за домінантним полюсом «Співробітництво»; в такому випадку ми можемо говорити про те, що чим більше особі властиві астенічні прояви, тим менше схильності до суперництва вона виявляє у взаємодії з іншими;

- «Довірливість – підозріливість» ($r = 0,32$), за домінантним полюсом «Довірливість»; тобто чим більший рівень астенічних проявів властивий

особистості, тим більш вона схильна до побудови довірливих стосунків з іншими;

- «Артистичність – відсутність артистичності» ($r = 0,37$), за домінантним полюсом «Артистичність»; відтак ми можемо говорити про те, що чим більш астенічнішою є людина, тим більший рівень артистичності їй властивий.

• прямий кореляційний зв'язок між шкалою істеричного реагування та факторами:

- «Товариськість – замкнутість» ($r = 0,36$), за домінантним полюсом «Товариськість»; це може свідчити про те, що чим більше людині властивий істеричний тип реагування, тим більш товариською вона є у стосунку з іншими;

- «Прояв почуття провини – уникнення почуття провини» ($r = 0,33$), за домінантним полюсом «Прояв почуття провини»; тобто чим більше проявів істеричного реагування властиві особистості, тим більше вона здатні виражати власне почуття провини.

• прямий кореляційний зв'язок між шкалою obsесивно-фобічних порушень та факторами:

- «Товариськість – замкнутість» ($r = 0,35$), за домінантним полюсом «Товариськість»; відтак чим більше особистості властивий прояв obsесивно-фобічних порушень, тим більше вона схильна до прояву товариськості;

- «Співробітництво – суперництво» ($r = 0,47$) за домінантним полюсом «Співробітництво»; тобто чим вищий рівень людина має за шкалою obsесивно-фобічних порушень, тим більше вона схильна до співробітництва, тим менше здатності до конкуренції вона має;

• зворотній кореляційний зв'язок між шкалою obsесивно-фобічних порушень та фактором «Емоційна нестійкість – емоційна стійкість» ($r = -0,47$) за домінантним полюсом «Емоційна нестійкість»; тобто чим більшу схильність

до прояву obsесивно-фобічних порушень має особистість, тим більший рівень емоційної стійкості їй властивий;

- прямий кореляційний зв'язок між шкалою вегетативних порушень та фактором «Співробітництво – суперництво» ($r = 0,40$) за домінантним полюсом «Співробітництво»; це може свідчити про те, що чим вищий рівень вегетативних порушень властивий людині, тим більше вона схильна до прояву співробітництва;

- зворотній кореляційний зв'язок між шкалою вегетативних порушень та фактором «Емоційна нестійкість – емоційна стійкість» ($r = -0,39$) за домінантним полюсом «Емоційна нестійкість»; відтак чим вищий рівень вегетативних порушень властивий людині, тим більшу здатність до емоційної стійкості як такої.

ВИСНОВКИ

У результаті проведення нашої наукової роботи ми дослідили та проаналізували феномени невротизації особистості та неврозу, визначили роль дистресу як вагомого чинника у процесі невротизації, а також проаналізувати феномен внутрішнього конфлікту, який може свідчити про невротизацію особистості, у підсумку до чого можемо зробити такі основні висновки.

Феномен неврозу досліджували представники різних психологічних напрямків, починаючи від фундаторів класичного психоаналізу і аж до науковців нашого часу, які продовжують вивчати дане поняття. Кожен з них трактує поняття неврозу згідно своєї концепції, але спільною рисою всіх теорій є те, що більшість психологів вважають невроз певним розладом, який виникає внаслідок відсутності, порушення або втрати людиною значимих для неї внутрішніх основ або міжособистісних зв'язків, що виявляється у специфічній поведінці та особистісній динаміці невротичної особистості. Існує багато класифікацій неврозів, але загальноприйнятою та діючою класифікацією на сьогоднішній день є класифікація неврозів за МКХ-10.

У свою чергу, поняття невротизації не варто плутати із неврозом, оскільки невроз – це вже наявний розлад з певними особливостями та ознаками його протікання, тоді як невротизація особистості – це такий емоційний та особистісний стан людини в межах норми, який виникає внаслідок впливу на людину певних стресорів та може стати сприятливою основою для появи власне неврозу та його подальшого розвитку. Але варто ще раз підкреслити, що такий стан не може свідчити про обов'язкову наявність неврозу або ж про якісь серйозні відхилення у структурі особистості.

Однією із найвагоміших причин невротизації сучасної особистості є переживання нею дистресу, тобто такого стресу, який передбачає певні деструктивні зміни особистості, її структури та поведінки, а також впливає на її життєдіяльність та функціонування в цілому. Стрес завжди передбачає здійснення процесу адаптації людини до нових умов навколишньої дійсності, і

коли особистість не здатна пристосуватися до запропонованого їй середовища, то тоді стрес стає деструктивним. Саме такий стрес, в основі якого закладена нездатність адаптації до мінливої навколишньої дійсності, зумовлює невротизацію сучасної особистості, яка живе в умовах бурхливої соціальної та технологічної динаміки. Процес переживання людиною стресу відбувається у кілька етапів та має різні рівні складності, на кожному з яких за певних умов можуть вступати в дію деструктивні механізми його подальшого протікання. Особливістю стресу як психологічного феномену є те, що нездатність людини адаптуватися до нього збільшує її вразливість до інших стресорів. Відтак наявність стресу може слугувати чинником виникнення стану невротизації особистості.

Однією з основних ознак та причин наявності невротизації особистості є переживання нею внутрішнього конфлікту. Внутрішні конфлікти – це ті феномени, які можуть виникати у психологічній структурі особистості, які передбачають наявність зіткнення її певних особистісних утворень, які за своїм характером є протилежними один одному. Внутрішній конфлікт виявляється у тих чи інших переживаннях людини. Такий конфлікт може відбуватися і тоді, коли людина перебуває у стані невротизації або вже навіть страждає на невроз.

Внутрішній конфлікт, за В. Н. Мясіщевим, є внутрішньою реакцією людини на суперечливість між зовнішньою інформацією, з одного боку, та її внутрішніми очікуваннями і прагненнями, з другого. Тобто це такий конфлікт, який відбувається під час взаємодії людини з оточуючим середовищем і за наявності певних протиріч між ним та внутрішнім світом людини.

За словами К. Хорні, існує декілька способів вирішення внутрішнього конфлікту, але невротична особистість не намагається ефективно вирішити його, а створює лише ілюзійну видимість його вирішення, створює так звану «штучну гармонію». Це відбувається не зовсім усвідомлено – спосіб «відкидання» конфлікту людина використовує в першу чергу задля того, щоб здобути певний власний баланс, створити мінімальну внутрішню гармонію для

самої себе. Таким чином відбувається боротьба між тими чи іншими утвореннями, що впливає на емоційний стан людини, на її поведінку і на спосіб її взаємодії з іншими. Якщо особистість переживає внутрішній конфлікт, то ми можемо говорити про наявність у неї стану невротизації.

За результатами проведення методики діагностики рівня невротизації (Л.І. Вассерман), у 17,5% досліджуваних нами виявлено низький рівень невротизованості; у 47,5% – середній; у 22,5% – підвищений; у 12,5% високий.

За результатами методики рівня співвідношення «цінностей» і їх «доступності» у різних сферах життя (О.Б. Фанталова), внутрішній конфлікт властивий 19,33% вибірки, внутрішній вакуум – 22,83% вибірки, а 57,84% респондентів властива так звана нейтральна зона, тобто відсутність як внутрішніх конфліктів, так і внутрішнього вакууму. Найбільш цінними для респондентів виявилися сфери щасливого сімейного життя, любові та впевненості у собі, а найменш цінними – сфери цікавої роботи, активного, діяльнісного життя та краси природи і мистецтва як можливості споглядання, переживання та відтворення прекрасного.

За допомогою методики «Сім станів» (О.Б. Фанталова) нами було виявлено, що 67,5% вибірки, тобто переважна більшість респондентів, переживає позитивно забарвлені емоційні стани, а 32,5% – негативно забарвлені емоційні стани. Переживання цих станів відповідно відображується на активності людини, спрямованості та ефективності її діяльності та на емоційному самопочутті і комфорті загалом.

Щодо результатів дослідження за методикою «Велика п'ятірка» (МакКрас-Коста), то отримані нами результати розподіляться за 5 основними факторами: «Екстраверсія – інтроверсія», «Прив'язаність – відособленість», «Самоконтроль – імпульсивність», «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість», «Експресивність – практичність».

За I фактором «Екстраверсія – інтроверсія» 10% респондентів є інтровертованими особистостями, 40% – екстравертованими, а 50% опитаних

мають здатність пристосовуватись до тих умов, які виникають у певних життєвих ситуаціях, і відповідно організовувати свою поведінку (амбівертованість).

За II фактором «Прив'язаність – відособленість» 17,5% респондентів виявилися відособленими, тобто їм властива схильність дотримуватися дистанції у стосунках з іншими; 30% респондентів властивий середній рівень за даним фактором, тобто їх поведінка залежить від актуальної життєвої ситуації; а 52,5% респондентів отримали високі показники, тобто для них важлива спільність та емоційна близькість з іншими.

За III фактором «Самоконтроль – імпульсивність» у 12,5% респондентів нами було виявлено схильність до імпульсивності, у 37,5% – середній рівень показників, тобто ситуативну зумовленість поведінки; у 50% респондентів – схильність до самоконтролю, тобто здатності до регуляції власної поведінки.

За IV фактором «Емоційна стійкість – емоційна нестійкість» у 12,5% респондентів виявлено емоційну нестійкість, у 37,5% – середній рівень показників, тобто високу залежність емоційної стійкості або нестійкості від умов зовнішнього середовища, а у 50% - високу емоційну стійкість.

За V фактором «Експресивність – практичність» лише у 7,5% респондентів виявлено схильність до практичності, у 35% риси практичності та експресивності проявляються у залежності від актуальних умов навколишньої дійсності, а 57,5% респондентів властива схильність до експресивних проявів.

За результатами методики експрес-діагностики неврозу К.Хека і Х.Хесса у 17% респондентів нами було виявлено низький рівень прояву неврозу як нервово-психічного захворювання; у 57% - середній рівень; у 13% - високий рівень прояву неврозу; у 13% - дуже високий рівень прояву неврозу.

Щодо результатів дослідження за клінічним опитувальником для виявлення та оцінки невротичних станів К.К.Яхіна та Д.М.Менделевича, то отримані нами результати розподіляться за 6 шкалами: тривоги, невротичної депресії, астенії, істеричного типу реагування, obsесивно-фобічних порушень

та вегетативних порушень.

За першою шкалою, шкалою тривоги, 47,5% вибірки властивий рівень здоров'я, 20% - перебувають у зоні ризику, а для 32,5% респондентів властивий рівень хворобливого характеру розладу, тобто притаманний патологічний рівень тривоги.

За шкалою невротичної депресії, 27,5% респондентів властивий рівень здоров'я, 17,5% - перебувають у зоні ризику, а для 55% - властивий рівень хворобливого характеру розладу, тобто патологічний рівень невротичної депресії.

За шкалою астенії, 37,5% досліджуваних властивий рівень здоров'я, 25% - перебувають у зоні ризику, в свою чергу для 37,5% властивий рівень хворобливого характеру розладу, тобто патологічний прояв астенії як такої.

За шкалою істеричного типу реагування, 17% досліджуваних властивий рівень здоров'я, 23% - перебувають у зоні ризику, а для 60% респондентів властивий рівень хворобливого характеру розладу, тобто патологічний рівень прояву та вдавання до істеричного типу реагування як способу звичного реагування на навколишній світ.

За шкалою obsесивно-фобічних порушень, 10% досліджуваних властивий рівень здоров'я, 35% - перебувають у зоні ризику, а для 55% респондентів властивий рівень хворобливого характеру розладу, тобто патологічний прояв obsесивно-фобічних порушень.

За останньою шкалою, шкалою вегетативних порушень, 32,5% досліджуваних властивий рівень здоров'я, 12,5% - перебувають у зоні ризику, а для 55% респондентів властивий рівень хворобливого характеру розладу, тобто для цієї частини вибірки властивий патологічний прояв вегетативних порушень.

В свою чергу, статистичний аналіз проведеного нами емпіричного дослідження дозволяє вважати гіпотезу роботи про існування зв'язку між особистісними рисами людини та її невротизованістю доведеною.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер А. Понять природу человека. М.: Академический проект, 1997. 256 с.
2. Адлер А. Практика и теория индивидуальной психологии. М.: Академический проект, 2011. 240 с.
3. Анцупов А. Я., Шипилов А.И. Конфликтология: Учебник для вузов. М.: Юнити, 2000. 551 с.
4. Бодров В. А. Роль личностных особенностей в развитии психологического стресса. СПб.: ПЕР СЭ, 2006. 528 с.
5. Власенко І. А. Проблема внутрішньоособистісного конфлікту в контексті психологічних досліджень особистості. *Проблеми сучасної психології*. 2013. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pspl_2013_21_6 (дата звернення: 05.14.2019).
6. Валиуллина Е. В. Влияние уровня невротизации на выраженность стратегий психологической защиты. *Психология и педагогика XXI века. Современные проблемы и перспективы*: сборник статей Международной научнопрактической конференции. В 2 ч. Ч. 1. Уфа: АЭТЕРНА, 2018. С. 89 – 91.
7. 1. Валиуллина Е. В. Невротизация и асертивность. *Вклад психологии и педагогики в социокультурное развитие общества*: сборник статей Международной научнопрактической конференции. В 2 ч. Ч.1. Уфа: АЭТЕРНА, 2017. С. 50 – 52.
8. Валиуллина Е. В. Особенности кризиса профессиональных ожиданий студентов медицинского вуза. *Наука Красноярья*. 2012. №4. С. 148–155.
9. Гарбузов В.И. Нервные дети: Советы врача. Л.: Медицина, 1990. 176 с.
10. Герасімова Н. Є. Теоретичні передумови виникнення внутрішньоособистісного конфлікту. *Наукове проектування інноваційних та альтернативних систем вищої освіти*: зб. Матеріалів доп. учасн. X Всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль, 2000. С. 197 – 200.
11. Гришина Н. В. Психология конфликта. СПб.: Питер, 2005. 464 с.

12. Гулько Г. О. Невротичні властивості особистості як предмет психологічного вивчення. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. 2015. № 3. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apspp_2015_3_5 (дата звернення: 05.14.2019).
13. Диагностика уровня невротизации (Л.И. Вассерман): веб-сайт. URL: <https://sites.google.com/site/test300m/mdun> (дата звернення: 30.11.2019).
14. Захаров А.И. Неврозы у детей и психотерапия. СПб : СОЮЗ. 1998. 336 с.
15. Ільчук Л. П. "Наші внутрішні конфлікти" в контексті теоретичної спадщини Карен Хорні. *Науковий вісник Київського національного університету театру, кіно і телебачення імені І. К. Карпенка-Карого*. Київ, 2016. Вип. 19. С. 177 – 182.
16. Карвасарский Б. Д. Неврозы: монография. М.: Медицина, 1980. 448 с.
17. Китаев-Смык, Л. А. Психология стресса: психологическая антропология стресса : монография. М.: Академический проект, 2009. 943 с.
18. Клинический опросник для выявления и оценки невротических состояний: метод. рекомендации для интернов и врачей / сост. Д.М. Менделевич, К.К. Яхин. – Казань, 1978. – 23 с.
19. Лазарус Р. Теория стресса и психофизиологические исследования. Л.: Лениздат, 1970. 202 с.
20. Леонтьев, А.Н. Деятельность. Сознание. Личность : учебное пособие. М.: Политиздат, 1977. 304 с.
21. Мазяр О. В. Невротичний стан у системі особистісного розвитку. *Пост-травматичний стресовий розлад: дорослі, діти та родини в ситуації війни. Міжнародне науково-практичне видання / за ред.: І. Маноха, Г. Собчук. Том II. Варшава-Київ: ПАН-Гнозис, 2018. С. 257 – 267.*
22. Малярська Н.В. Вегетативні симптоми – психосоматичні розлади / Н.В. Малярська // *Science and Education a New Dimension. Natural and Technical Sciences*. – 2015. – III (7). Issue: 58. – P. 21–23.

23. Менделевич В.Д. Психология девиантного поведения. Учебное пособие. — СПб.: Речь, 2005. - 445 с.
24. Методики диагностики эмоциональной сферы: психологический практикум / сост. О.В. Барканова [серия: Библиотека актуальной психологии]. — Вып.2. — Красноярск: Литера-принт, 2009. — 237 с.
25. МКХ-10: веб-сайт. URL: <http://mkh10.com.ua/> (дата звернення: 05.04.2019).
26. Мясищев В.Н. Личность и неврозы / В.Н. Мясищев. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1960. — 425 с.
27. Наугольник Л. Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
28. Неврастения. *Вестник психологии*: веб-сайт. URL: <https://psychologytoday.ru/stories/nevrasteniya/> (дата звернення: 05.04.2019).
29. Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М.: Азбуковник, 1997. 944 с. URL: <http://www.ozhegov.com/> (дата звернення: 05.04.2019).
30. Паттерсон С. Теории психотерапии. СПб.: Питер, 2003. 544 с.
31. Практическая психодиагностика. Методики и тесты: учеб. пособ. / под ред. Д.Я. Райгородского. Самара: БАХРАХ-М, 2001. 672 с.
32. Пятифакторный личностный опросник МакКрае Коста («Большая пятерка»): веб-сайт. URL: <https://docplayer.ru/33108721-Pyatifaktorny-lichnostnyy-oprosnik-makkray-kosta-bolshaya-pyaterka-pyatifaktorny-lichnostnyy-oprosnik-bolee-izvestnyy-kak-bolshaya-pyaterka.html> (дата звернення: 13.03.2020)
33. Радюк О.М. «Большая пятёрка» личностных особенностей / О.М.Радюк, И.В. Басинская, Я.Ю. Воронкова //II Международный съезд Ассоциации когнитивно-поведенческой психотерапии: сборник научных статей. — Санкт-Петербург: СИНЭЛ, 2016. — С. 92-104.
34. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М.: Прогресс, 1994. 480 с.

35. Роджерс, К. Клиент-центрированная терапия. М.: Эксмо-Пресс, 2009. 512 с.
36. Селье, Г. Стресс без дистресса. М.: Прогресс, 1982. 127 с.
37. Семиченко В.А. Психічні стани. – К.: Магістр-S, 1998. – 208 с.
38. Суворова В. В. Психофизиология стресса. М.: Педагогика, 1982. 127 с.
39. Уткин И. В., Уткина Е. И., Уткина М. Н. и др. Современные неврозы и анализ невротизации студентов медицинских специальностей. *Научный поиск*. 2015. №4. С. 75 – 77.
40. Терещенко Л. А., Олінковська Т. А. Причины й механізми виникнення невротичних розладів особистості дитини з погляду сучасної педагогічної психології. *Актуальні проблеми психології*. 2018. №48. С. 60 – 65.
41. Фанталова Е. Б. Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта. Самара: Издательский дом БАХРАХ-М, 2001. 128 с.
42. Фанталова Е. Б. Диагностика ценностей и внутренних конфликтов в общей и клинической психологии / Е. Б. Фанталова. // Клиническая и специальная психология. – 2013. – №1.
43. Фобічні тривожні розлади – симптоми хвороби, профілактика і лікування, причини захворювання, діагностика. *MedicLab*: веб-сайт. URL: <http://mediclab.com.ua/index.php?newsid=9451> (дата звернення: 05.04.2019).
44. Фенихель О. Психоаналитическая теория неврозов. М.: Академический проект, 2004. 848 с.
45. Франкл В. Человек в поисках смысла. М., 1990. 366 с.
46. Фрейд З. Введение в психоанализ. Лекции 1 – 15/3. Фрейд. – СПб.: Алетейя, 1990. – 237с.
47. Фрейд З. Невроз и психоз. СПб.: Питер, 2016. 528 с.
48. Фрейд З. Толкование сновидений. К.: Здоровье, 1991. 383 с.
49. Фрейд Ф. Три нариси з історії сексуальності. *Психологія і суспільство*. 2008. №4. С. 45 – 91.
50. Фрейд З. Я и Оно. М.: Эскимо, 2015. 53 с.

51. Фрейдер Р., Фейдимен Д. Личность: теории, упражнения, эксперименты. СПб.: Прайм-Еврознак, 2002. 704 с.
52. Фромм Э. Бегство от свободы. Пермь: Биг-Пресс, 2012. 212 с.
53. Хорни К. Наши внутренние конфликты. М.: Академический проект, 2007. 116 с.
54. Хорни К. Новые пути в психоанализе. М.: Академический проект, 2009. 239 с.
55. Хорни К. Собрание сочинений: в 3 т. Психология женщины. Невротическая личность нашего времени. М.: Смысл, 1997. Т. 1. 496 с.
56. Цигульська Т. Ф. Загальна та прикладна психологія: як допомогти собі та іншим. Київ: Наукова думка, 2000. 191 с.
57. Чабан О. С. Стрес: а який препарат призначив би Ганс Сельє? *Семейная медицина*. 2015. № 3. С. 85 – 90.
58. Frankl V. E. The doctor and the soul. – NY: Random House, 1986. 352 p.
59. Frankl V. E. Psychotherapy and existentialism. Selected papers on logotherapy. NY: Simon & Schuster, 1985. 189 p.
60. Horney K. Neurosis and Human Growth: The Struggle Toward Self-Realization / K. Horney. – NY: W. W. Norton & Company, W.W.Norton & Co, 1970. – 392 p.

Цитати

Цитати

64

- 1 «Наслідком кожного неврозу, а отже, і його тенденцій, є віддалення хворого від реального життя, відчуження його від дійсності»
- 2 «Невротики – це легкозбудливі, метушливі, неспокійні індивіди... причиною їх стану є майже виключно негативний життєвий досвід»
- 3 «При всіх невротичних симптомах відбувається дещо, що відчувається пацієнтом як дивне і безглузде, цим «дещо» можуть бути мимовільні рухи, зміни соматичних функцій і різноманітні відчуття, як під час істерії; емоційні розлади і порушення настрою, як під час нападів тривоги та депресії; химерні спонукання і думки, як при компульсіях і obsesіях. Всі симптоми справляють враження чогось, що вторгнулося в особистість з невідомого джерела, того, що порушує цілісність особистості і знаходиться поза свідомою волею. Але існують і невротичні феномени іншого роду. При «невротичних характерах» особистість постає як неоднорідна, збентежена певним інцидентом, вона явно надламана, деформована і часто настільки затягнута захворюванням, що важко сказати, де закінчується «особистість» і де починаються «симптоми» [44, с. 36]. «У вітчизняній психології першість щодо пояснення неврозу належить школі В.М. Мясіщева. На його думку, невроз – це психогенний, конфліктогенний, нервово-психічний розлад, який виникає в результаті порушення особливо значимих життєвих відносин, та виявляється в специфічних клінічних феноменах» [12]. За словником С. І. Ожегова, невроз – це захворювання, викликане розладом діяльності центральної нервової системи
- 4 «...індивід пристосовується до зовнішніх умов, але таке пристосування змінює його; в ньому виникають нові 9 прагнення, нові тривоги. Будь-який невроз – приклад такої динамічної адаптації до таких умов, які є для індивіда ірраціональними – особливо в ранньому дитинстві – і загалом неблагополучними для росту та розвитку дитини»
- 5 «В силу суттєво важливих причин кожна культура дотримується віри в те, що властиві їй почуття і прагнення є єдиним нормальним вираження «людської природи», і психологія не є виключенням із цього правила»
- 6 «Ті ж труднощі виникнуть, якщо ми будемо судити на основі лише виражених розладів у стосунках з іншими людьми, включаючи розлади в сексуальних стосунках. Вони завжди мають місце, але їх буває дуже важко розпізнати. Однак їм властиві дві ознаки, які можна виявити у 10 всіх неврозах до глибокого вивчення структури особистості: певна ригідність реагування і розрив між можливостями людини та їх реалізацією»
- 7 «...у дитини розвивається не почуття приналежності, не почуття "ми", а гостре відчуття незахищеності і похмурі передчуття. Для їх визначення ми використовуємо термін базальна тривога»
- 8 «Згодом вона [дитина, наша примітка] спробує вирішити його, вибравши в якості основного один з трьох напрямків, тобто, спробувавши одну з установок (на погодження, на агресивність або на відхід) зробити головною установкою»
- 9 «Інакше кажучи, інтенсивність тривоги пропорційна тому сенсу, який для конкретної людини має конкретна ситуація. Причини ж її тривоги, по суті, їй невідомі. Практичне значення вказаної відмінності між страхом і тривогою полягає у тому, що спроба переконати невротика, що його тривога не обґрунтована, є даремною»
- 10 «Є ще одна суттєво важлива ознака неврозу
- 11 і вона полягає у наявності конфлікту протилежних тенденцій, існування яких або принаймні їх точний зміст сам невротик не усвідомлює і у відношенні до яких він ненавмисно намагається знайти певні компромісні рішення»
- 12 «Високий рівень невротизації свідчить про виражену емоційну збудливість, в результаті чого з'являються негативні переживання (тривожність, занепокоєння, напруженість), безініціативність, соціальна боязкість і залежність [8, с.153]. О. В. Мазяр говорить про те, що невротизація суб'єкта відбувається у стресовій ситуації, коли той не здатен продемонструвати адекватну реакцію [21]. Підвищення рівня невротизації особистості може сприяти формуванню агресії, як провідної стратегії захисту, коли в справу вступає інстинкт, пригнічуючи конструктивні способи реагування, поведінка буде нестриманою, погано прогнозованою і некерованою. У свою чергу, низький рівень невротизації підвищує можливості формування стратегій миролюбності і уникнення психологічного захисту суб'єктивної реальності особистості в спілкуванні, забезпечуючи емоційну стійкість, позитивний вектор комунікації, 12 соціальну адаптивність і лабільність поведінки»
- 13 «нестабільність емоційного стану, зі схильністю до формування невротичних рис особистості»

- 14 «стан нервово-психічної слабкості – входить в клінічну картину різноманітних нервово-психічних і соматичних симптомокомплексів і нозологічних форм. В легкому ступені астенія – постійний синдром майже будь-якого захворювання; нерідко зустрічається вона і у здорових людей у стані втоми і перевтоми. Однак, будучи за своєю природою загальнопатологічним, астенічний синдром виникає завжди тільки в клінічних видозмінах, і при розвитку психічної патології з'являється не просто астенія, а астенія невротична, органічна, шизофренічна і т. д.»
- 15 «Нав'язливі стани поділяють на нав'язливість в інтелектуальній (обсесії), емоційній (фобії) та моторній (компульсії) сферах»
- 16 «Більшість авторів при визначенні невротичних фобій найчастіше підкреслюють їхні певні особливості. Невротичні фобії являють собою нав'язливі переживання страху з чіткою фабулою за наявності достатньої критики, вони загострюються у певних ситуаціях. Іншою особливістю цих станів є їх яскравий, образний, чутливий характер. Зазвичай вони переживаються хворими надзвичайно боляче через двоєке ставлення до них – тривале переживання страху на фоні розуміння його необґрунтованості. Важливою ознакою невротичних фобій є виражена боротьба з ними»
- 17 «Ноогенні неврози виникають не в результаті конфліктів між потягами та інстинктами, а як наслідок екзистенціальних проблем. Серед таких проблем фрустрація прагнення до сенсу відіграє значну роль»
- 18 «Хоча наше століття називають століттям тривоги, сумнівно, щоб тривога була зараз більш поширена, ніж в інші часи. Разом з тим деякі особливості сучасної людини мають схожість на неврози і можуть бути визначені як колективний невроз. По-перше, це безладне ставлення до життя без довгострокового планування»
- 19 «Людина воліє поринути в маси. Насправді вона лише тоне в масах; вона відмовляється від себе як від вільної і відповідальної сутності»
- 20 «Якщо колективіст ігнорує власну особистість, то фанатик ігнорує особистість іншої людини... Має значення лише його власна думка... В кінцевому рахунку всі ці чотири симптоми починаються зі страху відповідальності і втечі від свободи»
- 21 «включає в себе порушення функціонування вазомоторної системи, порушення ендокринної функції або конституційного елементу. Травматичні переживання діють як провокуючі агенти за рахунок фокусування уваги на симптомі, проте за невротичною тривогою приховується екзистенціальна»
- 22 «страх смерті і одночасно страх життя в цілому»
- 23 «відчуття провини перед життям через власний нереалізований потенціал. Цей страх зосереджується на конкретному органі тіла або концентрується на конкретній символічній ситуації у формі фобії»
- 24 «Обсесивний невроз, як і деякі інші, включає конституційний фактор схильності поряд з психогенним фактором. Однак є також екзистенціальний фактор, що відображає вибір або рішення людини перейти до розгорнутого обсесивного неврозу»
- 25 «вона, безумовно, відповідальна за своє ставлення до цих ідей»
- 26 «Людина, що страждає на обсесивний невроз, не здатна витримувати невизначеність, напругу між тим, що є, і тим, що повинно бути»
- 27 «абсолютної визначеності в пізнанні і вирішенні»
- 28 «Це група розладів, в якій тривога викликається виключно або переважно певними ситуаціями або об'єктами (зовнішніми по відношенню до суб'єкта), які в даний час не є небезпечними. В результаті цих ситуацій зазвичай характерним чином унікають або переносяться з почуттям страху. Фобічна тривога 16 суб'єктивно, фізіологічно і поведінково не відрізняється від інших типів тривоги і може відрізнятися за інтенсивністю від легкого дискомфорту до жаху»
- 29 «Неврастенічний синдром формується під впливом тривалої психічної травматизації, яка виникає при частому перебуванні в несприятливій обстановці вдома або на роботі. Як правило, це пов'язано з підвищенням розумової або фізичної напруги, через умови праці або висунуті непосильні вимоги»
- 30 «Спочатку поняття стресу виникло у фізіології для позначення неспецифічної реакції організму («загального адаптаційного синдрому») у відповідь на будь-який несприятливий вплив. Стресогенною є не сама по собі життєва подія (зміна роботи, обмін житла, припинення стосунків та ін.), а пов'язана із цим втрата будь-якої життєвої позиції – втрата статусу, заробітку або влади, зміна звичних засобів праці, втрата самоповаги і т. ін.»

- 31 «Навіть у стані повного розслаблення людина, яка спить, переживає деякий стрес...»
- 32 «будучи елементом життєвої активності»
- 33 «Що ж до «поганого стресу», то вчений запропонував застосовувати для його позначення старе, яке йде коренями в XIII століття, англійське слово «дистрес», що означає біль або страждання, які вжають тіло чи душу; стан небезпеки або розпачливої нужди... Під стресом Г. Сельє розумів систему реакцій організму у відповідь на будь-яку вимогу до нього, яка спрямована на створення адаптації чи пристосування організму до труднощів»
- 34 «У 1972 р. Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла таке визначення: стрес - це неспецифічна (тобто одна і та сама на різні подразники) реакція організму на будь-яку висунуту до нього вимогу. Стрес - це відповідь на загрозу, реальну чи уявну»
- 35 «У сучасній науковій літературі термін «стрес» використовується принаймні в трьох значеннях: По-перше, поняття стрес може визначатися як будь-які зовнішні стимули чи події, які викликають у людини напругу або збудження. У теперішній час в цьому значенні частіше вживаються терміни «стресор», «стрес-фактор». По-друге, стрес може стосуватися суб'єктивної реакції і в цьому значенні він відображає внутрішній психічний стан напруги і збудження; цей стан інтерпретується як емоції, оборонні реакції і процеси подолання (coping processes), що відбуваються в самій людині. Такі процеси можуть сприяти розвитку і вдосконаленню функціональних систем, а також викликати психічну напругу. По-третє, стрес може бути фізичною Чинники, властиві переходу початкового стресу в дистрес Велика тривалість стресорного впливу, що призводить до виснаження адаптаційного ресурсу. Переважаюча сила стресу над адаптаційними можливостями організму. Емоційно-когнітивні чинники: брак потрібної інформації, негативний прогноз ситуації, відчуття безпорадності перед проблемою, що виникла, і т. д. 19 реакцією організму на певну вимогу або шкідливий вплив. Саме в цьому сенсі і Уолтер Кеннон, і Ганс Сельє вживали цей термін. Функцією цих фізичних (фізіологічних) реакцій, імовірно, є підтримка поведінкових дій і психічних процесів з подолання цього стану»
- 36 «...психічний стрес почав інтерпретуватися не лише як реакція, але як процес, в якому потреби середовища розглядаються особистістю, виходячи із її ресурсів та ймовірності вирішення проблеми, що виникла, це виявляє індивідуальні відмінності в реакції на стресову ситуацію»
- 37 «Найчастіше під емоційним стресом розуміють негативні афективні переживання, які супроводжують стрес та ведуть до неблагополучних змін в організмі людини. Надалі з'ясувалось, що неочікувані та сильні благополучні зміни також можуть викликати в організмі людини типові ознаки стресу. Відповідно, під емоційним стресом розуміють широке коло психічних явищ як негативного, так і позитивного характеру»
- 38 «Не дивлячись на близькість понять «психологічного» та «емоційного» стресу, виділимо їх відмінності: - емоційний стрес властивий не тільки людині, але й тваринам, в той час як психічний стрес має місце тільки у людини з її розвинутою психікою; 20 - емоційний стрес супроводжується вираженими емоційними реакціями, а у розвитку психологічного стресу є когнітивна складова (аналіз ситуації, оцінка присутніх ресурсів, побудова прогнозу подальших подій та ін.); - термін «емоційний стрес» найчастіше використовується фізіологами, а термін «психологічний стрес» - психологами»
- 39 «Критична величина стресу, після якої він стає руйнівним, для кожної людини 21 своя»
- 40 «Коли людина потрапляє у стресову ситуацію і намагається адаптуватися до впливу стресу, то цей процес, згідно з Г. Сельє, проходить три фази: 1. Фаза тривоги. Організм мобілізується для зустрічі із загрозою. Відбуваються біологічні реакції, які обумовлюють боротьбу або втечу. З погляду фізіології, це певні зрушення: згущення крові, підвищення тиску, збільшення печінки тощо. Опір організму спочатку знижується («фаза шоку»), а потім включаються захисні механізми («фаза протишоку»). 2. Фаза опору (резистентності, стійкості, адаптації). Організм намагається опиратися загрозі або справлятися з нею, якщо загроза продовжує діяти і її не можна уникнути. Фізіологічні реакції перевищують норму, і це робить тіло вразливішим для інших стресорів. Наприклад, коли ми захворіли, то гостріше реагуємо на неприємності. Врешті-решт тіло адаптується до стресу і повертається до нормального, стану. За рахунок напруги систем, що функціонують, досягається пристосування організму до нових умов. 3. Якщо дія стресу продовжується і людина неспроможна адаптуватися, це може виснажити ресурси тіла. Фаза виснаження характеризується вразливістю до втоми. Фізичні проблеми призводять до хвороб і навіть до загибелі організму. Ті самі реакції, які дозволяють опиратися короткочасним стресорам, - підсилення енергії напруження м'язів, недопущання ознак болю, припинення травлення, підвищення тиску крові, - за тривалої дії шкідливі. Виявляється неспроможність захисних механізмів і наростає порушення погодженості життєвих функцій»

- 41 «Учені розрізняють три таких ступені: 1) слабкий; 2) середній; 22 3) сильний. Слабкий ступінь стресу вказує практично на його відсутність. Психічний стан при цьому майже не змінюється, фізичних та фізіологічних змін не відзначається. При середньому ступені картина суттєво змінюється. Відбуваються відчутні зрушення у соматичному і психічному станах, характер цих змін приємний, позитивний. Спостерігається загальна мобілізація психічної діяльності, часто не притаманна людині у звичайних обставинах: зібраність, організованість, підвищена розумова працездатність, кмітливості, впевненість у собі, блискавична реакція, стійкість до перешкод, активізація мовленнєвої активності, загальна позитивна оцінка даного стану в цілому. Що стосується сильного або надмірного стресу, то тут картина зворотна. Людина у такому стані демонструє порушення та розлад основних фізичних, фізіологічних і психічних функцій, зростає кількість скарг на різного роду неприємні відчуття, дискомфорт. Погіршується свідомий контроль за виконанням діяльності, трапляються труднощі у зосередженні, запам'ятовуванні, мисленні, зростає кількість помилок, незвичних реакцій, неточності, посилюється роль автоматичних, стереотипних дій, які витісняють творчі, свідомі та довільні дії. Цей стан, безумовно, шкідливий і його треба якнайшвидше припинити»
- 42 «Коли людина зміщує «центр ваги» своєї особистості на ідеальне Я, вона не тільки звеличує себе; в неминуче невірній перспективі постає перед нею і її наявне Я: вона сама, якою він є зараз, її тіло, її свідомість, здорова і невротична. Звеличення Я стає не тільки примарою, за якою вона женеться, воно стає мірою, якою міряється її наявна істота. І ця наявна істота, що розглядається з точки зору богоподібної досконалості, постає такою непоказною, що вона не може не зневажати її»
- 43 «Ми не можемо "вилікувати" невірний хід розвитку пацієнта. Ми 24 можемо тільки допомогти йому поступово перерости свої труднощі так, щоб розвиток міг піти в більш конструктивному руслі... тільки коли починають розсіюватися його ілюзії і його ілюзорні цілі, у нього з'являються шанси опанувати закладеними в ньому можливостями і розвинути їх. Тільки в тій мірі, в якій він залишить свою помилкову гордість, він зможе бути менш ворожим до себе, і його впевненість у собі зміцніє. Тільки коли його «Треба» втратить свою владу, він зможе відкрити свої справжні почуття, бажання, думки, ідеали. Тільки зустрівшись віч-на-віч зі своїми конфліктами, він отримає можливість стати справді цілісною особистістю – і так далі»
- 44 «Категорія внутрішньоособистісних конфліктів об'єднує психологічні конфлікти, що полягають у зіткненні різних особистісних утворень (мотивів, цілей, інтересів тощо), які представлені у свідомості індивіда відповідними переживаннями»
- 45 «структурами, що стикаються в конфлікті, вважають одночасно актуалізовані мотиви, альтернативні можливості реагування або ж феномени свідомості (ідеї, прагнення, цілі, цінності). У більшості зарубіжних теорій внутрішньоособистісного конфлікту основними є 26 категорії протиріччя, внутрішньої боротьби і поняття психологічного захисту (подолання конфлікту). Перебіг психологічного конфлікту пов'язується з негативними переживаннями»
- 46 «своєрідне зіткнення бажань, коли частина особистості відстоює певні бажання, а інша протиставляє цьому і відхиляє їх... Конфлікт викликається вимушеною відмовою, коли позбавлене задоволення лібідо вимушене шукати інші об'єкти та шляхи»
- 47 «...як гостре негативне переживання, викликане боротьбою структур внутрішнього світу, яка затягнулась та відображає зв'язки із соціальним середовищем, які є антагоністичними та затримують прийняття рішення»
- 48 «Не тільки невротики мають конфлікти»
- 49 «збереження емоційної дистанції між «Я» та іншими нейтралізує конфлікт»
- 50 «внутрішні процеси відчуються як такі, що відбуваються поза «Я»
- 51 «Іноді конфлікт з'являється на поверхні, тобто сприймається свідомістю саме як конфлікт. Може здатися, що це суперечить моєму твердженню про те, що невротичні конфлікти мають несвідомий характер. Але в дійсності те, що усвідомлюється, представляє спотворення чи внесення змін до реального конфлікту. Так, людина може розриватися на частини і страждати від усвідомлюваного конфлікту, коли всупереч своїм вивертам, що допомагають в інших обставинах, вона виявляє, що стоїть перед необхідністю прийняти важливе рішення. Він не може вирішити в даний момент, одружуватися з цією жінкою або з тією, і чи одружуватися йому взагалі; погодитися йому на цю роботу або на ту; зберегти йому або припинити свою участь в якійсь кампанії. З найбільшим стражданням він приступає до аналізу всіх можливостей, перебираючи їх одну за іншою і зовсім нездатний зупинитися на певному рішенні... В інших випадках внутрішній конфлікт може бути екстерналізованим і усвідомлюватися людиною вже як деяка несумісність її самої і її оточення. Або, здогадуючись, що швидше за все необґрунтовані страхи і заборони перешкоджають реалізації її бажань, вона може зрозуміти, що 30 суперечливі один одному внутрішні потяги є наслідком більш глибоких джерел»
- 52 «Невротичний конфлікт - це внутрішня реакція людини на суперечливість між зовнішньою інформацією, з одного боку, та її внутрішніми очікуваннями і прагненнями, з другого»
- 53 «кризових станів, стресів»

- 54 «Група І, підлеглий тип, проявляє всі риси, які відповідають людям, які рухаються «до». Цей тип демонструє помітну потребу в любові і схвалення, а також специфічну потребу в партнері, другу, люблячій істоті – чоловіку або дружині, тому, хто повинен здійснити всі життєві очікування невротика і нести відповідальність за все, що відбувається, як хороше, так і погане, причому успішне маніпулювання «партнером» стає домінуючим завданням. Ці потреби мають ознаки, спільні для всіх невротичних потягів; тобто вони компульсивні, нерозбірливі і породжують тривогу або стан пригнічення у разі фрустрації. Вони діють майже незалежно від внутрішньої цінності «інших», як і справжнього ставлення невротика до цих «інших». Однак ці потяги можуть відрізнятися своїм проявом, хоча всі вони центруються навколо бажання людської близькості, бажання «належати»... У підсумку, цей тип невротика потребує того, щоб він подобався, щоб його любили, хотіли, бажали; потребує 32 того, щоб відчувати себе прийнятим, бажаним, підтриманим, оціненим; потребує того, щоб бути потрібним, важливим для інших, особливо для якоїсь однієї конкретної особистості; потребує того, щоб йому допомагали, його захищали, оберігали, ним керували»
- 55 «Ви повинні любити мене, захищати мене, прощати мене, тому що я такий слабкий і безпорадний»
- 56 «всі люди – його вороги, і відкидає навіть припущення, що це може бути не так. Для нього життя – це боротьба всіх проти всіх, де кожен відповідає тільки за самого себе. Ті виключення, які він визнає, робляться неохоче і з застереженням. Його атитюд іноді нічим не маскується, але набагато частіше він загорнутий в тонкий шар м'якої ввічливості, щирості і почуття товарищескості... Його потяги народжуються в основному з почуття, що світ – це арена, де в дарвінівському сенсі виживають тільки найбільш пристосовані, де сильний знищує слабого. Те, що сприяє виживанню, залежить здебільшого від цивілізації, в якій живе цей тип невротика; але в будь-якому випадку безсоромна гонитва за своєю вигодою є вищим законом. З цієї причини його головною потребою стає потреба панування над іншими... Паралельно цей тип невротика потребує визнання своєї переваги, в досягненні успіху, в престижі, схваленні в будь-якій формі»
- 57 «прагненні невротика до відокремлення, прагнення до «руху від людей»
- 58 «відчуження невротика від самого себе, тобто оніміння емоційного життя, невизначеність у вирішенні, ким він є, що він любить, ненавидить, бажає, на що сподівається, чого боїться, чому обурюється, у що вірить. Таке самовідчуження також притаманне всім неврозам. Кожен невротик схожий на літак, керований на відстані, і, таким чином, приречений на поступову втрату зв'язку із самим собою. Невротиків, що належать до відокремленого типу особистості, цілком можна порівняти із зомбі із гаїтянського епосу – мерцями, живими за допомогою чаклунства; вони можуть працювати і діяти, як живі люди, але без будь-якого внутрішнього життя. Інші невротики цього ж типу здатні жити порівняно багатим емоційним життям»
- 59 «Дана методика застосовується для діагностування рівня невротизації особистості. Запитання для виявлення рівня невротизації в опитувальнику мають орієнтовний характер»
- 60 «Ознайомтеся із наведеними нижче твердженнями і ситуаціями, обираючи відповідь «так» або «ні», якщо ви погоджуєтеся або не погоджуєтеся з певним твердженням»
- 61 «Високий рівень невротизації може свідчити про виражену емоційну збудливість, внаслідок чого з'являються негативні переживання (тривожність, напруга, схвилюваність, розгубленість, роздратування); про безініціативність, яка формує переживання, пов'язані із незадоволеністю бажань; про егосентричну особистісну спрямованість, що призводить до іпохондричної фіксації на соматичних відчуттях і особистісних недоліках; про труднощі у комунікативній сфері; про соціальне боягузтво і залежність. Низький рівень невротизації свідчить про емоційну стійкість; про позитивний фон переживань (спокій, оптимізм); про ініціативність; про почуття власної гідності; про незалежність, соціальну сміливість; про легкість у 36 спілкуванні»
- 62 «доступне є тим же, що й «Цінне»; 72 – коли графіки по «Цінності» і «Доступності» дзеркально розходяться, означаючи повну неузгодженість «Цінного» і «Доступного», що відповідає суб'єктивній формулі: того, що для мене є цінним, у мене немає; а те, що у мене є, мені не потрібно. Про наявність внутрішнього конфлікту в певній сфері свідчить значний розрив у ній (4) між показниками «Цінність» і «Доступність» по тому чи іншому понятті (і) у випадку, коли $C_i > D_i$. Значний розрив між показниками «Цінність» і «Доступність» (4), коли $D_i > 39 C_i$ буде вказувати на наявність «внутрішнього вакууму», незадоволеність у конкретній життєвій сфері (і), «відчуття внутрішнього баласту», і можливих інших відчуттів – «надмірності присутності», непотрібності, нікчемності. Інтегральний показник «Цінність – Доступність» (R), в свою чергу, буде свідчити про глибину не завжди усвідомлюваного стану залученості особистості у власні внутрішні конфлікти, ступені внутрішньої незадоволеності, блокади основних життєвих потреб. Ми розкрили такі поняття та показники даної методики як «Цінність» (Ц), «Доступність» (Д), «Внутрішній конфлікт» (ВК), «Внутрішній вакуум» (ВВ), індекс розходження «Цінність – Доступність» («Ц – Д» або R). Варто згадати ще одне поняття – «Нейтральна зона» (НЗ) – це вся сукупність показників, де немає помітних «внутрішніх конфліктів» і «внутрішніх вакуумів», тобто ті, де $|C - D| < 4$. Всі сфери, котрі в результаті потрапляють в НЗ, формують свого роду «безконфліктну», нейтральну зону, де потреби бажаного і можливості їх задоволення здебільшого співпадають. Щоб побачити, що домінує у мотиваційно-особистісній сфері – ВК, ВВ чи НЗ, необхідно підрахувати їх сумарне відсоткове співвідношення $VK:BB:NZ$ (%), виходячи з того, що всі розходження «Ц – Д» (R) приймаються при цьому за 100%
- 63 «-1» і «1». В разі, якщо жодна з альтернатив не підходить, а підходить щось посереднє між ними, то вибирається значення «0»

64 «Бальні оцінки проставляються у бланк відповідей в праві комірки відповідних висловлювань. Кожен із п'яти основних факторів складається із 42 п'яти первинних факторів. Наприклад, основний фактор «екстраверсія – інтроверсія» складається із первинних факторів 1.1, 1.2, 1.3, 1.4 і 1.5. У кількісному вираженні первинні фактори визначаються сумою трьох бальних оцінок. Наприклад, первинний фактор 1.1 «активність – пасивність» оцінюється сумою балів, отриманих на висловлювання 1, 6 і 11. Сума бальних оцінок первинних факторів по вертикалі визначає кількісну вираженість відповідного основного фактору. Наприклад, сума балів первинних факторів 1.1, 1.2, 1.3, 1.4, 1.5 визначає кількісну вираженість першого основного фактору «екстраверсія – інтроверсія»

Исключения

195

Страница 115 из 125

[illegible]

https://lektsii.org/12-15679.html	0.05%
http://pdf.knigi-x.ru/21tehnicieskie/166781-1-sbornik-nauchnih-statey-sankt-peterburg-udk-615851063-bbk-5357ya43-v87-associa...	0.05%
https://www.psmetodiki.ru/index.php/component/content/featured?id=featured&start=42	0.05%
https://www.problecon.com/annotated-catalogue/?year=2014&abstract=2014_01_0&lang=ru	4 источника 0.05%
https://knowledge.allbest.ru/psychology/3c0a65625b2ad69a4d53b88521206d27_0.html	4 источника 0.05%
https://ua-referat.com/%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%87%D0%BD%D0%B...	0.05%
http://idpnan.org.ua/files/1.dovgal-protidiya-nasilnitskim-zlochinam-proti-osib_-yaki-e-nosiyami-avtoritetu-organiv-derjavnoyi-vladi...	0.05%
https://metodkabinet.at.ua/Elena/Metod_posibnik_z_provedena_olimpiadi.doc	0.05%
https://referatbank.ru/market/referat/i/289912/diplom-osobennosti-stressoustoychivosti-sotrudnikov-mchs-razlichnyh-podrazdele...	0.04%
https://mydisser.com/dfiles/01548842.doc	2 источника 0.04%
http://www.tpsp-journal.kpu.zp.ua/archive/6_2019/part_2/14.pdf	0.04%
https://textarchive.ru/c-1109647-pall.html	0.04%
http://infiz.dp.ua/misc-documents/STUD2020/w03-04.pdf	0.04%
http://ipood.com.ua/data/avtoreferaty_i_dyertatsii/2018/diser_TKACHENKO_pas.pdf	0.04%
https://refdb.ru/look/1238257-pall.html	4 источника 0.04%
https://www.nbpublish.com/lpmag/rubrics_854.html	4 источника 0.04%
https://www.psych.kiev.ua/images/%D0%A1%D0%B5%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%80_%D0%97%D0%B1%D1%96%D1%...	0.04%
http://psychologdcp.in.ua/wp-content/uploads/2019/10/programi/file185.doc	10 источников 0.04%
http://www.ndu.edu.ua/storage/2019/2019_12_10_zbirnuk.pdf	0.04%
https://thelibrary.info/psihologiya/535439-frazi-do-opisu-formualnogo-etapu-eksperimentu	4 источника 0.04%
https://ypok.at.ua/osvitnja-tehnologija-pjehota.doc	3 источника 0.04%
http://lnit2.at.ua/_ld/0/43_6GJ.doc	0.04%
https://rgsu.net/about/science/publishing/magazine/2015UZ	2 источника 0.04%
https://studopedia.info/8-10389.html	2 источника 0.04%

http://www.pdf.knigi-x.ru/21pedagogika/230119-1-metodicheskoe-posobie-dlya-pedagogov-professionalniy-stress-puti-ego-preodo...	0.04%
http://194.44.152.155/files/zbirnyky/zbirnyk-psych-2012-17-2.pdf	2 источника 0.04%
https://uni-sport.com.ua/sites/default/files/vseDocumenti/zbirnyk_tez_1.pdf	0.04%
http://old.zounb.zp.ua/node/5808	3 источника 0.04%
http://ito.vspu.net/diplomni_rob/html/blank_version/Dokumentu/spezial/Bazelyk/rob.htm	4 источника 0.04%
http://alversch.ru/psixologiya/vzayemozv-yazok-konfliktnoi-povedinki-pidlitkiv-z.html	0.04%
https://npu.edu.ua/images/file/vidil_aspirant/dicer/D_26.053.19/Dzys.pdf	4 источника 0.04%
http://kspu-archive.petsru.ru/structur/kafedry/fipzr/uch.doc	2 источника 0.04%

Исключения по Библиотеке аккаунта

698

educ_2017_078	ID файла: 1591457	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	11 источник 1.68%
educ_2017_078.pdf	ID файла: EF-100000002673	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	2 источника 1.64%
Андрейків З.О	ID файла: 979332	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	1.69%
educ_2016_088.pdf	ID файла: EF-153961	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	1.64%
educ_2014_027.pdf	ID файла: EF-16939	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	9 источник 1.44%
Студенческая работа	ID файла: 1007785107	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University	3 источник 1.46%
Студенческая работа	ID файла: 1005840631	Учебное заведение: V.I. Vernadsky Taurida National Univers	7 источник 1.17%
educ_2012_149.pdf	ID файла: EF-13224	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	1.09%
Студенческая работа	ID файла: 1004229976	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv	0.97%
educ_2017_028.pdf	ID файла: EF-100000002620	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	3 источник 0.94%
Студенческая работа	ID файла: 8161853	Учебное заведение: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Peda	3 источник 0.62%
educ_2010_143.pdf	ID файла: EF-8871	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	7 источник 0.11%
educ_2013_107.pdf	ID файла: EF-15343	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	3 источник 0.64%
fcis_2010_023.pdf	ID файла: EF-8947	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	4 источник 0.83%
Студенческая работа	ID файла: 1009448032	Учебное заведение: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogica...	0.83%

educ_2019_256.pdf	ID файла: EF-100000008439	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	2 Источник	0.05%
Студенческая работа	ID файла: 1005779052	Учебное заведение: National Aviation University		0.64%
educ_2015_18	ID файла: 1029812	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.61%
Студенческая работа	ID файла: 1007850368	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University	6 Источник	0.59%
Студенческая работа	ID файла: 1003601875	Учебное заведение: Ukrainian Catholic University	2 Источник	0.58%
405 Кравчук К	ID файла: 1008232583	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	17 Источник	0.51%
Студенческая работа	ID файла: 11600824	Учебное заведение: Ukrainian Catholic University		0.5%
Студенческая работа	ID файла: 1008302227	Учебное заведение: Vinnytsia State Pedagogical University	11 Источник	0.42%
Студенческая работа	ID файла: 1002774464	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University	2 Источник	0.44%
educ_2010_126.pdf	ID файла: EF-8854	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	9 Источник	0.23%
Студенческая работа	ID файла: 1008301627	Учебное заведение: Vinnytsia State Pedagogical University		0.39%
Студенческая работа	ID файла: 1000810084	Учебное заведение: Vasyl Stus Donetsk National University		0.1%
Студенческая работа	ID файла: 1009498913	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Management		0.45%
Студенческая работа	ID файла: 1002774707	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University	3 Источник	0.44%
Студенческая работа	ID файла: 1009268637	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv		0.4%
Студенческая работа	ID файла: 1005981682	Учебное заведение: State University Kyiv National Economic Univers...		0.44%
educ_2015_181	ID файла: 979268	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Источник	0.43%
Студенческая работа	ID файла: 1002725185	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University	6 Источник	0.25%
Студенческая работа	ID файла: 1008286049	Учебное заведение: National Aviation University		0.41%
Студенческая работа	ID файла: 1007823841	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv		0.27%
Студенческая работа	ID файла: 1008489364	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv		0.35%
Студенческая работа	ID файла: 1007376029	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Management		0.24%
educ_2017_211.pdf	ID файла: EF-100000001935	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.33%
Студенческая работа	ID файла: 1007133912	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Ma	2 Источник	0.26%

Студенческая работа	ID файла: 1008489298	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv	0.32%
Студенческая работа	ID файла: 1008344128	Учебное заведение: National University of Life and Environ 2 Источник	0.36%
educ_2016_095.pdf	ID файла: EF-153969	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 4 Источник	0.35%
Студенческая работа	ID файла: 1002086383	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv	0.34%
диплом-Оля Дребот	ID файла: 1008319568	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ 17 Источник	0.33%
Студенческая работа	ID файла: 1007488003	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Ma 2 Источник	0.21%
Студенческая работа	ID файла: 1009353517	Учебное заведение: Zaporizhzhya National University	0.27%
Студенческая работа	ID файла: 1008489250	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University o 7 Источник	0.19%
educ_2013_117.pdf	ID файла: EF-15353	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.16%
educ_2013_129.pdf	ID файла: EF-15362	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 2 Источник	0.27%
Студенческая работа	ID файла: 1005715292	Учебное заведение: Vasyl Stus Donetsk National University 5 Источник	0.26%
educ_2014_035.pdf	ID файла: EF-16945	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 2 Источник	0.25%
educ_2020_025.pdf	ID файла: EF-100000098508	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ 16 Источник	0.22%
Студенческая работа	ID файла: 1005704996	Учебное заведение: Zaporizhzhya National University 2 Источник	0.11%
Студенческая работа	ID файла: 1008926837	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Management	0.15%
Груб_як Ірина	ID файла: 1000785988	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.21%
educ_2019_240	ID файла: 1000066393	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 31 Источник	0.2%
Студенческая работа	ID файла: 1007044875	Учебное заведение: Vasyl Stus Donetsk National University	0.2%
Студенческая работа	ID файла: 1004205634	Учебное заведение: National University of Water Management and N...	0.15%
fcis_2014_061.pdf	ID файла: EF-17158	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 4 Источник	0.15%
educ_2019_275	ID файла: 1000109476	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 21 Источник	0.18%
educ_2013_121.pdf	ID файла: EF-15351	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.14%
Студенческая работа	ID файла: 1007883608	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv	0.18%
Студенческая работа	ID файла: 1774479	Учебное заведение: Izmail State University of Humanities	0.17%

Миндреску Маша	ID файла: 1000763229	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univer	12 Источник	0.17%
Штерма К._Зв'язок емоційних переживань особистості зі схильністю до психосоматичних захворюван			9 Источник	0.17%
Гавреш Ирина	ID файла: 1000764436	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	8 Источник	0.17%
Тритенко І. Дипломна робота	ID файла: 1008413904	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Un...		0.17%
Заоч. Войт. Психологічн.особлив.студ.молоді	ID файла: 1008353107	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Cher...		0.04%
educ_2015_04	ID файла: 1029768	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Источник	0.16%
educ_2017_207.pdf	ID файла: EF-100000001936	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.16%
Студенческая работа	ID файла: 11598328	Учебное заведение: Ukrainian Catholic University		0.16%
educ_2017_204.pdf	ID файла: EF-100000001932	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	8 Источник	0.16%
Божуряк Марина	ID файла: 1000785638	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univers	4 Источник	0.15%
educ_2020_048.pdf	ID файла: EF-1000000098544	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.04%
Osoblivjsti_Krakan_622	ID файла: 1000767994	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.04%
Матлак . Дипломна робота-на плагіат	ID файла: 1008402084	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi Na...		0.14%
Студенческая работа	ID файла: 1001160634	Учебное заведение: National Aviation University		0.09%
Студенческая работа	ID файла: 1005740442	Учебное заведение: Zaporizhzhya National University		0.04%
educ_2017_003.pdf	ID файла: EF-100000002593	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.13%
educ_2017_208.pdf	ID файла: EF-100000001934	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	10 Источник	0.13%
Emotsiynyi_Kozlovets_622	ID файла: 1000761889	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.09%
Студенческая работа	ID файла: 1009125719	Учебное заведение: Zaporizhzhya National University		0.13%
educ_2017_077.pdf	ID файла: EF-100000002672	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	12 Источник	0.13%
educ_2013_112.pdf	ID файла: EF-15347	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.13%
educ_2017_218.pdf	ID файла: EF-100000001948	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	10 Источник	0.13%
Студенческая работа	ID файла: 1009552494	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Ma	2 Источник	0.13%
educ_2018_034.pdf	ID файла: EF-100000006878	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	3 Источник	0.04%

Студенческая работа	ID файла: 1006984555	Учебное заведение: Vasyl Stus Donetsk National University	6 Источник	0.08%
Рубін Валентин	ID файла: 1005776102	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.13%
educ_2017_032.pdf	ID файла: EF-100000002630	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	3 Источник	0.12%
educ_2010_167.pdf	ID файла: EF-8897	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Источник	0.12%
educ_2011_185.pdf	ID файла: EF-11004	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.12%
Студенческая работа	ID файла: 1005758278	Учебное заведение: National Aviation University		0.09%
Студенческая работа	ID файла: 12024240	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv		0.12%
Kaparchuk.docx	ID файла: 1000078945	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	6 Источник	0.12%
Студенческая работа	ID файла: 1005982162	Учебное заведение: State University Kyiv National Economic Univers...		0.12%
Студенческая работа	ID файла: 1008086776	Учебное заведение: Ukrainian Catholic University		0.12%
educ_2019_245.pdf	ID файла: EF-100000008428	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	19 Источник	0.11%
phil_2019_060	ID файла: 1000065779	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Источник	0.11%
PSYHOLOGICHNI_Kuzyk_622	ID файла: 1000742452	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National	25 Источник	0.11%
Дідичук Ірина Лазарівна	ID файла: 1058866	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Un	7 Источник	0.11%
Студенческая работа	ID файла: 12212836	Учебное заведение: Vinnytsia State Pedagogical University		0.1%
educ_2017_026.pdf	ID файла: EF-100000002619	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	9 Источник	0.1%
econ_2017_156.pdf	ID файла: EF-100000002583	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	3 Источник	0.1%
Козак Ніна	ID файла: 3713907	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	3 Источник	0.1%
educ_2017_210.pdf	ID файла: EF-100000001933	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.1%
econ_2017_192.pdf	ID файла: EF-100000001469	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	5 Источник	0.1%
ДОВГАН К.	ID файла: 8151191	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Источник	0.09%
fcis_2014_027.pdf	ID файла: EF-17125	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.06%
Студенческая работа	ID файла: 8195977	Учебное заведение: Vasyl Stus Donetsk National University		0.09%
educ_2013_111.pdf	ID файла: EF-15359	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.09%

Студенческая работа	ID файла: 1000810302	Учебное заведение: Vasyl Stus Donetsk National University	0.09%
Студенческая работа	ID файла: 1008461576	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Ma 2 Источник	0.09%
Студенческая работа	ID файла: 1587975	Учебное заведение: Izmail State University of Humanities	0.09%
611.Antyfieva.DCFMU	ID файла: 1005315283	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ 21 Источник	0.09%
Особливості та прояви самооцінки та самоставлення у юнацькому віці- готово (2)	ID файла: 1008351521	Уч..	0.09%
Студенческая работа	ID файла: 1009029937	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Management	0.09%
fcis_2012_022.pdf	ID файла: EF-13275	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 11 Источник	0.09%
econ_2017_165.pdf	ID файла: EF-100000002591	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ 2 Источник	0.09%
educ_2017_171.pdf	ID файла: EF-100000001901	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.09%
educ_2017_085.pdf	ID файла: EF-100000002677	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.09%
educ_2018_038.pdf	ID файла: EF-100000006882	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.09%
educ_2011_167.pdf	ID файла: EF-10985	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.08%
laws_2014_217.pdf	ID файла: EF-18414	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.08%
educ_2018_020.pdf	ID файла: EF-100000006865	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.08%
educ_2018_035.pdf	ID файла: EF-100000006879	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.08%
fcis_2019_037.pdf	ID файла: EF-100000008548	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1004270401	Учебное заведение: Vinnytsia State Pedagogical University	0.08%
Студенческая работа	ID файла: 12037084	Учебное заведение: Vinnytsia State Pedagogical University	0.04%
Студенческая работа	ID файла: 8179925	Учебное заведение: Izmail State University of Humanities	0.08%
educ_2009_110.pdf	ID файла: EF-6887	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.08%
educ_2010_138.pdf	ID файла: EF-8865	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 13 Источник	0.08%
Студенческая работа	ID файла: 5829709	Учебное заведение: Vasyl Stus Donetsk National University	0.08%
fpob_2017_084.pdf	ID файла: EF-100000005737	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ 3 Источник	0.08%
laws_2018_053	ID файла: 5125306	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University 2 Источник	0.08%

educ_2011_169.pdf	ID файла: EF-10993	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.08%
Студенческая работа	ID файла: 1007348774	Учебное заведение: Kharkiv National Medical University	3 Источник 0.08%
Студенческая работа	ID файла: 5851721	Учебное заведение: Vasyl Stus Donetsk National University	0.08%
Штефуник Настасія Сергіївна	ID файла: 8291125	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Unive...	0.08%
Студенческая работа	ID файла: 1008084496	Учебное заведение: Ukrainian Catholic University	0.07%
Студенческая работа	ID файла: 8192092	Учебное заведение: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Peda	8 Источник 0.07%
Студенческая работа	ID файла: 1008359802	Учебное заведение: Vinnytsia State Pedagogical University	0.07%
Студенческая работа	ID файла: 5901092	Учебное заведение: Lviv Polytechnic National University	0.07%
ibch_2017_053.pdf	ID файла: EF-100000005999	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	2 Источник 0.07%
Романюк М	ID файла: 8035099	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	4 Источник 0.07%
Студенческая работа	ID файла: 1005981280	Учебное заведение: State University Kyiv National Economic Univers...	0.07%
educ_2013_090.pdf	ID файла: EF-15323	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	4 Источник 0.07%
frob_2017_091.pdf	ID файла: EF-100000005744	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National Univ	4 Источник 0.07%
Студенческая работа	ID файла: 1005762030	Учебное заведение: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogica...	0.07%
Студенческая работа	ID файла: 1008140855	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel Management	0.07%
Студенческая работа	ID файла: 1008453427	Учебное заведение: Interregional Academy of Personnel M	20 Источник 0.07%
Студенческая работа	ID файла: 1079701	Учебное заведение: Lviv Polytechnic National University	7 Источник 0.06%
Студенческая работа	ID файла: 2143709	Учебное заведение: Izmail State University of Humanities	13 Источник 0.06%
educ_2017_095.pdf	ID файла: EF-100000002690	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.05%
Студенческая работа	ID файла: 1000025828	Учебное заведение: Ukrainian Catholic University	3 Источник 0.05%
Меленко	ID файла: 8178894	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	3 Источник 0.05%
educ_2013_067.pdf	ID файла: EF-15300	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	0.05%
Студенческая работа	ID файла: 8403253	Учебное заведение: National University of Water Management	6 Источник 0.05%
Студенческая работа	ID файла: 1008938296	Учебное заведение: Izmail State University of Humanities	6 Источник 0.05%

Студенческая работа	ID файла: 1005157370	Учебное заведение: Zaporizhzhia National University		0.05%
Студенческая работа	ID файла: 8394906	Учебное заведение: V.I. Vernadsky Taurida National University	3 Источник	0.05%
Студенческая работа	ID файла: 1007287536	Учебное заведение: Zaporizhzhya National University	31 Источник	0.05%
phil_2018_051	ID файла: 4143014	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Источник	0.04%
educ_2018_066	ID файла: 5139683	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Источник	0.04%
Студенческая работа	ID файла: 9061146	Учебное заведение: Izmail State University of Humanities	7 Источник	0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1000637695	Учебное заведение: Cherkasy State Technological University	9 Источник	0.04%
econ_2017_562.pdf	ID файла: EF-100000001847	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1005770618	Учебное заведение: National Aviation University		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1008098432	Учебное заведение: V.I. Vernadsky Taurida National University	2 Источник	0.04%
educ_2010_115.pdf	ID файла: EF-8844	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1006138884	Учебное заведение: Vinnytsia State Pedagogical University		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1006386018	Учебное заведение: Taras Shevchenko National University of Kyiv		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 5680153	Учебное заведение: National Technical University of Ukraine "K	3 Источник	0.04%
Студенческая работа	ID файла: 7908122	Учебное заведение: Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University	3 Источник	0.04%
chem_2012_035.pdf	ID файла: EF-12542	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1008267020	Учебное заведение: Lviv Polytechnic National University		0.04%
educ_2019_296.pdf	ID файла: EF-100000008479	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1003876597	Учебное заведение: National Aviation University		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1000820436	Учебное заведение: Izmail State University of Humanities	2 Источник	0.04%
educ_2018_055	ID файла: 5139659	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University	2 Источник	0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1000996253	Учебное заведение: National Aviation University		0.04%
educ_2015_159.pdf	ID файла: EF-18998	Учебное заведение: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University		0.04%
Студенческая работа	ID файла: 1005741132	Учебное заведение: Zaporizhzhya National University		0.04%